

ALBRECHT, Timo Marcel

DOI: 10.15170/DIKE.2024.08.01-02.14

doktorjelölt, jogi referens

Landgericht Leipzig

Oberlandesgerichtsbezirk Dresden*

**Német népcsoportjog a „dunai Európában” –
Egy nemzetszocialista jogátadás transznacionális összehasonlítása¹**

***German ‘Volksgruppenrecht’ in East-Central and Southeastern Europe –
Transnational Comparison of a National Socialist Legal Transfer***

This article addresses the transfer of the jurisprudentially developed National Socialist ‘Volksgruppenrecht’ (ethnic group law) into the legislation of east-central and southeastern European states from 1939 onwards. For the first time and using a systematic comparative and transnational perspective, the main legal consequences of the ‘völkisch New Order of Europe’ for the German minorities in most of the ‘Greater German Reich’s’ eastern allies are presented, analysed and contextualised. After localising the contemporary concept of ‘Donauropa’ (‘Danube Europe’), which was charged with Nazi spatial plans and included Slovakia, Hungary, Romania, Croatia as well as Serbia, and outlining the jurisprudential foundations of the Nazi ‘Volksgruppenrecht’, the study focuses predominantly on the respective domestic legislations. Thereby, a clear connection to the ‘völkisch’-imperialist goals of the ‘Third Reich’ and its hegemony in the southeast of the proclaimed ‘Großraum’ becomes apparent – for example in the transnational expansion of the German ‘Volksgemeinschaft’ as well as in the Nazi ‘Gleichschaltung’ of German ethnic groups on the basis of the new ‘Volksgruppenrecht’, but also in the replacement of the liberal minority protection system of the League of Nations era and the mass recruitment of ethnic Germans for the Waffen-SS.

Keywords: National Socialist ‘Volksgruppenrecht’, ethnic group law, German minorities, ‘Third Reich’, transnational legal transfer, eastern-central Europe, southeastern Europe, Nazi ‘New Order’ of Europe, dissimulation, ‘völkisch’ ideology, Volksgemeinschaft, Volksdeutsche Mittelstelle, Second World War, Waffen-SS

1. Bevezetés

Azt a német népcsoportjogot, amit a náci korszakban a „dunai Európában” létrehoztak, a mai napig nem dolgozták fel említésre méltó mértékben. Népcsoportjog (*Volksgruppenrecht*) alatt elsősorban azt a kollektív kisebbségi jogot értjük, amelyet a keletközép- és délkelet-európai államok nagy része a II. világháború alatt, „III. Birodalom” kontinentális európai hegemoniájának csúcspontján a nemzetszocializmus eredményeként a német etnikumok javára kodifikált. Az a jelentős számú törvény és rendelet, amelyet Szlovákia, Magyarország, Románia, Horvátország és a megszállt Szerbia 1940 körül a „Nagynémet Birodalom” befolyása alatt vezetett be a népcsoportok

* ORCID ID: 0000-0002-0324-1956.

¹ A tanulmányt Hönig Klára fordította magyar nyelvre.

működésének jogi kereteként és alapjaként, de egyben e német nemzeti kisebbségek náciizálódásának, illetőleg egybekapcsolódásának megnyilvánulásaként, a szakirodalomban legfeljebb mellékesen jelenik meg.² Ezért ez a tanulmány ezt a kutatási hiányt igyekszik pótolni azzal, hogy az első szisztematikus összehasonlító jogtörténeti elemzést nyújtja a „dunai Európáról”.³

Mindenekelőtt néhány szó a terminológiával kapcsolatban: a náci korszakban a népcsoport (*Volksgruppe*) volt az itt tárgyalt jogterület ideológiai töltésű és népi (*völkisch*) szemléletű központi eleme. 1933-tól egészen a háború végéig ez a kifejezés túlnyomó részben felváltotta a – lényegében szinonim⁴ – (nemzeti) kisebbség fogalmát. A weimari köztársaság vége felé népi-szélsőjobboldali körökben is használták már ezt a kifejezést, bár a német nyelvterületen kívül ekkor még nem terjedt el jelentős mértékben. Míg a náci jogászok a kisebbségek fogalmát a két világháború közötti korszak liberális nemzetközi jogi kisebbségvédelmi rendszerének tüneteként és részeként becsmérelték, addig a népcsoportokról szóló jogot nemcsak ennek terminológiai meghaladásának, hanem a náci jogújítás részének, és így az ideológiailag releváns fogalmak megtestesítőjének is tartották.⁵ A későbbiekben a népcsoport és a népcsoportjog, valamint a népi németek (*Volksdeutsche*) szavak központi fogalomká váltak. Hasonló okokból váltotta fel nagyjából 1933-tól a népi német kifejezés a weimari években még használatos ún. külföldi németek (*Ausland(s)deutsche*) fogalmát, amely a német népcsoportok tagjait foglalta magába különösen a kelet-európai térségből.⁶ Az ezeknél a – kulcsfogalomká vált – szavaknál ritkábban használt kifejezéseket, különösen azokat, amelyeket a náci ún. faji doktrína erőteljesen áthatott, az alábbiakban idézőjelbe tesszük (így „III. Birodalom”, „Nagynémet Birodalom”, „dunai Európa”, „faj” stb.). Ezt a távolságtartást azonban ezt meghaladóan is figyelembe kell venni, például az akkoriban elterjedt ún. népség (*Volkstum*) és az ún. németiség (*Deutschtum*) fogalmaknál.

A „dunai Európa” térbeli fogalmának rövid bemutatása (2.) és a náci népcsoportjog elméleti és jogtudományi alapjainak ismertetése (3.) után a törvényi jogba átültetett német népcsoportjogi

² Az egyes keleteurópai német népcsoportokról és azoknak a náci korszakban végbement fejlődéséről szóló eddigi szakirodalom főként általános történeti beszámolókból állt. Romániáról, Jugoszláviáról és utódállamairól is *Johann Böhm* publikációi, Magyarországról pedig *Norbert Spannenberger* írásai, valamint *Tilkonszky Loránt* régebbi munkái említendők. Emellett más szerzők egyes írásaira is érdemes utalni, mint például *Marie-Janine Calic* Horvátországról szóló tanulmányára. A német népcsoportok náci instrumentalizálása által érintett összes állam közötti átfogóbb összehasonlítás, vagy akár a jogi helyzetre való összpontosítás azonban mindeddig hiányzott. A kellően vizsgált területek között a német nemzetiségűeknek a *Waffen SS* számára történt toborzása említhető.

³ Korlátozott megközelítéssel tárgyalja a témát a következő mű: BODENSIECK, *Volksgruppenrecht und nationalsozialistische Außenpolitik nach dem Münchener Abkommen* 502–518.

⁴ Tartalmi szempontból mindkét kifejezés alapvetően a jelenlegi jogi értelemben vett nemzeti kisebbség (*nationale Minderheit*) kifejezés által lefedett embercsoportot jelenti. Ez elismerten olyan autochton csoportokra utal, amelyek egy nemzetállamban élnek, és amelyek tagjai a többségi nemzetétől eltérő nemzetiségűek vagy etnikumúak, ugyanakkor rendelkeznek állampolgársággal abban az országban, ahol élnek, azaz nem idegenek ott. Saját nyelvük, kultúrájuk, történelmük és identitásuk van, valamint szándékukban áll ezek megőrzése. Lásd (további utalásokkal): *Deutscher Bundestag – Wissenschaftliche Dienste, Kriterien für die Anerkennung nationaler Minderheiten*, WD 3 - 3000 -067/09.

⁵ Ezzel kapcsolatban további utalásokkal lásd: ALBRECHT, *Das deutsch-ungarische Volksgruppenabkommen von 1940 als Ausdruck des NS-Volksgruppenrechts* 67–95., 82–83.

⁶ Részletes kontextualizálással és további hivatkozásokkal lásd: RETTERATH, *Volksdeutsche*. Lásd továbbá: EISLER, *Auslandsdeutschtum*. A szerző a népi németek messzemenő homogenitásának korabeli eszméjét hangsúlyozza, és a népi németiség eszméjének weimari előfutáiraival foglalkozik.

ideológia kialakulásának központi előfeltételeit, tartalmát és következményeit mutatjuk be, továbbá kontextualizáljuk és értékeljük (4.). Az egyes államok sorrendje az irányadó népcsoporti jogszabályalkotás időrendjét követi. Módszertanilag itt általában a jogszabályok történeti-kritikai normatív elemzésére kerül sor, amelyet egy tágabb történeti kategorizálás kísér. Különös figyelmet fordítunk az országoként fennálló hasonlóságokra és különbségekre, de a vonatkozó jogi formákra, a (kül)politikai és társadalmi kontextusra, valamint az egyes szereplőkre és intézményekre is. A tanulmányt egy konklúziót is tartalmazó összehasonlító elemzés (5.) zárja.

2. A „dunai Európa“ mint helymeghatározás

A „dunai Európa“ kifejezés szorosan kapcsolódott a „III. Birodalom“ egyre növekvő délkeleti orientációjához és a II. világháború alatti nemzetiszocialista térrendezési tervekhez.⁷ Ezt mutatja először is a kifejezés empirikusan igazolható használata, amely csak a náci korszakban jelent meg mérhető mértékben, és 1940 körül érte el csúcspontját a korabeli írott forrásokban.⁸ Különösen a *Donaueuropa* című folyóirat tűnt ki e vonatkozásban.⁹ Ez a lokalizáció helyénvaló annak az ideológiai töltetnek a fényében is, amelyet a kifejezés a korabeli nagytér-vitákban és Európa népi-náci újjászervezése kapcsán kapott.¹⁰ A „dunai Európa“ különösen jól szimbolizálta a náci Németország orientációját Európa e része felé, amelyet kiegészítő térségnek tekintettek, és amely nemcsak gazdaságilag, hanem geopolitikailag is a „Nagynémet Birodalmat“ volt hivatott szolgálni.¹¹ A Duna menti, elsősorban a Birodalomtól délkeletre fekvő országokat foglalta magába, amelyek a nagy területi változások után Szlovákiát, Magyarországot, Horvátországot, Szerbiát a (nyugati) Bánáttal és Romániát jelentették. Ez a térbeli koncepció tehát nemcsak Délkelet-Európa nagy részét és az

⁷ Példaértékűek a következők: LEIBROCK, Der Südosten; HASSINGER, Mitteleuropa, Donaueuropa, Südosteuropa 173. ff. A Délkelet-Európa és annak jogi relevanciája iránti fokozott érdeklődést mutatták azok a vendéglőadók is, amelyeket *Faluhelyi Ferenc*, a pécsi nemzetközi jog professzora, Magyarország vezető kisebbségi jogi szakértője 1938 elején Göttingenben tartott a dunai térségről az egyetem meghívására; UniA GÖ, Rek. 80; dékányi jelentés az 1937. október 1. és 1940. szeptember 30. közötti időszakról 1940. november 12-i keltezéssel, Archivdokument Jur. Fak. GÖ, a dékány éves jelentése 1935–1936-tól kezdődően (1936. szeptember 28. – 1945. január 4.) 4.

⁸ A „dunai Európa“ (*Donaueuropa*) kifejezés használatának gyakoriságát figyelemre méltó módon szemléltetik a következő honlapon Google Books NGram Viewer (1800–2019). A meredek emelkedés és a maximum mellett a II. világháború utáni drasztikus visszaesés is jól látható.

https://books.google.com/ngrams/graph?content=Donaueuropa&year_start=1900&year_end=2019&corpus=de-2019&smoothing=3.

⁹ A folyóirat 1941-től jelent meg Budapesten. Alcíme a következő volt: *Zeitschrift für die Probleme des europäischen Südostens* (*Délkelet-Európa problémáinak folyóirata*). N. N., Warum „Donaueuropa“? 1–2.; HALTENBERGER, Die geographischen Grundlagen Donaueuropas 1. ff.

¹⁰ Ezzel a sokrétű jelszóval kapcsolatban, amely a német dominancia alatt egyesítette a geopolitikai, gazdasági és ideológiai rendfogalmakat lásd: KLETZIN, Europa aus Rasse und Raum. Lásd továbbá *Johannes Dafinger* számos tanulmányát.

¹¹ Gazdasági szempontból, teljes mértékben a német igényekre összpontosítva lásd: SCHMÖLDERS, Probleme und Kräfte des erweiterten Wirtschaftsraumes 196., 201–202.; ISCHBOLDIN, Donaueuropa und die mitteleuropäische Zukunft 639. ff. A nagytér-gazdaság problémához lásd: SACHSE, „Mitteleuropa“ und „Südosteuropa“ als Planungsraum; BRUNNBAUER, Südosteuropa.

akkoriban ott élő mintegy 2 millió népi német¹² (többnyire dunai svábok – *Donauschwaben*¹³) településeit jelentette, hanem minden olyan államot, ahol náci népcsoporttörvény volt hatályban ezek elterjedésének csúcspontján, 1941–1942-ben.

3. Nemzetszocialista (német) népcsoportjog

A fogalom egy másik szempontból is tisztázásra szorul: mi is volt pontosan a német népcsoportjog? Ez a tanulmány a nemzetiszocialista népcsoportjogot érti alatta, azaz a nemzetközi jog és az alkotmányjog között mozgó közjogi területet, amely népi-nemzetiszocialista premissák alapján a (német) nemzeti kisebbségek kollektív jogosultságáról rendelkezett.¹⁴ A vonatkozó tudományág gyakran használt interdiszciplináris hivatkozásokat – mindenekelőtt az ún. népkutatásra (*Volksforschung*) vonatkozóan, amely a népek és népcsoportok függetlenségét propagálta az országhatároktól függetlenül.¹⁵ A középpontban a „III. Birodalom“ határain kívüli német kisebbségek álltak, azaz a népi németek (*Volksdeutsche*), akiknek védelmére elsősorban a német jogászok siettek. A náci népcsoportjog fénykora a tudományos életben legkésőbb Hitler 1933-as hatalomra jutásával kezdődött, amelynek népi előfutárai, mint *Max Hildebert Boehm* és *Werner Hasselblatt*, a Weimari Köztársaság időszakában már elvégezték az előkészítő munkát. A náci népcsoportjog elmélete és gyakorlata terminológia, ideológia és tartalom tekintetében jelentősen különbözött a Nemzetek Szövetsége korszakának liberális nemzetközi jogi kisebbségvédelmétől.¹⁶ A „régí“ liberális kisebbségi jog és az „új“ náci népcsoportjog közötti hangsúlyozott ellentétnek megfelelően az utóbbit kifejezett „anti-identitás“ jellemezte: a részben antiszemita tirádákkal kísért, individualizmus és univerzalizmus ellenes képviselői e diszciplinának nagy lendülettel fordultak szembe a Nemzetek Szövetsége korának „liberalista torzításon“ átesett ellenmodelljével. Az a tény, hogy az utóbbit az I. világháború győztes demokratikus hatalmai hozták létre, további muníciót adott azoknak a német jogászoknak a megsemmisítő hangvételű, alapokat érintő kritikájához, akik egyébként is elleneztek a párizskörnyéki békeszerződéseket.¹⁷

Melyek voltak tehát e jogterület sajátos követelményei és jellemzői? A náci ideológiához kapcsolódva a csoportjogok kiemelt helyen szerepeltek a népcsoportjogi ágendában. Ezek a két világháború közötti időszakban a nemzetközi kisebbségvédelmi jogban megszokott, megkülönböztetés elleni egyéni jogvédelem helyébe voltak hivatottak lépni. Az új típusú

¹² ZAUGG, Rekrutierungen für die Waffen-SS in Südosteuropa 68.

¹³ Lásd további hivatkozásokkal: SEEWANN – PORTMANN, Donauschwaben.

¹⁴ Lásd: ALBRECHT, Das deutsch-ungarische Volksgruppenabkommen von 1940 als Ausdruck des NS-Volksgruppenrechts 81. ff.; VITÁRI, Das nationalsozialistische Volksgruppenrecht als Herausforderung für die ungarische Minderheitenpolitik. A továbbá hivatkozásokat lásd: GROH, NS-Volksgruppenrecht 1088. ff.; politológiai szemszögből lásd: SALZBORN, Ethnisierung der Politik. A náci népcsoportjogról szóló, befejezés előtt álló disszertációm részletesen foglalkozik ezzel a témával. A maga korában számos doktori értekezés és tanulmány foglalkozott a témával, így például: IMHOFF, Grundlagen und Grundzüge eines neuen Volksgruppenrechts im Rahmen der politischen Lage Europas; KLAUSS, Nationalsozialistisches Volksgruppenrecht; RASCHHOFER, Entwicklung und Funktion des neuen Volksgruppenrechts 418. ff.; WALZ, Neue Grundlagen des Volksgruppenrechts 129. ff.

¹⁵ Kiemelkedő a sokat idézett mű: BOEHM, Das eigenständige Volk.

¹⁶ Lásd hozzá további hivatkozásokkal: PREHN, „Volksgruppen Rights“ versus „Minorities Protections“ 27. ff.

¹⁷ SCHMID-BURGK, Vom Minderheitenschutz zum Volksgruppenrecht 212. ff.; WALZ, Minderheitenrecht oder Volksgruppenrecht? 594. ff.; valamint a magyar jogásztól: TÖRÖK, Volksgruppenrecht oder Menschenrechte 560. ff.

nép csoportot a korabeli diskurzus egy varázsszavával szólították meg: nevezetesen valódi közösségnek tekintették. Az egész „nép test” részeként közjogi testületté, azaz önálló jogi személlyé, és így saját kollektív jogainak hordozójává kellett válnia. Azt remélték, hogy ez a szigorúan kollektív jogi orientáció a nép és a népcsoport (náci felfogás szerint „vérségi” alapon definiált) entitásának a hatékonyabb megőrzéséhez vezet, mindenek előtt a nemzeti jellegzetességek tekintetében.¹⁸

Ezenkívül kiemelt helyen szerepelt a követelések listáján a nemzeti és kulturális autonómia (*Autonomie*), amelyet a népcsoport átfogó önigazgatásaként fogtak fel, különösen az iskolarendszerben szempontjából.¹⁹ Ezt a posztulátumot úgy is szükséges értelmezni, mint az ebben a korban Kelet-Európában újonnan létrehozott államok kisebbségellenes magatartásának az ellenkövetelését. A nemzeti kisebbségek magas aránya ellenére az utódállamok nemzetállamnak tekintették magukat, és az államot támogató nemzeti többséget részesítették előnyben – a német kisebbségek kárára is, amit a német jogirodalom rendszeresen kemény kritikával illetett.²⁰

A náci jogászok továbbá szigorúan követelték a népcsoportok elkülönítését is a nemzeti többségtől. A népi eszmék szellemében ez minden asszimiláció elutasítását jelentette, valamint a népek és népcsoportok „keveredése” ellen irányult. A cél a messzemenő etnikai különválás és egy népi német párhuzamos társadalom kialakítása volt. A disszimilációs posztulátum *Hitler* sokat idézett utasítását tükrözte, miszerint a németeket meg kell védeni mindenfajta „*denacionalizálástól*”; és a német népbe nem szabad „*idegen népséget*” bevinni.²¹ Alapjában véve – akárcsak ma az etnopluralizmus szélsőséges új jobboldali koncepciója esetében – a népi választóvonalak brutális kielezéséről volt szó, miközben a belső etnikai homogenitást szorgalmazták. A személyi szeparatizmus ellenére az önigazgatásnak ez a formája nem arra irányult, hogy a népcsoport leváljon a saját államáról, azaz elszakadáshoz vezessen. A jogászok inkább rendszeresen és igen hitelesen hangsúlyozták a népcsoportnak azt az alapvető kötelességét, hogy a birodalom külpolitikai és stratégiai érdekeit szem előtt tartva lojálisak legyenek a lakóhelyük szerinti államhoz.²²

Ezen túlmenően a mindenütt jelenlévő náci népi felfogás („*nép az állam előtt*”) és az ún. határmenti és külhoni németiség (*Grenz- und Auslandsdeutschtum*)²³ radikális kiemelése, amelyet már a weimari időszakban kisajátítottak, a (német) népközösség államközi dimenziójának hangsúlyozásához vezetett. Ezen belül az ún. anyanép és az azonos nemzetiségű népcsoportok közötti konnacionális kapcsolatokat kívánták intenzívebbé tenni és jogilag megalapozni, valamint szükségesnek látták az államról és a népről alkotott hagyományos etatista felfogások elvetését is. A konnacionalizmus fogalmát – valószínűleg tudatosan – homályban tartották. Az államok feletti, pánnémet népközösség ilyen jellegű jogi megalapozása azonban kapcsolódhatott az NSDAP pártprogramjának 1. pontjához (minden német egyesülése), ami 1933-tól kezdve egyre támogatottabb volt. Ennek érdekében a birodalmi német néppolitika (*Volkestumpolitik*) gyakran

¹⁸ Vö.: GELLÉRT, Umbruch in der Nationalitätenfrage 30–39., itt: 34.

¹⁹ Ehhez részletesen lásd: VEITER, Nationale Autonomie.

²⁰ Lásd például: FREY, Das Lebensrecht des deutschen Volkes außerhalb der deutschen Staatsgrenze und seine Ausgestaltung im Volksgruppenrecht der Nachkriegszeit 24. ff.

²¹ *Hitler* például 1933. május 27-i beszédében így fogalmazott, *Eberhard Wöllner* től idézve. Lásd: WÖLLNER, Die Bedeutung der nationalen Minderheit und die Juden in Deutschland 30.

²² HASSELBLATT, Die politischen Elemente eines werdenden Volksgruppenrechts 13–24., itt: 23.; RASCHHOFFER, Nationalität als Wesen und Rechtsbegriff 329–373., itt: 347.

²³ Lásd például: GÜRKE, Der Nationalsozialismus 7. ff.

folymodott olyan új struktúrákhoz, mint amilyen például a *Volksdeutsche Mittelstelle* (VoMi = Népi Német Közvetítőszerv) volt.²⁴

Kísérleteket tettek a népi hovartartozás legalizálására is, amelyet (a nyugati nemzetfelfogástól eltérően) jogilag releváns aliudként a rögzült állami hovartartozás mellett kívántak szerepeltetni.²⁵ A népcsoportszervezeten alapuló kollektív meghatározás célja az volt, hogy adott esetben korrigálja a hovartartozás vállalásának elvén alapuló, tisztán egyéni hovartartozást. A csoportjogok alapjaként a szakirodalom gyakran ún. népi telekkönyveket, illetőleg nemzeti katasztereket követelt. A népcsoport-, nép- vagy nemzetiségi határok ily módon követett pontos dokumentálása volt a náci népcsoportjogi tudomány másik központi kérdése, amely a népi elhatárolódást volt hivatott megerősíteni. A náci számára egyébként központi jelentőségű „faj” (*Rasse*) kategóriája azonban ebben az népi felfogásban alárendelt jelentőséget kapott: bár a népi sokféleség biológiai örökletes alapjának tekintették a fajt, a népcsoportjogban elsősorban a „fajidegen jogtól” való elhatárolódás tekintetében volt releváns. Ez utóbbi a zsidók, cigányok és színesbőrűek kirekesztésére szolgált, de semmit sem mondott az állítólagos valódi népcsoportok jogi helyzetéről.²⁶

Összességében elmondható, hogy a népcsoportjog tudománya aktívan hozzájárult a náci jogújításhoz (*Rechtserneuerung*): egyrészt fogalmilag, azáltal, hogy a régi kisebbségből új népcsoportot, a (liberális) kisebbségi jogból pedig (népi) népcsoportjogot hozott létre, de ezen túlmenően is. Más szakterületekkel összhangban határozottan politikatudományként tekintett magára, amely a német oldalon harcolt a „népek közötti harcban” (*Volkestumskampf*).²⁷ Egyes szempontok már 1933 előtt is szerepet játszottak a népi diskurzusban. A náci korszak azonban a népcsoportjogi igények egyértelmű radikalizálódását jelentette, nem csupán a terminológiai cezúrát.

A náci népcsoportjog további jellemzői is alátámasztották ezt a radikalizálódást: a nemzetiszocializmusnak az egyenlőség elve ellen irányuló általános támadásaival összhangban a jogászok egyre inkább a népcsoportok „kulturális szint”, „értékesség”, „teljesítmény” és „történelmi mélység” alapján történő antiegalitárius, hierarchia alapján történő értékelését szorgalmazták. Ez általában együtt járt a keleti, nem német népcsoportok megvetésével és egy radikálisabb nyelvezettel. A náci jogászok egyetértettek abban, hogy a német népcsoportok a létrehozott népcsoport-hierarchia csúcsán állnak, és ezért a legmesszebb menő jogokkal kell rendelkezniük.²⁸ Ilyen módon a népi egyenlőtlenség elve,²⁹ amely a náciakra volt jellemző, a nemzetiségi jogi gondolkodásban is fontossá vált, különösen az 1938-tól kezdődő agresszív keleti terjeszkedés óta.

²⁴ 1938-ban a VoMi-t, amely később számos német nemzetiségű ember áttelepítéséért („*Heim ins Reich*” – „Haza a Birodalomba”) felelt, a náci néppolitika központi koordináló hatóságává tették és nagylelkűen támogatták. Lásd: GÖRLICH, *Volksdeutsche Mittelstelle* (VoMi); LUMANS, *Himmler’s Auxiliaries*; LUTHER, *Volksstumspolitik des Deutschen Reiches 1933–1938*.

²⁵ Lásd: JAENSCH, *Volkszugehörigkeit als Rechtsproblem*; PABST, *Volkszugehörigkeit und Recht*.

²⁶ WALZ, *Minderheitenrecht oder Volksgruppenrecht?* 599.; PAUSER, *Was heißt „artfremdes Blut“?* 97. ff.

²⁷ Lásd például a jogász és a nemzetiszocialista Délkelet-Európa kutatót: RONNEBERGER, *Gedanken zum Volksgruppenproblem 191–197.*, itt: 193.

²⁸ GÜRKE, *Volk und Völkerrecht* 99–100. Vö.: PREHN, „*Volksgruppen Rights*” versus „*Minorities Protections*” 27.

²⁹ Vö.: MAJER, *Der allgemeine Gleichheitssatz und seine Umwandlung zum Sonderrecht im nationalsozialistischen Staat* 55. ff.

1939-től kezdve ez a jogterület a geopolitikai terjeszkedéssel és konfrontációval párhuzamosan Carl Schmitt nagytér-elméletéhez kapcsolódott (*Großraumtheorie*).³⁰ A németiség ultranacionalista középontba állítása itt gátlástalanul kibontakozhatott, egyenlőtlenségi rendet teremtve Németország javára és az „idegen népiek” rovására. Ehhez szorosan kapcsolódott az anyanemzet konnacionális beavatkozási jogának (*konnationales Interventionsrecht*) érvényesítése a más államokban élő, azonos nemzetiségű népcsoportjai javára, ami szakított a nemzetközi jog hagyományos alapjaival. A nemzetközi jognak ez a feltételezett új formációja is elsősorban a Német Birodalom javát volt hivatott szolgálni. Az általa uralt nagytéren belül most már állítólag jogában állt törvényesen beavatkozni „saját” német népcsoportjai javára, ami ismét szemléltette a tudomány és a politika párhuzamos menetét ezekben az években.³¹ A vezető náci népcsoportjogászok szemszögéből ez legkésőbb a Müncheni Egyezményvel és a szudétanémetek „hazatelepítésével” 1938 őszétől a nemzetközi jogba is bekerült. A beavatkozási jog fogalma, amelyet a „térdegen” hatalmak beavatkozásának kiegészítő tilalma kísért, tartalmilag homályos maradt. Végző soron azonban ez az állítás a gyakorlatban a népcsoport-jogtudomány által kiállított biankó csekket jelentette a kisebbségeket érintő bármilyen külpolitikai agresszió és beavatkozás esetében.³² A beavatkozás általános tilalmával való szembenállása, amely az állami szuverenitás alapelvéből ered és nem 1945 után vált a nemzetközi jog alapelvévé, ekkor már aligha számított. A követelés inkább az egyik legmesszebb menő kísérletet jelentette arra, hogy a nemzetközi jog bevett szabályait Németország javára a népcsoport-gondolkodás alapján felrúgják.³³

Miben látták a náci népcsoport jogászok a jogterületük általános funkcióját? Először is abban, hogy a Nemzetek Szövetsége korszakának liberális, nemzetközi jogi és állítólag kudarcot vallott kisebbségvédelmi rendszerének nemzetiszocialista utódjaként működjön Közép-Kelet- és Délkelet-Európában. Az akkori Nagy-Európa expanzív elképzeléseivel párhuzamosan ezt a váltást úgy tekintették, mint ami (különösen Kelet-)Európa népi újjászervezésének fontos részét képezi. Emellett a német népcsoportok védelme és megőrzése a náci népcsoportjog központi célkitűzése volt, túl az asszimiláció elleni heves védekezésen és az olyan propagandisztikus túlzásokon is, mint hogy a népi németek előőrsöt képeznek Keleten.³⁴ Ezeknek a németiség tagjaiként értelmezett csoportoknak a nemzetek feletti német nemzeti közösségbe való integrálása azt a célt szolgálta, hogy a német kisebbségek szorosabb jogi és tényleges kapcsolatot biztosítsanak a birodalommal. A

³⁰ Mérvadóként lásd: SCHMITT, Völkerrechtliche Großraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte. Továbbá lásd még: KÜCHENHOFF, Großraumgedanke und völkische Idee im Recht 34. ff. Ehhez a további hivatkozásokot lásd: SALZBORN, Carl Schmitts völkerrechtliches Erbe 145. ff.; TECHET, Carl Schmitts Reisen nach Ungarn und in das ungarische Rechtsdenken 321–338.

³¹ Tehát a nagytér eszméje és más, a Német Birodalom számára hasznos egyéb elképzelések is. Lásd: FREYTAGH-LORINGHOVEN, Völkerrechtliche Neubildungen im Kriege.

³² KRASBERG, Die konnationale Intervention. Lásd továbbá doktori témavezetője művét is: HUGELMANN, Der völkische Staat und der Reichsgedanke 179–201., itt: 183; „védelmi jogként” lásd: MUTIUS, A nemzetiségi jog jelenlegi helyzetére vonatkozóan 668.; HASSELBLATT, Die politischen Elemente eines werdenden Volksgruppenrechts 16.; DROST, Probleme deutscher Völkerrechtswissenschaft 486–497., itt: 495.

³³ Feltűnően kritikus a korabeli svájci jogász: BINDSCHEDLER, Neue Entwicklungen des Völkerrechtes 298. ff.

³⁴ A Német Jogakadémia Nemzetiségi Jogi Bizottsága tanácskozásai kendőzetlenül feltárták ezt a németek javát szolgáló és ezáltal az egyetemes, egyenlőség elvét valló jogfelfogás ellen irányuló szelektív törekvést: Max Hildebert Boehm, Werner Hasselblatt, Karl Gottfried Hugelmann, Hermann Raschhofer és Gustav Adolf Walz, akik a jogterület főszereplői, a tagok közé tartoztak. A tanácskozásokról lásd. SCHUBERT, Akademie für Deutsches Recht 1933–1945. Protokolle der Ausschüsse 347. ff.

nemzetiszocialista eszméket ebbe a (diffúz) közösségi jellegű népi átszervezésbe vetítették bele, anélkül, hogy ez feltétlenül elvi területi változásokat kellett volna, hogy jelentsen, például a revíziós törekvések és a birodalom területének közvetlen keleti irányú bővítése tekintetében. A jogászok az ilyen népi elképzeléseket inkább propagandisztikusan európai békerendnek álcázták, amelyet a kisebbségi kérdés elismert jelentős konfliktus-potenciáljával állítottak szembe, és *Hitler* elbagatellizáló, elhomályosító béke-narratíváival szépítettek meg.³⁵ Összességében tehát a náci népcsoportjog a népi-nemzetiszocialista joggyakorlat különösen figyelemre méltó példaként jellemezhető.

4. Nemzetsocialista népcsoportjog a „dunai Európában“

Hogyan nézett ki pontosan a fent vázolt tudományosan kidolgozott náci népcsoportjog átültetése a joggyakorlatba? Milyen mértékben, hol és mikor lehetett annak központi elemeit a külföldi német népcsoportok javára jogszabályokba foglalni? A német jogászok a csehszlovák parlamentben, Prágában 1937 áprilisában a Szudétanémet Párt (*Sudetendeutsche Partei*) törvényjavasolataiban vélték felfedezni az új népcsoportjogi gondolkodás első gyakorlati megnyilvánulásait. Ezek azonban nem jutottak túl ezen a stádiumon.³⁶ A birodalom és Lengyelország között 1937 novemberében, a felső-sziléziai egyezmény lejárta után tett kétoldalú nyilatkozatokat,³⁷ valamint a birodalom és az ún. Maradék-Csehország között 1938 novemberében kötött hasonló megállapodást³⁸ a náci jogászok is dicsérve kommentálták.³⁹ A gyakorlatban azonban a náci népcsoportjogi koncepciók tényleges átültetésére a konkrét jogszabályokba csak valamivel később került sor – elsősorban a háborús átszervezési lehetőségek során a „Nagynémet Birodalmon“ kívül, a „dunai Európa“ térségében, illetve kezdetben (1939) Szlovákiában.⁴⁰

³⁵ ZIEGERT, Das autonome deutsche Volksgruppenrecht 12–13.

³⁶ A számos kortárs szakirodalomból a még mindig viszonylag mérsékelt indítványok közül lásd: HENLEIN, Die Forderungen der Sudetendeutschen Partei an den tschechoslowakischen Staat 346–347.; HUGELMANN, Die Gesetzesinitiative der Sudetendeutschen Partei im Prager Parlament 58. ff.; RASCHHOFER, Die nationalitätenrechtlichen Gesetzesanträge der Sudetendeutschen Partei 536. ff. A Német Jogakadémia Nemzetiségi Jogi Bizottsága megvitatta az indítványokat. A jegyzőkönyveket lásd: SCHUBERT, Akademie für Deutsches Recht 1933–1945. Protokolle der Ausschüsse 373. ff. Lásd továbbá: MULEJ, Territorial and Non-Territorial Aspects in the Autonomist Proposals of the Sudeten German Party 1. ff.

³⁷ A német és a lengyel kormány 1937. november 5-i, a kölcsönös kisebbségek védelméről szóló, ún. Egybehangzó Nyilatkozatát (*Übereinstimmende Erklärung*) a *Zeitschrift für Völkerrecht* 1938. évi számában (104–105.) adták ki nyomtatásban. Ezzel kapcsolatban lásd: GREWE, Südöstliche Perspektiven und „Gesamtregelung“ 58., 59.; MÜLLER, Die polnische Volksgruppe im Deutschen Reich. Ihre Stellung in Verfassung und Verwaltung 172–173.; Deutscher Bundestag – Wissenschaftliche Dienste, Rechte der polnischen Minderheit im Deutschen Reich, WD 3 - 3000 - 181/16, 9.

³⁸ Az 1938. november 20-i a német-csehszlovák kölcsönös, népcsoportok védelméről szóló nyilatkozattal kapcsolatban lásd: HOHLFELD, Die Zeit der nationalsozialistischen Diktatur 1933–1945. Aufbau und Entwicklung 1933–1938, 4. kötet Nr. 205.; A nyilatkozatot nemzetközi jogi egyezménynek tekint: RASCHHOFER, Entwicklung und Funktion des neuen Volksgruppenrechts 433–434.

³⁹ BODENSIECK, Volksgruppenrecht und nationalsozialistische Außenpolitik nach dem Münchener Abkommen 502. ff. Ő azonban Lengyelországra és Csehszlovákiára szorítkozott, és ezért nem tért ki az 1939-től kezdődő fejleményekre, amelyekre itt a hangsúlyt helyezzük.

⁴⁰ Vö.: SPANNENBERGER, The Ethnic Policy of the Third Reich toward the Volksdeutsche in Central and Eastern Europe 56. ff.

4.1. Szlovákia (1939-től)

Szlovákia csak Csehszlovákia 1939-es német szétzúzása után vált közép-európai nemzetállammá, miközben a – gyakran eltérő⁴¹ – hivatalos adatok szerint mintegy 130.000-150.000 népi német lakost számlált. Ez a szám az összlakosság mintegy 5%-át tette ki, ami messze a legnagyobb, bár szétszórtan élő nemzeti kisebbsége volt az országnak.⁴² Az akkori politikai körülmények kedveztek az e népcsoportot támogató törvényhozásnak: Szlovákia ugyanis csak a „III. Birodalom” ösztönzésére jött létre, és *Josef Tiso* diktátor alatt Németország politikailag cselekvésképtelen bábállamként létezett.⁴³ Ez a hatalmi egyensúlytalanság és a Birodalomtól való egyoldalú függés az 1939. márciusi „védelmi szerződésen”⁴⁴ és a háromhatalmi és antikomintern paktumban való együttműködésen túl is megmutatkozott. Ideológiailag is szoros volt a kapcsolat a náci rendszerrel: kiemelendők a tekintélyelvű-diktatórikus kormányzati rendszer, az egypártrendszer (amely a Birodalomtól eltérően a nemzeti kisebbségek pártjait is megengedte), a heves antiliberalizmus és az állam által gerjesztett antiszemitizmus, az „árjásítások” (amelyekből különösen a német népcsoport profitált) és végül a számtalan zsidó meggyilkolása a holokausztban.⁴⁵ Az olyan különbségek, mint például a katolikus pap által vezetett Szlovákia egyházi irányultsága, nem befolyásolták a szövetséget.⁴⁶

Hitler maga személyesen a német népcsoporttal való bánásmódot – a gazdasági, katonai és egyéb stratégiai célok előtérbe helyezése ellenére – a Birodalom Szlovákiához való viszonyának döntő mércéjévé nyilvánította.⁴⁷ Miután *Tiso* diktátor már 1938-ban kilátásba helyezett egy németbarát népcsoportjogot, valószínűleg ez volt az egyik oka annak, hogy az 1939. júliusi szlovák alkotmány öt különálló szakaszába is bekerült.⁴⁸ Ezzel Szlovákia lett az egyetlen ország, amely a háború előtt olyan hazai jogszabályokat hozott, amelyek megfeleltek a náci népcsoportjog fő elképzeléseinek. Ez mindenekelőtt a népcsoportnak az önálló kulturális és politikai szerveződéshez való jogát tartalmazta – különösen pártformában –, valamint az anyaországgal való kulturális kapcsolatokhoz fűződő jogot, vagyis a náci ideológiában központi helyet elfoglaló nemzetiségi közösségek jogi figyelembevételét. Ezenkívül a denacionalizálást büntethetővé tették, ami az asszimiláció elutasítását jelentette, amely túlmutatott a legtöbb birodalmi jogász követelésén. A német szerzők által rendszeresen követelt disszimilációnak ez a büntetőjogi kardja az etnikai

⁴¹ A korabeli kisebbségi adatok megbízhatóságának problémájával kapcsolatban vö.: ALBRECHT, Die rechtliche Lage der deutschen Minderheit im Ungarn der Horthy-Ära 19–36., itt: 23.

⁴² Az 1938-as népszámlálás 130.000 német nemzetiségű embert mutatott ki; DRESS, Slowakei und faschistische Neuordnung Europas 76. ff. további hivatkozásokkal. Az 1940-es népszámlálás szerint mintegy 150.000 népi német volt. Lásd: ACKER, Die slowakische Verfassung in nationalitätenrechtlicher Schau 254. A szlovákiai németek nem „zárt települési térségben” éltek, ahogy akkoriban nevezték, hanem „szórványtelepüléseken” és „településszigeteken”.

⁴³ KRAWINKEL, Belastung als Chance 192.; TÖNSMEYER, Das Dritte Reich und die Slowakei 1939–1945.

⁴⁴ RGBl. II 1939, 606–607. A „védelmi kapcsolatáról” („Schutzverhältnis”) szóló szerződés 1939. március 23-án lépett hatályba.

⁴⁵ SCHEER, Drei Jahre Aufbau in der Slowakei 187. Az „árjásítással” kapcsolatban lásd: HUTZELMANN, Die deutsche Volksgruppe und die Enteignungen der Juden in der Slowakei 229. ff.

⁴⁶ DUKA-ZÓLYOMI, Die Rechtsschöpfung in der Slowakei 742. ff. *Tiso* vezette be a „nemzetiszocializmus, a nemzeti megújulás új szellemét”.

⁴⁷ Lásd *Hitler* a szlovák követnek az avató-látogatásán: KRAWINKEL, Belastung als Chance 192.

⁴⁸ Lásd a Szlovák Köztársaság Alkotmányáról szóló 1939. július 21-i alkotmánytörvény 12. fejezetét, amely a *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* (ZaöRV) 1939–1940. évi számában jelent meg nyomtatásban (759. ff.). DUKA-ZÓLYOMI, Die gesetzliche Regelung der Nationalitätenfrage in der Slowakei 445. ff.

választóvonalak „felhígulását” és a népcsoport nemzeti homogenitását volt hivatott megakadályozni, teljesen összhangban a birodalmi népi eszmékkel. Továbbá egy olyan nemzeti katasztert is fel kívántak állítani (bár azt 1943-ig nem valósult meg⁴⁹), amely az egyéni népi hovatartozást volt hivatott rögzíteni. A cél a fokozódó népi szegregáció útjának előkészítése volt.

Előre lépésnek számított mindenekelőtt az etnikai csoportok kollektív kezelése, és ezáltal egy valódi csoportjog megteremtése, amely elszakadt az egyéni jogok korábbi liberális védelmétől. Hasonló volt ez a saját kisebbségi nyelv nyilvános és iskolai használatához való jog és – a „népi életjogok” kifejezéseként – a messzemenő egyesülési szabadság esetében is. Ez azonban csak korlátozottan vonatkozott a nemzetiség egyéni megvallásának szabadságára, amelyet szintén az alkotmányban rögzítettek. A kollektív jog alkotmányosan rögzített változása Szlovákiában 1939-től tehát egyértelműen abba az irányba mutatott, amit a Birodalom követelt. Az a tény, hogy a népcsoport testületi státuszának a megadása az alkotmányból – a 93. § (1) bekezdésében foglalt utalás ellenére – kimaradt,⁵⁰ a funkcionálisan egyenértékű Német Párt (*Deutsche Partei*) miatt nem volt hátrányos (lásd alább).⁵¹

Ezt a képet egyéb, a német népcsoport számára kedvező, törvényi és rendeleti szabályozások egészítették ki.⁵² A náci népcsoportjogászok kulturális autonómiaigényének megfelelően különösen az 1940 novemberében elfogadott nemzeti iskolatörvény erősítette a kárpáti németiséget (*Karpatendeutschtum*). A törvény azt eredményezte, hogy a nemzetiségi német iskolarendszert, beleértve a felügyeleti jogot is, átadták a német népcsoportnak, miközben kiegészítette azt az 1939-es rendeletet, amely messzemenő feladatokat ruházott az Oktatási Minisztérium Népi Német Osztályára. Ez utóbbinak mindenek előtt „a tantestület árnásítását” és „a német iskolákban a nemzetiszocialista nevelési eszménynek megfelelő oktatás megvalósítását” kellett biztosítani.⁵³ Ennek eredményeként 1941 végére már 180 népi német iskola működött több mint 20.000 tanulóval. Bár ez a törvény nem csak a népi németeket célozta, a gyakorlat a német népcsoportot előnyben részesítette a többi kisebbséggel szemben.⁵⁴ Kizárólagos német népcsoportjog Szlovákiában formálisan nem létezett, a gyakorlatban azonban igen.

⁴⁹ DUKA-ZÓLYOMI, Die gesetzliche Regelung der Nationalitätenfrage in der Slowakei 447.

⁵⁰ A népcsoport testületi strukturáját feltételezte ebben a következő mű szerzője: RABL, Verfassungsrecht und Verfassungsleben in der neuen Slowakei 153–154.

⁵¹ DUKA-ZÓLYOMI, Die Rechtsschöpfung in der Slowakei 745. A szerző azt vélte, hogy Szlovákia „elismerte az egyes nemzetiségek (magyarok, németek, ruszinok) jogi személyiségét egy-egy nemzetiségi párt létrehozásával”. Kifejezetten azt említette, hogy a „121/40 számú törvény az egyes nemzetiségi csoportok jogi személyiségét pártjaik nyilvántartásba vételéhez köti.”

⁵² RABL, Verfassungsrecht und Verfassungsleben in der neuen Slowakei 159. ff. Például „a németek részesedésének biztosítása az állam gazdasági életében, (...) ami messze meghaladja a német népcsoportnak az állam teljes népességében való számszerű részesedését”. Továbbá lásd: DUKA-ZÓLYOMI, Die gesetzliche Regelung der Nationalitätenfrage in der Slowakei 446–447. Az egyes rendeletekkel kapcsolatban lásd: DUKA-ZÓLYOMI, Die Rechtsschöpfung in der Slowakei 745.

⁵³ RABL, Verfassungsrecht und Verfassungsleben in der neuen Slowakei 158.

⁵⁴ Ezt jól szemlélteti a magyar kisebbséggel való összehasonlítás: a magyarok mindössze 36 általános iskolával rendelkeztek, azaz a német nemzetiségi iskolák számának csupán egyötödével, holott akkoriban a számarányuk csak fele volt a német népcsoporténak. MELZER, Der Kriegeinsatz der deutschen Volksgruppen 342–351., itt: 343.; VIERERBL, Auslandsdeutsche Rundschau 177–180., 179., 371., 374–375.; SCHWARTZ, Die Slowakei 53.; RABL, Verfassungsrecht und Verfassungsleben in der neuen Slowakei 153. A szerző rámutatott, hogy a német népcsoportnak biztosított jogok más népcsoportokra való kiterjesztését csak lementben kellene vizsgálni. Különböző jogi normákban elismerte „a német népcsoport többé-kevésbé világosan meghatározott kivételes helyzetét”, amely „a Szlovákiában honos másik két népcsoporthoz, a magyarokhoz és az ukránokhoz képest kedvezőbb” (161.).

A német népcsoportjogászok reakciói a jogi újításokra túláradoak voltak: példaértékűnek minősítették az új népcsoportjogot, amelyet elsősorban az alkotmányjog területéhez illeszkedően hoztak létre. A *Nation und Staat* (*Nemzet és Állam*) című vezető folyóirat egyik cikke például Tiso diktátort idézte, és úgy üdvözölte a jogújítást, mint „*hozzájárulást egy új nemzetiségi jogrend kialakításához közép-európai térségünkben*“.⁵⁵ A cikk szerint a közigazgatás egyes egységeinek visszafogottsága ellenére⁵⁶ is példaértékű jogi építőkövét jelentették ezek a normák a náci Németország által kikényszerített népi újjászervezésnek Európában. Kurt Rahl pedig, aki 1945 után is a népcsoportjog területén tevékenykedett, üdvözölte, hogy a szlovákiai németeknek most már „*minden formális feltétele megvan ahhoz, hogy a nemzetiszocialista elvek alapján alakítsanak ki közösségi életet*“.⁵⁷ Az, hogy éppen Rahl méltatta az újításokat, nem meglepő, hiszen részt vett azok megalkotásában. Mind Konrad Henlein szudétanémet vezető, mind Franz Karmasin, a szlovákiai németek tekintélyes vezetőjének közeli jogi tanácsadójaként a náci elképzelés szerint fogalmazta meg az új szlovákiai népcsoportjogra vonatkozó tervezeteket, és az irányvonal hűséges támogatójaként a náci állam számos más célját is propagálta.⁵⁸

A náci népcsoportjogban megtörtént a tipikusan nemzetiszocialista *Führer*-elv átvétele is, ami túlmutatott tudományosan elvárttól: ún. népcsoportvezetőként (*Volksgruppenführer*) a kárpáti német származású Franz Karmasin volt 1940 márciusától hivatalban a birodalom központi, németiséggel foglalkozó hatóságánál, a Népi Német Közvetítőszervnél (*Volksdeutsche Mittelstelle*). Korábban, az 1930-as évek közepén az SA tiszteletbeli csoportvezetője, a szudétanémet Konrad Henlein helyetteseként tevékenykedett. Az akkori náci zsargonnal kifejezve meggyőződéses antiszemitaaként gyorsított és „*alapos*“ fellépést követelt a „*zsidópestis*“ ellen,⁵⁹ amelynek „*megoldását*“ Adolf Eichmannal és Hermann Göringgel folytatott megbeszélései során többször is sürgette. Az általa szorgalmazott „*árjásítások*“ során „*sok kövér falatot*“ adott a népi németeknek, amint az az Eichmann-perben bizonyítást is nyert.⁶⁰ Karmasin mindemellett támogatta a népcsoport „*megtisztítását*“ a „*fajilag alsóbbrendű és aszociális elemektől*“ is.⁶¹ 1938 októberétől – az SS-hez közelálló személyként – a Tiso-

⁵⁵ Idézve a következő műből: ACKER, Die slowakische Verfassung in nationalitätenrechtlicher Schau 254–261., itt: 257. Lásd továbbá: RABL, Zur jüngsten Entwicklung der slowakischen Frage 284. ff.

⁵⁶ Rahl sajnálkozott a „*magas, még mindig nagyrészt, csehszlovák irányultságú bürokrácia szabotázsán*“, RABL, Verfassungsrecht und Verfassungsleben in der neuen Slowakei 165.

⁵⁷ RABL, Verfassungsgeschichtliche und staatsrechtliche Grundlagen des deutsch-mitteuropäischen Großraums 58., 59.

⁵⁸ Szlovákiában Rahl a koncentrációs táborok gyorsabb üzembehelyezését szorgalmazta, és miután Hollandiába költözött, a Generalgouvernementben részt vett a zsidók jogfosztásában. HOENSCH, Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik 180. ff.; PELINKA, Dokumentation zum ‚Fall Rahl‘ 4. Bár Rahl 1945 után nem töltött be hivatalt, továbbra is a népcsoportjognak szentelte magát kitelepítettek környezetében élő. 1961-ben a Mainzi Egyetem Külpolitikai és Nemzetközi Jogi Kutatóközpontjának nemzetközi jogi és külügyi közjogi tanszékének vezetője lett hosszú éveken át, 1971-ben pedig a müncheni Német Bundeswehr Egyetemének oktatója lett. SCHUBERT, Akademie für Deutsches Recht 1933–1945 XLIII.

⁵⁹ N. N.: Karmasin, Macht des Schicksals (a vonatkozó idézetekkel).

⁶⁰ Az idézetet lásd: USLAR, Der „ehrenwerte“ Karmasin.

⁶¹ Karmasin antiszemita kijelentését („*a zsidók kiirtása*“ mint a „*szlovák nép és a német népcsoport közötti tiszta kapcsolatok előfeltétele*“) és a további utalásokat lásd: KLIPP, Franz Karmasin 129., 130.

kormányban a német népcsoportért felelős államtitkárként szolgált.⁶² A személyi állomány, az ideológia és a szimbolika (1. ábra) tekintetében tehát elmondható, hogy az új népcsoportjog által messzemenő hasonulás ment végbe a „III. Birodalommal”.⁶³

1. ábra: *Franz Karmasin* szlovák-német népcsoportvezető (*Volksgruppenführer*) a szlovákiai Német Párt (*Deutsche Partei*) által szervezett rendezvényen, a Frontkatonák Napján (*Tag der Frontsoldaten*) 1940-ben.

⁶² Az államtitkárságnak széles jogköre volt a népi német ügyek tekintetében a jogalkotási folyamatban. A tervezeteket közvetlenül ide kellett benyújtani, aminek államtitkárság is örült a munkaegyensúlya szempontjából. RABL, Verfassungsrecht und Verfassungsleben in der neuen Slowakei 157.

⁶³ 1945 után Csehszlovákiaában *Karmasin*-t kollaboránsként a távollétében ítélték halálra. Ettől függetlenül aktívan tevékenykedett a szudétánémet kitelepítettek körében, többek között a szélsőjobboldali *Witikobund* szervezet vezetőjeként. KLIPP, Franz Karmasin 129. ff.; SCHVARC, Eine Kugel für den Staatssekretär 132. ff.

A népcsoportok számára biztosított kollektív egyesülési szabadság számos új intézményesített népi német szervezet alapját is képezte. Például a Német Gazdaszövetséget (*Deutsche Bauernschaft*) a Birodalmi Élelmezési Hivatal (*Reichsnährstand*), a Népi Német Munkafrontot (*Arbeitsfront der Volksdeutschen*) a Birodalmi Munkaszolgálat (*Reichsarbeitsdienst* = RAD), a Német Ifjúságot (*Deutsche Jugend*) pedig a birodalmi ifjúsági szervezetek mintájára alapították.⁶⁴ Az ilyen példák nagy száma és a társadalmi élet intézményesen irányított totalitárius beavatkozása miatt nagyon is helyénvalónak tűnik a népcsoportról úgy beszélni, mint államról az államban, vagy mint egy „III. Birodalomról Kicsiben”.⁶⁵ Ezt maga Karmasin, a népcsoportvezető is hangsúlyozta, mint a „Nagynémet Birodalomba” való ideológiai beolvadás engedelmese közreműködője, aki arra hivatkozott, hogy „a szlovákiai németeket (...) be kell illeszteni az össznémet történelembe”,⁶⁶ tehát tagként az össznémet-népi államok fölötti népközösségbe. Tiso diktátor mindezzel egyetértett: „A német népcsoport számára garantált és az is marad a népi hitvallás abszolút szabadsága, a nemzetiszocialista vezetési elveken alapuló önálló népszervezet léte, mindazon jelek és szimbólumok használata, amelyek a német néphez és annak nemzetiszocialista világnézetéhez való tartozást jelképezik”.⁶⁷

A legfontosabb új intézmény az 1938-ban alapított a Német Párt (*Deutsche Partei* = DP), a központi nemzetszocialista népcsoportszervezet volt.⁶⁸ Állítólag 70.000 szlovákiai német, azaz a népcsoport összes tagjának mintegy 50 százaléka volt tagja a szervezetnek.⁶⁹ Az a tény, hogy az NSDAP-nak, amelynek 1945-ben 8,8 millió tagja volt, tehát a „Német Birodalom” minden nyolcadik állampolgára tartozott csak a párthoz, jól mutatja, hogy a DP meglehetősen nagy mértékben teret nyert a népi németek körében. Nácizálásukat a párt emblémájában szereplő horogkereszt szimbolizálta.

A párt irányította az Önkéntes Védelmi Századot (*Freiwillige Schutzstaffel* = FS) is, amelyet szintén a birodalmi német mintára alakítottak ki. Harcolt Lengyelország lerohanásában, számos hasonlóságot mutatott az SS és az SA tagjaival, és bevetésre került a zsidók és a másként gondolkodók elleni erőszakos fellépéseknél.⁷⁰ Ennek a félkatonai népcsoportegységnek a jogi megalakulása is mutatja a szlovák szatellitállam náci népcsoportjogi törvényhozásának jelentős terjedelmét.

A szlovákiai német népcsoportjog azonban nemcsak a népcsoport erősebb intézményesítéséhez vezetett, hanem a „III. Birodalom” érdekében még tovább: hozzásegítette az

⁶⁴ BRUNNER, Volksdeutsche Wende im südosteuropäischen Raum 358–368., itt: 361.; MELZER, Der Kriegseinsatz der deutschen Volksgruppen 343.; SCHWARTZ, Die Slowakei 88.

⁶⁵ A későbbi szövetségi kitélepítettekért felelős miniszter, Theodor Oberländer vonatkozó nyilatkozatát lásd: N. N.: Drittes Reich im Kleinen.

⁶⁶ KARMASIN, Geleitwort des Führers der Deutschen Volksgruppe der Slowakei V.

⁶⁷ Idézi: BRUNNER, Volksdeutsche Wende im südosteuropäischen Raum 360.

⁶⁸ A Német Párt az 1927-ben alapított, legkésőbb 1935-ben nemzetiszocialistává vált és 1938 őszén felosztatott Kárpáti Németek Pártja (*Karpatendeutsche Partei*) jogutódja volt. VIERERBL, Auslandsdeutsche Rundschau 373. A szerző dicsérte a párt felépítését, mivel az „megfelel a nemzetiszocialista politikai népi szervezetek elveinek”. Lásd továbbá: BRUNNER, Volksdeutsche Wende im südosteuropäischen Raum 361.; KARMASIN, Die fünfte Staatsform in der Slowakei 5–6.; MANNOVÁ, Kategorisierungen der deutschsprachigen Einwohner auf dem Gebiet der Slowakei im 19. und 20. Jahrhundert 69–85., itt: 79.

⁶⁹ A Német Pártnak a felnőtt lakosság nagyrésztét felölelte, lásd: MELZER, Der Kriegseinsatz der deutschen Volksgruppen 343.

⁷⁰ MELZER, Der Kriegseinsatz der deutschen Volksgruppen 343.; DRESS, Slowakei und faschistische Neuordnung Europas 78–79.; KLIPP, Franz Karmasin 130.

„önkéntes“ szlovákiai németek háborús mozgósításához a *Waffen* SS keretében. Az ottani népi német férfiak majd 10%-a szolgált a fegyveres erőkhben, köztük néhányan a szlovák hadseregben is. Miután a *Wehrmacht* jelentős veszteségeket szenvedett a háborúban, a figyelem a népi német „erőforrások“ felé fordult, amelyeket a „III. Birodalom“ szerződéses úton is igyekezett megcsapolni. A szlovákiai németek így náci népcsoportjog közvetítésével vettek részt a II. világháború során az össznémet háborús erőfeszítésekben.⁷¹

A „III. Birodalom“ nyomására Szlovákiában, mint a birodalom „védelme“ alá helyezett szatellitállamban már a háború előtt bekövetkezett a náci népcsoportjog jogtudományi követelményeket meghaladó végrehajtása. A korabeli német megfigyelők ezt úgy értékelték, hogy az először Szlovákiában bevezetett népcsoportjog „a német népcsoport számára kielégítő formát öltött“.⁷²

4. 2. Magyarország (1940-től)

A náci népcsoportjogi jogalkotás következő fontos állomása 1940 késő nyarán, tehát már a II. világháború alatt valósult meg Magyarországon és Romániában. Az ottani német népcsoportjog jogforrásait kezdetben két népcsoportmegállapodás alkotta, amelyeket 1940. augusztus 30-án Bécsben kötöttek meg hosszabb előkészítés nélkül, a második bécsi döntéssel⁷³ párhuzamosan egyrészt Magyarországgal, illetve – szűkebb tartalommal – Romániával.⁷⁴ Ezek a dokumentumok, amelyeknek a nemzetközi szerződésként való besorolását egy ideig vitaták, mielőtt nagyrészt

⁷¹ BROSZAT, Heranziehung von slowakischen Staatsbürgern deutscher Volkszugehörigkeit zum Dienst in der Waffen-SS 412. ff. további utalásokkal; ZAUGG, Rekrutierungen für die Waffen-SS in Südosteuropa. Az állítólagos önkéntesség helyett a kényszersortborzás növekedéséről lásd: HÖRDLER, „Volksdeutsche SS-Freiwillige“ aus Südosteuropa 345. ff.

⁷² KÜCHENHOFF, Großraumgedanke und völkische Idee im Recht 34–82., itt: 69.; BRUNNER, Volksdeutsche Wende im südosteuropäischen Raum 361.

⁷³ Ez a „III. Birodalom“ és Olaszország által diktált döntés részben kielégítette a trianoni békeszerződés óta fennálló magyar revíziós igényeket. Kisebbségi vonatkozású szabályozás mindkét bécsi népcsoport-megállapodásban található. Lásd: ALBRECHT, Die rechtliche Lage der deutschen Minderheit im Ungarn der Horthy-Ära 32.

⁷⁴ Különösen a német-magyar egyezményrel kapcsolatban lásd: ALBRECHT, Das deutsch-ungarische Volksgruppenabkommen von 1940 als Ausdruck des NS-Volksgruppenrechts 67. ff.; SPANNENBERGER, Der Volksbund der Deutschen in Ungarn 1938–1944 unter Horthy und Hitler 452. ff. (további utalások: 233–244.); KORKISCH, Die rumänischen Gebietsabtretungen an Ungarn und Bulgarien und die Regelung damit zusammenhängender Volkstumsfragen 748. ff. Lásd ehhez: HUGELMANN, Die Vereinbarungen über die deutschen Volksgruppen in Ungarn und Rumänien in geschichtlicher Beleuchtung 267. ff.; GREWE, Das Volksgruppenrecht der Wiener Protokolle 768. ff.

elfogadták őket,⁷⁵ egyszerre két szövetséges tengelyhatalom⁷⁶ esetében szabályozták a kivételes tartalmú német népcsoportjogot. Szlovákiával ellentétben tehát kifejezetten csak a német kisebbséget részesítették előnyben. Ugyanakkor ezek a birodalom által lényegében diktált megállapodások tökéletes példái voltak annak, mit ért a náci állam „német külpolitika kétoldalúvá tételén”.⁷⁷ Ezeket a népcsoport-megállapodásokat úgy ünnepelték, mint amelyek a Népszövetség korának nemzetközi rendszere által megtestesített multilaterális jogalkotást meghaladták univerzalizmus-ellenességükkel. A kortársak példaként látták őket arra, hogy „az új Európa elvei versailles-i elvek helyébe lépnek”.⁷⁸

A megállapodásokat a birodalom tudomány által javasolt beavatkozási jog megnyilvánulásának is tekintette a német népcsoport érdekében. Az osztrák származású náci népcsoportjogász, *Karl Gottfried Hugelmann* és a breslaui nemzetközi jog népi-antiszemita professzora, *Axel von Freytagh-Loringhoven* ezt egyöntetűen a „Nagynémet Birodalom védőjogának” („*Schutzrecht des Großdeutschen Reiches*”) nevezte.⁷⁹ Mindkét megállapodás tárgyalásában központi szerepet játszott a – már említett – 1936-ban alapított Népi Német Közvetítőszerv, amely a birodalmi német és a népi német munkaterület egyenlő szintre való hozását követően központi, egyetemes joghatósággal rendelkező szervvé vált, különösen keleteurópai területen kifejtett tevékenységével. Ez a hatóság, amely annak a megnyilvánulása volt, hogy a birodalom a népi német népcsoportokhoz kívülről hozzáfér, *Heinrich Himmler* és az SS irányítása alatt állt. Ebben a

⁷⁵ A bécsi népcsoport-megállapodások jogi jellegének ellentmondásos kortárs értelmezéséről lásd: ALBRECHT, Das deutsch-ungarische Volksgruppenabkommen von 1940 als Ausdruck des NS-Volksgruppenrechts 69. ff. további utalásokkal. (Ebben a tanulmányban még azt feltételeztem, hogy a szerződészszeptikusok vannak túlsúlyban, de számos más forrás áttekintése után a német szakirodalomban valószínűsíthető, hogy a szerződéspártiak többségben voltak). A birodalom érdekeit tükröző nemzetközi szerződés német-magyar példájához a „szerződés” kifejezés következetes használatát lásd a Német Jogakadémia Állampolgársági Jogi Bizottságának 1940. 11. 20-i üléséről készült jegyzőkönyvben „*Stellung der Deutschen in Ungarn*” címmel. Közli: SCHUBERT, Akademie für Deutsches Recht 505. ff. *Gürich* bizottsági tag kifejezetten megerősítette a szerződéses jelleget (513.), míg *Hasselblatt* szerint „*valószínűleg inkább megállapodásról volt szó, mint szerződésről*” (505.). Az a tény, hogy a megállapodás hiányzik az RGB. II-ből, szintén egy nemzetközi szerződés ellen szól. Mások szerint a megállapodás „*kölcsönös népcsoportszerződés*” volt, lásd: GREWE, Das Volksgruppenrecht der Wiener Protokolle 768. ff.; LORENZ, Die Rechtslage der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 2–9., itt: 7. „*A nemzetközi jog szerinti vitathatatlan súlyú jogi aktusnak*” tekintette a német-román megállapodást: HUGELMANN, Die Vereinbarungen über die deutschen Volksgruppen in Ungarn und Rumänien in geschichtlicher Beleuchtung 274. ff. A végrehajtás Magyarországon nem törvény, hanem rendelet formájában történt, lásd: STELZER, Ungarns Verwaltungsentwicklung seit dem Abschluß des Wiener deutsch-ungarischen Volksgruppenabkommens 348.

⁷⁶ Tanulságos *Martin Broszat* összehasonlítása: BROSZAT, Németország – Magyarország – Románia 45. ff.

⁷⁷ A kulturális megállapodással kapcsolatban lásd: BARBIAN, „Kulturwerte im Zeitkampf” 67–109., itt: 70.

⁷⁸ WUCHER, Sieg im Südosten 237. Lásd még: GREWE, Das Volksgruppenrecht der Wiener Protokolle 772.

⁷⁹ HUGELMANN, Die Vereinbarungen über die deutschen Volksgruppen in Ungarn und Rumänien in geschichtlicher Beleuchtung 276.; FREYTAGH-LORINGHOVEN, Zwei Volksgruppenschutzverträge 7–9., itt: 8. Lásd még a néprajzkutató és náci népcsoportjogász művét: LOESCH, Protokoll der Sitzung des Ausschusses für Nationalitätenrecht der Akademie für Deutsches Recht vom 20. 11. 1940 (nyomtatva: SCHUBERT, Akademie für Deutsches Recht 511.), a népcsoport-funkcionárius írását: GOLDSCHMIDT, Vom Minderheitenrecht zum Volksgruppenschutz, valamint a nemzetközi jogász véleményét, aki eufemisztikus „*gondozási jogról*” beszélt: GREWE, Das Volksgruppenrecht der Wiener Protokolle 772.

tekintetben a megállapodások a birodalom jogalkotási törekvéseit követték, és ezért nem jelentettek semmiféle kezdeményezést a népcsoportok részére, sőt inkább meglepetés volt a számukra.⁸⁰

A két megállapodás általános fogadtatása a német szakirodalomban rendkívül pozitív volt: Karl Gottfried Hugelmann jogtörténész, aki a háború után Göttingenben tanított egészen 1959-ben bekövetkezett haláláig, lelkesen nyilatkozott például arról, hogy a birodalom „*szerzőő hatalomként lépett fel a közép-európai térségben*” annak érdekében, hogy „*figyelembe vegyék az (itt élő) németiség különleges helyzetét*”.⁸¹ Werner Hasselblatt, egy jó kapcsolatokkal rendelkező népcsoport aktivista és jogvédő, megjegyezte, hogy „*a szerződés mögött jelentős politikai célok állnak a pannon régióval kapcsolatban*”.⁸² És még a náci polgári jogi szakértő, Karl Larenz is lelkesedett azért, hogy a megállapodások által előnyben részesített német népcsoportok immár „*a német nép természetes és politikai értelemben vett zárt csoportjai (részei)*”, valamint „*a Német Birodalom védencei*” („*Schutzbefohlene*”) lettek.⁸³

Magyarország Horthy alatt a „III. Birodalom” tengelyhatalmi szövetségese volt, a párizskörnyéki békék elleni revíziós politikától kezdve Európa újjászervezéséig és a II. világháború alatti „*fegyveres testvériség*”.⁸⁴ A két állam kilépése a Népszövetségből, a különböző gazdasági megállapodások, valamint az Antikominternben és a háromhatalmi egyezményben való szövetségi kapcsolat mellett a két antiliberális rezsim szövetségéről is szó volt. Az 1938/1940-es bécsi döntések eredményeként bekövetkezett területi terjeszkedés előtt Magyarországon mintegy 550.000 népi német élt, akik messze a legnagyobb nemzeti kisebbséget alkották azzal, hogy a lakosság több mint 5,5 százalékát tették ki.⁸⁵ A területi változások után még inkább megnőtt a népi németek száma Magyarországon,⁸⁶ és ezzel a túlnyomórészt gazdálkodó, katolikus német népcsoport lett a legnagyobb kisebbség az ún. nagytérben.

⁸⁰ A német-magyar megállapodással kapcsolatban Werner Hasselblatt, aki a Német Jogakadémia Nemzetiségi Jogi Bizottsága 1940. november 20-i ülésének jegyzőkönyvét készítette a magyarországi németek helyzetéről, a náci rezsimnek „*nagy politikai célokat tulajdonított a pannon régióval kapcsolatban*”, és „*rendkívüli jelentősnek*” tartotta a megállapodást, a melyet „*a legnagyobb érdeklődéssel kellett fogadni*”. Hasonlóan lelkes volt ugyanezen a találkozón a náci Kelet-szakértő, Werner Essen is, aki „*ebben a német-magyar népcsoport-megállapodásban a Német Birodalom délkeleti előretörésének egy részét, a Német Birodalom és nép óriási dinamizmusának egy részét*” látta. A jegyzőkönyvből vett idézeteket nyomtatásban lásd: SCHUBERT, Akademie für Deutsches Recht 505., 516.

⁸¹ HUGELMANN, Die Vereinbarungen über die deutschen Volksgruppen in Ungarn und Rumänien in geschichtlicher Beleuchtung 267. (Az eredetiben a második idézet van kiemelve.)

⁸² Werner Hasselblatt a Német Jogi Akadémia Nemzetiségi Jogi Bizottságának 1940. november 20-i ülésén. Nyomtatva lásd: SCHUBERT, Akademie für Deutsches Recht 505–506.

⁸³ Egy Larenzzel folytatott beszélgetésre történő hivatkozás. Az eredetiben kiemelt idézetet lásd: HUGELMANN, Die Vereinbarungen über die deutschen Volksgruppen in Ungarn und Rumänien in geschichtlicher Beleuchtung 277.

⁸⁴ Lásd: FISCHER, Deutschland und Ungarn 380. ff. a *Volk und Reich* című folyóirat magyarországi különszámában, amelyet a magyar miniszterelnök üdvözlete vezetett be. Hasonlóképpen, egy hivatalos propagandakiállításra való hivatkozással: RIEDL, Ungarn arbeitet für das neue Europa 672. ff.

⁸⁵ A számok itt is ingadoznak. GRATZ, Deutschungarische Probleme 245. (Az 1930-as népszámlálásra hivatkozva 480.000 körüli németet feltételez, ami 5,5 % arányt jelent.) Vö.: VITÁRI, Minderheitenrecht in Ungarn in der Zwischenkriegszeit und dessen Anwendung im Alltag am Beispiel der Ungarndeutschen 124. (550.000 magyarországi németet említ, ami 6,9 %-ot jelent.)

⁸⁶ LOESCH, Protokoll der Sitzung des Ausschusses für Nationalitätenrecht der Akademie für Deutsches Recht 1940. 11. 20. (Más kiadásban: SCHUBERT, Akademie für Deutsches Recht 510.) Eszerint az adatok a következőképp alakultak: „*a magyar számlálás alapján 600.000, véleményünk szerint kb. 800.000*”. Lásd még: TILKOVSKY, Das Ungarndeutschtum in den Jahren des Zweiten Weltkrieges 93. (Az 1941. februári népszámlálásra hivatkozva mintegy 660.000 német anyanyelvűről tesz említést, akik közül csak mintegy 500.000 vallotta magát német nemzetiségűnek.)

Bár a kortársak szerint Magyarország a szerződéssel „*olyan nagyvonalú önigazgatást biztosított a német népcsoportnak*“, mint egyetlen másik kisebbségnek sem,⁸⁷ ez érezhetően elmaradt a romániai, szlovákiai, horvátországi és szerbiai népcsoportjogtól. Figyelemre méltó volt azonban a náci világnézet kifejezetten garantált védelme (I. cikk 2. oldal). A kortársak a birodalomban örömmel üdvözölték azt, hogy a bécsi népcsoportmegállapodás az első olyan nemzetközi egyezmény lett, amely egy kisebbségi csoport világnézetét szabályozta.⁸⁸ A magyarországi német népcsoport nácizálódását is jelentős mértékben a birodalom szervei segítették elő, kívülről.⁸⁹ Ráadásul a megállapodás – a sokéves kényszerített asszimiláció és az azzal való német elégedetlenség után⁹⁰ – a disszimiláció irányába hatott, például a „*névmagyarosítások*“ visszavonásának kifejezett elrendelésével. A magyar családnevek helyébe így a korábbi német családnevek léptek.⁹¹ Ez azért is figyelemre méltó volt, mert *Franz Anton Basch* későbbi népcsoportvezetőt 1934-ben még börtönbüntetésre ítélték a névmagyarosítás viszonylag visszafogott hangú bírálataért.⁹² A megállapodás másik fontos tartalmi elemeként a konnacionális kapcsolatok kifejezett megengedése említhető, amit Magyarország sokáig akadályozott (I. cikk 8. szám). Ennek eredményeként akár olyan magyar-német újságcikk is megjelenhetett, amelyben nem *Horthy*t vagy egy magyarországi németet, hanem *Hitlert* titulálták „*Führerünknek*“ (2. ábra).

A megállapodás tartalmazta továbbá a „*németiség*“ („*deutsches Volkstum*“)⁹³ korlátozás nélküli megőrzésének garanciáját (I. cikk 1. oldal), valamint a nemzetiségi német iskolákét, amelyek felügyelete azonban a magyar államnál maradt.⁹⁴ A megállapodás normákat állapított meg az népi hovatartozás meghatározására, amit különösen fontosnak tartottak az össznémet népközösséghez való viszony miatt. Ezt kifejezetten nem „*liberális*” hovatartozás megválasztási szabadságnak szánták, hanem a „*korlátozott hovatartozás megválasztási elv*” alapján a Magyarországi Németek Népi

⁸⁷ BRUNNER, Volksdeutsche Wende im südosteuropäischen Raum 363.

⁸⁸ GREWE, Das Volksgruppenrecht der Wiener Protokolle 771. A szerző ezt nem „*az egyéni szabadságjogok megerősítésének, hanem a népi német közösség népi és világnézeti sajátosságainak elismerésének*” tekintette.

⁸⁹ A Német Jogakadémia Nemzetiségi Jogi Bizottságának 1940. november 20-i ülésének jegyzőkönyve a magyarországi németek helyzetéről, újranyomatva lásd: SCHUBERT, Akademie für Deutsches Recht 516.: Magyarországon „*még inkább, mint a szomszédos területeken, a német népcsoport az, amelyik profitál abból, ami a Birodalomban történik (...). Ez tehát nem egy autonóm módon létrejövő mozgalom, hanem valami, ami nagyon erősen felülről és kívülről jön*“.

⁹⁰ Különösen az 1920-as évek végétől, és különösen az iskolákban a magyarosítási politika szigorodott. Lásd: MARCHUT, Assimilation und Dissimilation der Ungarndeutschen in der Zwischenkriegszeit 47. ff. A magyarosítás előzményei azonban már a magyar reformkorból, azaz a 19. század első felétől kezdve megvoltak, lásd: SEEWANN – PORTMANN, Donauschwaben 202. ff. *Gustav Adolf Walz* még 1938-ban a Német Jogakadémia Nemzetiségi Jogi Bizottsága előtt tartott előadásában rendkívül kritikusan értékelte a német népcsoport helyzetét, számos példát – mindenekelőtt az asszimilációt, az előmeneteli lehetőségeket, a sajtót és az iskolákat – említve, lásd: SCHUBERT, Akademie für Deutsches Recht 437. ff. Hasonlóképpen ugyanott *Franz Anton Basch*, aki egyébként mindig a német-magyar barátságra hivatkozott.

⁹¹ Lásd a megállapodás I. 7. pontját, valamint: UNGVÁRY, Die in Frage gestellte Assimilation 113. ff.; GREWE, Das Volksgruppenrecht der Wiener Protokolle 771. A szerző méltatta, hogy a megállapodás így „*hatékony védelmet kívánt biztosítani a denacionalizálási törekvésekkel szemben*“.

⁹² Ehhez az összefüggéshez lásd: SPANNENBERGER, Der sog. erste Basch-Prozess 545–570.

⁹³ A birodalmi német fogalmak sokrétű, gyakran ellentmondásos használatáról a magyarországi német kisebbségben a két világháború közötti időszakban lásd: SWANSON, Nation, Volk, Minderheit, Volksgruppe 526. ff.

⁹⁴ Erről és más – szintén népi indítatású – kritikákról, amelyeket a német fél az iskolarendszerben történő végrehajtással szemben fogalmazott meg, lásd további hivatkozásokkal: ALBRECHT, Das deutsch-ungarische Volksgruppenabkommen von 1940 als Ausdruck des NS-Volksgruppenrechts 79.

Szövetségének (*Volksbund der Deutschen in Ungarn*) vezetősége „objektív” megerősítést alkalmazott,⁹⁵ ami végső soron egy jobb ellenőrzési lehetőséget hozott létre a népcsoportvezetés számára. A balti német jogász, *Werner Hasselblatt* ezt a rendelkezést tartotta „a szerződés központi elemének”: egy ilyen messzemenő, a népcsoport meghatározásra vonatkozó jog arra kényszeríti a népcsoportot, hogy a szerződés szövegén túlmutató közjogi testületté váljon.⁹⁶ Még ha ezt a következtetést a gyakorlatban nem is vonták le, jól mutatja a náci jogászok azon törekvését, hogy a szerződés szövegét tágan értelmezzék.

Az egyéb népi német jogosultságok mellett a magyarországi németek magyar állam iránti hűségkötelezettségét is rögzítették a II. cikkelyben. Ez az egyetlen kivétel a magyar állam egyébként egyoldalú kötelezettségei alól annak bizonyítékeként értelmezhető, hogy a birodalom nem akarta megbontani szövetségesei állami egységét.⁹⁷ A védelem iránya is egyoldalú volt: mindkét megállapodás csak az adott német népcsoport jogállására vonatkozott, amelyet kizárólagosan élveztek. A birodalmi magyar kisebbségről viszont, amely például Burgenlandban több ezer főt számlált, egyáltalán nem esett szó.

Wilhelm Grewe nemzetközi jogi szakértő – a háború utáni német *Hallstein*-doktrína ötletgazdája – elégedetten összegezte a megállapodással kapcsolatban, hogy „a népcsoport tagjainak garantált jogállás alapvetően különbözik attól a jogállástól, amelyet a [régi liberális] kisebbségvédelmi szerződések garantáltak a kisebbség tagjainak”.⁹⁸

E jelentős kodifikációs sikerek ellenére a náci népcsoportjog kialakítása Magyarországon *Horthy* birodalmi kormányzó alatt nehezebbnek bizonyult, mint a szomszédos államokban.⁹⁹ Ez

⁹⁵ Lásd a megállapodás I. cikkének 3. pontját, továbbá: GREWE, *Das Volksgruppenrecht der Wiener Protokolle* 770–771. A szerző méltatta ezt a megközelítést, és elégedetten írta, hogy az „a népcsoportjog úttörői által támasztott követelményeknek is eleget tesznek”. Lásd még a Német Jogakadémia Nemzetiségi Jogi Bizottsága 1940. november 20-i ülésének jegyzőkönyvét a magyarországi németek helyzetéről. Nyomtatva: SCHUBERT, *Akademie für Deutsches Recht* 516–517. *Werner Essen*, Kelet-Európa szakértője és a Birodalmi Belügyminisztérium munkatársa elsősorban azt hozta fel előnyként, hogy a népcsoport vezetősége a német néphez való tartozást kontrollálhatta. A nürnbergi törvények alkalmazásával a „fajidegenekre”, különösen (és magától értendően) a zsidókra vonatkozóan el lehet és el kell háritani a keveredést. A népcsoportnak végül is különleges felelőssége lenne ebben a tekintetben, mert: „Ha a német népcsoport részt vesz a Német Birodalom és a német nép sikereiben, akkor nem határozhatja meg saját belátása szerint, hogy ki a német népcsoport tagja és ki nem, hanem be kell illeszkednie a német nép egészének akaratába”. *Essen Globke* és *Stuckart* munkatársaként a minisztériumban részt vett a náci „faji törvények” kidolgozásában, később bizottsági tag az *Reichskommando Ostland* felelős osztályvezetője volt. Lásd: SCHUBERT, *Akademie für Deutsches Recht* XXXI.; FAHLBUSCH, *Wissenschaft im Dienst der nationalsozialistischen Politik?* 88.

⁹⁶ HASSELBLATT, *Protokoll der Sitzung des Ausschusses für Nationalitätenrecht der Akademie für Deutsches Recht* 1940. 11. 20., nyomtatva: SCHUBERT, *Akademie für Deutsches Recht* 507. A későbbi vitában azonban *Hasselblatt* már korlátozottabb volt a népcsoportvezetés tekintetében. Úgy vélte, hogy annak közhatósággá kellene válnia. *Gürich* és *Böhm* attól tartott, hogy a magyarok megpróbálnak „tartalékos pozícióban beékelődni és megállítani a németek végső előrenyomulását”. *Hasselblatt* nyilvánvalóan más szempontból is különösen fontosnak tartotta a nemzetiségi és népcsoport-hovatartozás kérdését: szerinte megállapítható, hogy „egy német ember csak népében és népével élhet fájának megfelelő és boldog életet, ezért az, hogy egy németiséghez való önbevallást elfogadnak-e, az igazából arra szóló döntés, hogy valaki halott vagy sem”, és hogy „a nemzeti közösségből való kizárás (...) lehetetlenné teszi a fajhoz illő és boldog életet”. Lásd: SCHUBERT, *Akademie für Deutsches Recht* 515.

⁹⁷ Így a magyar kommentátor is, lásd: GELLÉRT, *Umbruch in der Nationalitätenfrage* 36.

⁹⁸ GREWE, *Das Volksgruppenrecht der Wiener Protokolle* 771.

⁹⁹ TILKOVSKY, *Das Ungarndeutschtum in den Jahren des Zweiten Weltkrieges* 92.; STELZER, *Ungarns Verwaltungsentwicklung seit dem Abschluß des Wiener deutsch-ungarischen Volksgruppenabkommens* 348. ff.

nem csak az alsóbb közigazgatási szervek jól ismert ellenállása miatt történt így.¹⁰⁰ A népcsoporttörvény, amelynek végrehajtása – a kezdeti dicséretnek ellenére is – némi rosszallást váltott ki német részről,¹⁰¹ nem törvényi, hanem csupán rendeleti szinten nyert szabályozást. És végül a Magyarországi Németek Népi Szövetségét, a nácihoz közel álló központi intézményt, amely 1938 óta létezett,¹⁰² nem ismerték el közttestületként, hanem a megállapodás által biztosított jogok ellenére a magánjogban szabályozott egyesület maradt.¹⁰³ Ezen az sem változtatott, hogy a csúcsidőszakban a magyarországi németek 40-50 százaléka volt a szövetség tagja.¹⁰⁴

A népcsoportvezetői tisztséget *Franz Anton Basch* töltötte be. Inkább népi beállítottságú, kevésbé radikális nemzetiszocialista volt, mint más államokban dolgozó kollégái. Hivatali ideje alatt kapcsolatot tartott fenn egy zsidó nővel, tehát nem követte teljes mértékben a náci doktrínát, és más népcsoportvezetőkhez képest meglepően gyakran kötelezte el magát az eltérő állami és népi hovatartozás lojális összeegyeztetése mellett.¹⁰⁵ *Basch* mellett *Georg Goldschmidt* népcsoportvezető-helyettes is említést érdemel: nagyrészt a jogász doktor *Goldschmidt* volt felelős volt a magyarországi német népcsoportnak a náci beállítódásának kialakításáért, és ő szervezte meg közöttük az SS-toborzást, de más tekintetben is kiemelkedő szerepet játszott a népcsoport vezetésében.

¹⁰⁰ ALBRECHT, Die rechtliche Lage der deutschen Minderheit im Ungarn der Horthy-Ära 19. ff.; ALBRECHT, Das deutsch-ungarische Volksgruppenabkommen von 1940 als Ausdruck des NS-Volksgruppenrechts 73.; VITÁRI, Minderheitenrecht in Ungarn in der Zwischenkriegszeit und dessen Anwendung im Alltag am Beispiel der Ungarndeutschen 127. ff, különösen: 142. (Itt a szerző azt állítja, hogy „a kisebbségi jogokat sikeresen szabotálták” az állami zaklatások széles skálájával). A bécsi népcsoport-megállapodás előtti helyzetről lásd: GROTMANN, Die Rechtslage der deutschen Volksgruppe in Ungarn 106. ff.; PĂCLIȘANU, Der Ausrottungskampf Ungarns gegen seine nationalen Minderheiten. Lásd továbbá: RIEDL, Volksdeutscher Aufbau in Ungarn 460., 461.

¹⁰¹ Kritikus hangnemű a következő írás: STELZER, Ungarns Verwaltungsentwicklung seit dem Abschluß des Wiener deutsch-ungarischen Volksgruppenabkommens 355. A nemzetiségi német iskoláknak a népcsoport-megállapodás és az 1941. februári magyarországi iskolarendelet utáni fokozott bővülését azonban kiemeli a következő tanulmány: VITÁRI, Minderheitenrecht in Ungarn in der Zwischenkriegszeit und dessen Anwendung im Alltag am Beispiel der Ungarndeutschen 126. Dícsérően ír még: RIEDL, Volksdeutscher Aufbau in Ungarn 461.

¹⁰² A népcsoport-megállapodás I. 3. pontja a *Volksbund*ot jelölte meg a németiség egyetlen törvényes képviselőjeként, amelynek joga volt a hozzá tartozó személyek kiválasztására. SPANNENBERGER, Der Volksbund der Deutschen in Ungarn 1938–1944 unter Horthy und Hitler 239. (A szerző helyesen állapítja meg, ez a szerv „jelölte ki az irányt egy olyan racionalizált népcsoport-szervezet felé, amely nagyrészt minden németet felölelt.”).

¹⁰³ A *Volksbund* egészéről lásd a standard művet: SPANNENBERGER, Der Volksbund der Deutschen in Ungarn 1938–1944 unter Horthy und Hitler; SPANNENBERGER, Zwischen Hakenkreuz und Stephanskronen. Der Volksbund der Deutschen in Ungarn 235. ff.

¹⁰⁴ Lásd a következő emlékiratot: „Der seit 1938 immer größer werdende deutsche Druck auf Ungarn und der dagegen geleistete ungarische Widerstand (Im Spiegel der Bewegungen des ungarländischen Deutschtums)“ [„A Magyarországra 1938 óta egyre fokozódó német nyomás és az azal szembeni magyar ellenállás (A magyarországi németiség mozgalmainak tükrében.)”] 1945. augusztus 31-i keltezéssel. Idézi: GONDA – SPANNENBERGER, Minderheitenpolitik im „unsichtbaren Entscheidungszentrum“ 285. SEEWANN, Grundzüge der Entwicklung des Ungarndeutschtums 104. Gyakran csak a férj volt hivatalos tag, de a család többi tagja ugyancsak aktívan részt vett a német nemzetiségi szervezetekben. VITÁRI, Minderheitenrecht in Ungarn in der Zwischenkriegszeit und dessen Anwendung im Alltag am Beispiel der Ungarndeutschen 128.

¹⁰⁵ *Basch*-sal kapcsolatban lásd: SPANNENBERGER, Der sog. erste Basch-Prozess 545–570.; SPIEGEL-SCHMIDT, Basch, Franz Anton 145–146.; SPIEGEL-SCHMIDT, Franz Anton Basch 5–6.; SEEWANN – SPANNENBERGER, Akten des Volksgerichtsprozesses gegen Franz A. Basch. (*Basch* azonban 1939. február 3-án a Német Jogakadémia Nemzetiségi Jogi Bizottsága előtt tartott előadásában megdöbbenően kritikusan nyilatkozott a kisebbség helyzetéről. Nyomtatva: SCHUBERT, Akademie für Deutsches Recht 440. ff.)

DEUTSCHE ZEITUNG

ORGAN DER DEUTSCHEN VOLKSGRUPPE IN UNGARN

Schriftleitung: Budapest VIII. Vas-u. 2b. Fernruf: 131-381.
133-381. Verwaltung: Budapest VII. Károly király-ut. 25.
Fernruf: 426-341

Herausgeber:
Dr. Franz Basch
Hauptschriftleiter:
Dr. Georg Goldschmidt

Stellv. Hauptschriftleiter:
Nikolaus Lalleur

Bezugspreis monatlich: P 3.42. vierteljährlich: P 9.80
Einzelpreis 14 Heller. Sonntags 20 Heller. Bezugs-
preis für das Ausland monatlich RM 4.-

5. Jahrgang — Folge 83Donnerstag, den 20. April 1944Preis 14 Heller

UNSER FÜHRER

Zum fünftenmal während dieses Krieges begeht das deutsche Volk den Geburtstag des Führers. Wenn die rauschenden Festlichkeiten diesmal auch ausbleiben, gewinnt der 20. April dieses Jahres nur noch an Tiefe und Bedeutung. Hatten unsere Feinde sich zu Beginn dieses Krieges die Trennung des deutschen Volkes von dem Führer und die Zerschlagung der nationalsozialistischen Bewegung erhofft, so sind diese Hoffnungen während der letzten Kriegsjahre vereitelt worden und heute müssen es auch die grössten Utopisten einsehen, dass das deutsche Volk wie nie zuvor in unerschütterlichem Vertrauen und festem Glauben an seinem Führer hängt und diese Verbundenheit keine Macht der Erde lösen kann, es sei denn, dass das Volk selbst vernichtet wird.

So wie öfters im Laufe der Geschichte ringt sich die Erkenntnis durch, dass immer einzelne überragende Menschen das Schicksal eines Volkes gestalten und einer Epoche ihren Stempel aufdrücken. Diese Feststellung trifft für keinen Menschen so eindeutig zu, wie für den Führer. Von dem unbekannten Soldaten des ersten Weltkrieges angefangen, der im Lazarett zu Pasewalk seines Augenlichts beraubt, sich entschloss, Politiker zu werden, bis zu dem heutigen Tag, da er nicht nur der Führer eines Hundertmillionenvolkes sondern der Gestalt und der Erretter eines ganzen Kontinents geworden ist, zeichnet sich der Weg eines Mannes ab, der die deutsche Vorsehung in sich trägt. Alle Entwicklungsphasen, die dieser Weg aufzuweisen hat, müssen aber als ein organisches Ganzes betrachtet werden, obwohl die Grösse und weitgreifende Wirkung seines Werkes den Eindruck erweckt, als sei es das Ergebnis eines Kampfes und einer Entwicklung von Jahrhunderten.

Der erste Abschnitt im Kampf des Führers galt der Schaffung einer Bewegung, die aus dem Geist der Frontsoldaten geboren, alle gesunden Kräfte im deutschen Volke wachrufen, sammeln und einen Idealismus entfachen konnte, der das deutsche Volk aus der Schmach von 1918 zu einem Wiederaufstieg führen sollte. So entstand die nationalsozialistische Bewegung als die Verkörperung jener grossen Ideen des 19. Jahrhunderts, die im Nationalismus und Sozialismus geprägt wurden. Und nur durch diese Bewegung gelang es eine Epoche des Verfalls zu dem Beginn eines neuen Zeitalters umzugestalten und den Weg der Wiedergeburt zu finden.

Der zweite Abschnitt galt dem Kampf um die Macht, dem die Aufgabe oblag, das kraftspendende Ideengut der Bewegung in das Volk hineinzutragen und durch die Bekämpfung der bürgerlichen Parteien dem Liberalismus den Garaus zu machen und schliesslich die Macht im Staate zu erringen, was ja Voraussetzung für die praktische Durchführung der im Parteiprogramm festgelegten Ziele darstellte. So wurde der 30. Januar 1933 die Krönung des innerpolitischen Kampfes um die Macht.

Der dritte Abschnitt aber ist der Kampf um die innere Einheit und Freiheit der Nation. Er ist die organische Fortsetzung der vorangegangenen Entwicklungsphasen. Durch die zündende Idee der nationalsozialistischen Bewegung fliessen die deutschen Stämme, Ständen, Klassen und Konfessionen wie Schuppen von den Augen. Die Grenzen, die sie voneinander trennten, zerfielen, und wie durch eine wundersame Offenbarung wurden sie sich der Gemeinsamkeiten bewusst, die sie als Bestandteile desselben Volkes zu einem unzertrennlichen Ganzen verband.

Europas dazu berufen ist, der führende und ordnende Faktor des Kontinents zu sein, konnte nicht ewig ein Sklavendasein ertragen und zusehen, wie man ihm nicht einmal die Luft zum Atmen gönnte, geschweige denn den für seine Entwicklung und für das Leben notwendigen Raum zugestand. So begann der Kampf, den unsere Feinde leichtfertig vom Zaune brachen, am 1. September 1939. Der Feldzug der 18 Tage gegen Polen war ein Krieg Deutschlands. Der Blitzkrieg im Westen und auf dem Balkan war ein Krieg der Achse. Der Feldzug im Osten

dem Völkerbrand, der um den ganzen Erdball lodert, steht. Sie alle wissen, dass nur der Führer allein mit seiner heldenmütigen Wehrmacht in der Lage ist, die asiatische Gefahr zu bannen, und dass nur er, der wie ein ruhender Pol im Sturme der heutigen Zeit dasteht, uns zu einem siegreichen Ende dieses Krieges führen wird. Der Glaube und das Vertrauen, das ihm heute im fünften Kriegsjahr stärker denn je entgegenschlägt, mutet wie ein Wunder an, das unsere Feinde nie und nimmer begreifen werden, das aber zugleich auch die ungeheure Stärke und die seelische Grösse des deutschen Volkes bildet. Das Vertrauen in ihn lässt unsere Soldaten heute bei Tarnopol, Kowel, Cassino, Nettuno und an den übrigen Fronten Taten vollbringen, die den Leistungen der ersten Kriegsjahre nicht nur gleichstehen, sondern sie sogar überbieten. Die Heimatfront aber, die inzwischen auch zu einer wahren Kriegsfront geworden ist, steht in demselben Glauben und festem Vertrauen ihren Soldaten ebenbürtig. Und während der feindliche Bombensturm die deutschen Städte, aber auch die unserer Heimat und unserer Verbündeten in Trümmern legt, schwerste Wunden in den Volkskörper schlägt, stehen sie beide, Front und Heimat, als Gesichtsziele dieses Krieges ohne Gnade zu einer einzigen kompaktgeschlossenen Familie zusammengeschweisst, dicht zusammengeschacht hinter dem Führer.

Wir Deutschen, die wir ausserhalb der Reichsgrenzen beheimatet sind, sind aus den stillen Beobachtern zu den Mitgestaltern und Mitkämpfern dieses Krieges geworden, um unsere blutige Verbundenheit durch gemeinsame Kriegsopter einzulösen. Derselbe Glaube und dasselbe Vertrauen in den Führer trieb Zehntausende unserer Freiwilligen zu den Waffen, um Schulter an Schulter mit den binnendeutschen Kameraden für Führer, Volk und Vaterland zu kämpfen. So vollzog sich der Aufbruch und die Volkwerdung selbst derjenigen Teile unseres Volkes, die vielleicht ohne die nationalsozialistische Revolution und ohne diesen Krieg dem deutschen Volke für immer verlorengewonnen wären. Heute aber ist die räumliche Getrenntheit zwischen dem Deutschen Reich und den deutschen Volksgruppen verschwunden durch die Gemeinsamkeit der Idee und der Opfer und durch den gemeinsamen Kampf, durch das gemeinsame Bluten und Sterben. Auf den Schlachtfeldern des Ostens wurde all das, was uns bisher trennte, begraben.

So wie der Glaube an den Führer, an das Reich und an die Zukunft Europas unsere Freiwilligen hinstrieb in die Formationen der Waffen-SS, so trieb derselbe Glaube und dasselbe Vertrauen die Soldaten der Honvéd und die der übrigen verbündeten Völker an die Kampfronten, an den Prut und Dnepr und an alle Fronten, an denen Europa verteidigt wird, um für ihr Volk das Leben in die Schanze zu werfen und wenn es das Schicksal erfordert, zu sterben, sowie das Gesetz der Geschichte es befahl.

Dr. Hans Krauss

In dem Augenblick, da es keine Bayern, Österreicher oder Preussen, keine Arbeiter und Bauern, keine Katholiken und Protestanten mehr gab, sondern nur noch Deutsche, die von einer Idee beseelt und von einem Führer befehligt waren, wurde das grossdeutsche Volk zum erstenmale in seiner Geschichte einheitlich und stark wie nie zuvor aus der Taufe gehoben. Und dieses grösste Wunder der deutschen Geschichte bildete erst die Voraussetzung zu dem darauffolgenden Schicksalskampf.

Und dann begann der vierte grosse Abschnitt des Kampfes, der das einheitliche deutsche Volk auf der Bühne der Weltgeschichte antreten liess. Ein Volk wie das deutsche, das durch seine Zahl und seine Schlüsselstellung im Herzen

aber trägt einen europäischen Charakter, weil er das Schicksal des ganzen Kontinents bestimmt. Die vorhergegangenen Feldzüge waren nur das Vorspiel zu dem gewaltigen Ringen, das sich heute im Osten abspielt und dessen Bedeutung uns von Tag zu Tag immer stärker bewusst wird. Durch dieses Ringen um den Bestand einer tausendjährigen europäischen Kultur wuchs der Führer des deutschen Volkes zu dem Erretter Europas vor der bolschewistischen Barbarei empor. Diese Erkenntnis und das europäische Gemeinschaftsgefühl liess die aufbauwilligen Völker Europas den Weg zu unserer Seite finden, um die Waffen gemeinsam mit der deutschen Wehrmacht gegen den Ansturm der Steppe zu erheben. Alle blicken sie voller Hoffnung auf ihn, der wie ein Gigant über

2. ábra: A magyarországi német népcsoport orgánumának (Deutsche Zeitung) a címlapja 1944. április 20-án.

A háborút követően – sikertelen – menekültkénti státuszigénylése után kezdetben Nyugat-Németországban folytatta pályafutását, ahol *Theodor Oberländer*, az egykori náci keletnémet kutató és a népi vezető (*Bund Deutscher Osten*, BDO = Keleti Németek Szövetsége) a Szövetségi Kitelepítettek, Menekültek és Háborús Áldozatok Szövetségi Minisztériumába nevezte ki magas rangú köztisztviselőnek, nevezetesen a külföldi referátus vezetőjének. 1954-ben a *Die Zeit* című hetilap úgy jellemezte őt, mint „*Oberländer kíséretének*“ tagját, és náci múltjára való tekintettel joggal állapította meg, hogy nem volt oda való.¹⁰⁶

Ahogy Szlovákia kapcsán már bemutattuk, a „III. Birodalom“ náci modelljét követő népcsoportjogi keretek közt működő intézményi replikák a magyarországi német népcsoport körében is megfigyelhetők voltak. Ez vonatkozik például a *Hitlerjugend*ről mintázott Német Ifjúságra (*Deutsche Jugend*), de a Nőszövetségre (*Frauenschaft*) és a Téli Segélyre (*Winterhilfe*) is. Nemcsak az elnevezések, hanem a struktúra, a funkciók és a megcélzott birodalmi kiterjedés is gyakran hasonlított azokhoz a szigorúan irányított párhuzamos struktúrákhoz, amelyeket a népi németek akkoriban Szlovákiában, vagy a „dunai Európa“ más, szomszédos államában kialakítottak. Ez a szervezeti konglomerátum egészében véve azt a totalitárius igényt testesítette meg, hogy Magyarországon az élet minden területét áthassa. A központi szerepet azonban a *Volksbund der Deutschen in Ungarn*, a Magyarországi Németek Népi Szövetsége játszotta, méghozzá – ahogy a publicisztika¹⁰⁷ és a szimbolika¹⁰⁸ (2. ábra) is mutatja – nemzetszocialista módon.¹⁰⁹

Emellett a magyarországi német népcsoport is aktívan részt vett a birodalmi-német háborúban. Sok népi német harcolt az SS-ben és a *Wehrmacht*-ban,¹¹⁰ akiket a népcsoportjog által felhatalmazott népcsoportvezető és a *Volksbund* mozgósított.¹¹¹ Magyarország állami vezetése nem ellenezte állampolgárai ilyenfajta igénybevételét – éppen ellenkezőleg. A német nemzetiségűek

¹⁰⁶ N. N., *Oberländer's Gefolgschaft*.

¹⁰⁷ Az új, ideológiailag releváns újságírás fénykorát két budapesti megjelenésű folyóirat jelentette, a *Süüdostdeutsche Rundschau. Zeitschrift der deutschen Volksgruppe in Ungarn* (1942–1944), valamint a *Deutsche Zeitung. Organ der deutschen Volksgruppe in Ungarn* (1940–1945). Lásd: BÖHM, *Einfluss des Nationalsozialismus auf die Presse der deutschen Volksgruppen in Rumänien, Ungarn und Jugoslawien* 203.

¹⁰⁸ SPANNENBERGER, *Der Volksbund der Deutschen in Ungarn 1938–1944 unter Horthy und Hitler* 166. A szerző joggal mutat rá, hogy sok magyarországi német a náci szimbolikát is nagymértékben az „*anyanemzettel*“ való „*etnikai egybetartozás*“ kifejeződésének tekintette.

¹⁰⁹ Ehhez (bár nagyon visszafogottan): SPANNENBERGER – VONYÓ, *Rezeption der nationalsozialistischen Ideologie in Ungarn und in der deutschen Volksgruppe* 246. ff. A gyors külső nácizálódásról – az intézmények, a *Führer*-elv, az egyenruhák, a náci üdvözlési mód stb. révén – a népcsoport-megállapodás utáni időszakban lásd: 250–251. A szerzők helyesen hangsúlyozzák, hogy a német népcsoport, értve ezalatt a mögötte álló egyes embereket, nem feltétlenül volt homogén és nem teljesen volt egységes gondolkodású (237.). Az itt alkalmazott intézményi és jogi keretorientált szemlélet elkerülhetetlenül a „felülről” meghatározott volt, és a birodalmi beavatkozások eredményeként az egységesítésre irányuló náci párhuzamokat helyezi a középpontba. Ehhez összefoglalóan lásd: TILKOVSKY, *Ungarn und die deutsche „Volksgruppenpolitik“ 1938–1945*, valamint a szerző további műveit.

¹¹⁰ SPANNENBERGER, *Der Volksbund der Deutschen in Ungarn 1938–1944 unter Horthy und Hitler* 30. ff.; ALBRECHT, *Die rechtliche Lage der deutschen Minderheit im Ungarn der Horthy-Ära* 31–32.

¹¹¹ *Franz Basch* népcsoportvezető „*Aus der Arbeit der Deutschen Volksgruppe in Ungarn, im vom Amt für Presse und Propaganda herausgegebenen Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1944*” című írásában hangsúlyozta, hogy „*ma az egész ország csak egy kötelességet ismer, amely mögött mindennek háttérbe kell szorulnia, (nevezetesen) a háború kötelességét és fegyvereink győzelmét*”. A népcsoportvezetőség „*olyan parancsokat adott ki, amelyek mozgalmunk minden sora és tagja számára a totális háborúra való azonnali átállást eredményezik*”. Az egyre növekvő együttműködési kényszerről lásd: SPANNENBERGER, *Der Volksbund der Deutschen in Ungarn 1938–1944 unter Horthy und Hitler* 309. ff.

Waffen SS-ben való kötelező katonai szolgálatáról szóló, 1944. április 14-i kétoldalú megállapodás eredményeként a katonai szolgálatot teljesítő német nemzetiségűek megkapták a birodalmi állampolgárságot, ami az állampolgársági jog figyelemre méltóan messzemenő kiterjesztése volt.¹¹²

Összességében tehát Magyarországon, ami a *Horthy*-korszak végén a „dunai Európa” központi állama volt, a náci népcsoportjog átültetése a német népcsoport javára megtörtént, Szlovákiához képest azonban ez a nemzetek közötti jogátadás tartalmát tekintve némileg visszafogottabb volt.

4.3. Románia (1940-től)

Romániában, ahol a német népcsoport létszáma kezdetben mintegy 750.000 fő volt, majd a második bécsi döntést követő területi változások eredményeként 550.000 főre csökkent (népességarány: kb. 4 %),¹¹³ nem elsősorban a már említett 1940 augusztusi német-román népcsoport-megállapodás¹¹⁴ volt döntő jelentőségű. Bár ez a rövid megállapodás volt a megalapozója a náci népcsoportjognak a légiós államban, annak különböző törvényerejű rendeletekkel megvalósított végrehajtás még fontosabbnak bizonyult.¹¹⁵

Elsőként az 1940. november végi 830. sz. törvényerejű rendeletet emelendő ki.¹¹⁶ Ez hozta létre a Romániai Német Népcsoportot (*Deutsche Volksgruppe in Rumänien*) mint jogi személyt, illetve annak testületi szervezetét (1. cikkely),¹¹⁷ amely jogalkotási hatáskörrel rendelkezett a hozzá tartozók felett (4. cikkely). Ismét a szubjektív népi hovatartozás megvallása volt a döntő az egyéni besorolás szempontjából, de itt is a népcsoport vezetésének kellett ezt elismernie, és akkor vált hivatalossá, amikor bejegyezték a nemzeti nyilvántartásba (2. cikkely).¹¹⁸ Emellett garantálták a nemzeti autonómiát, és számos német nemzetiségi hivatalt és intézményt állítottak fel. Ilyen volt például a Német Csapat (*Deutsche Mannschaft*), a Német Ifjúság (*Deutsche Jugend*) és a Német Munkásság (*Deutsche Arbeiterschaft*), de a Német Gazdák (*Deutsche Bauernschaft*) és a Német Pedagógusok (*Deutsche Erzieherchaft*) is. Adminisztratív oldalról ezt a Nemzetgazdasági Főhivatal

¹¹² Lásd hozzá a következő emlékiratot: „*Der seit 1938 immer größer werdende deutsche Druck auf Ungarn und der dagegen geleistete ungarische Widerstand (Im Spiegel der Bewegungen des ungarländischen Deutschtums)*“ 1945. augusztus 31-i keltezéssel, idézi: GONDA – SPANNENBERGER, *Minderheitenpolitik im „unsichtbaren Entscheidungszentrum“* 267.

¹¹³ CERCEL, Rumänien; MIEGE, *Das Dritte Reich und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien 1933–38*.

¹¹⁴ Lásd hozzá a 4.2. fejezetben írtakkal kapcsolatban: HUGELMANN, *Die Vereinbarungen über die deutschen Volksgruppen in Ungarn und Rumänien in geschichtlicher Beleuchtung* 274–275.

¹¹⁵ A korábbi helyzetet, különösen az iskolarendszer tekintetében, nem tartották kielégítőnek, ezzel kapcsolatban, valamint az elmélet és gyakorlat közötti eltérésre vonatkozóan lásd: BRANDSCH, *Rechtsgrundlagen der deutschen Volksgruppe in Rumänien* 262. ff.

¹¹⁶ Az 1940. 11. 20-i törvényerejű rendeletet (Dekretgesetz 830/1940 über die Konstituierung der Deutschen Volksgruppe in Rumänien) nyomtatásban a ZoeR 1940–1941. számában is közölték (520.). Ezzel kapcsolatban lásd a népcsoport főpropagandistájának az írását: MAY, *Neues Volksgruppenrecht* 39. ff.

¹¹⁷ MAY, *Neues Volksgruppenrecht* 42. *May* a testület létrehozásának előnyeként említette, hogy a népcsoport mostantól „*a nemzeti vagyon tulajdonosaként*” léphet fel, és fenntarthatja a „*közösségi tulajdont*”, mint például az iskolákat, szociális intézményeket stb. Ezenkívül a „*reménytelen széttagoltság sok területen, amely miatt a német népcsoport a fejlődés tekintetében messze elmaradt az anyaország egyre szorosabban szervezett közösségi formáitól, (...) most teret engedne az egységes szabályozásnak és vezetésnek*”. Végül *May* örült a „*német ifjúság teljes körű nyilvántartása és nevelése*” lehetőségének is.

¹¹⁸ MAY, *Neues Volksgruppenrecht* 42. A szerző hangsúlyozta, hogy ez a gyakorlat „*egyértelműen kijelölte a nemzetiség határait*”, továbbá „*az állam jogában örök vérfogot*” rögzítheték.

(*Hauptamt für Volkswirtschaft*), a Sajtó- és Propaganda Hivatal (*Amt für Presse und Propaganda*), egyéb népegészségügyi (*Volksgesundheits*) és testmozgási (*Leibesübungen*) hivatalok, az Országos Gazdahivatal (*Landesbauernamt*) és a Faj- és Nemzetségügyi Hivatal (*Rasse- und Sippenamt*), végezetül egy külön kutatóintézet egészítette ki.¹¹⁹ A szervezetek nagy száma, gyakran kötelező jellegük és a náci ideológia behatolása az élet szinte minden területére ezek totalitárius jellegéről tanúskodott.¹²⁰ A népcsoport szociális és anyagi szolgáltatásokat is elérhetővé tett a lakosság széles rétegei számára, ami – más német népcsoportokhoz hasonlóan – annak kedvezett, hogy kis léptékben haladva a lakosság egyetértésen a diktatúrával.¹²¹ Számos ágazatban – például az orvostudományban – a német nemzetiségűek is részesültek a birodalom által finanszírozott modernizációból. Végül, különösen egy 1942 szeptemberi rendelet eredményeként, kiépült egy külön népi német iskolarendszer, amelyben a világnézeti kérdések is fontos szerepet játszottak.¹²²

A törvényerejű rendelet közvetlenül és közvetve is kikényszerítette a népcsoport nácizálódását: eszerint „*nemzeti akarathordozóként*“ az Romániai Német Népcsoport NSDAP-jaként (3. cikkely), szigorúan kizárólagos képviseleti igénnyel rendelkező náci pártként kellett fellépnie. Szlovákiához hasonlóan a náci szimbolika szabad használatát a horogkeresztes zászló formájában kifejezetten védte (5. cikkely). A hivatalos kommentátorok pedig a jogalkotási kompetenciára vonatkozóan különösen nagyra értékelték „*azt a lehetőséget (...), hogy az életfenntartó nemzetiszocialista törvényeket a népcsoport viszonyaiba át lehessen ültetni*“. Ezek közé tartoztak különösen a „*nürnbergi faji törvények, az örökbirtokjog (és) a sterilizációs törvény*“,¹²³ más szóval, a különösen nagymértékben ideologizált jog(talanság). Szigorú politizálást lehetett érzékelni a népcsoport szervezetében is, amelyet jól példáz, hogy külön megbízottjuk volt az ideológiai képzésre. Ezzel a népcsoport Románián belüli saját jogalkotása még a szakirodalom által rendszeresen megkövetelt szinten is túllépett.

A náci népcsoportjogi követelmények széleskörű végrehajtását a törvényerejű rendelet eszközével a szakirodalom lelkesen fogadta. A *Zeitschrift für osteuropäisches Recht* (ZoeR) című folyóirat

¹¹⁹A *Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien* 1944. évi száma (79. ff.) tartalmazta a felsorolásokat és a munkabeszámolókat. A népcsoportvezetés sajtóirodája által közzétett *Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien* 1942. évi száma számos – propagandisztikusan alátámasztott – információ mellett a funkcionáriusok jelentéseit közölte. Példaként lásd: N. N.: Die Leistung der Deutschen Mannschaft 97. ff., valamint az „*országos ifjúsági vezető*“ írását: DEPNER, Die „Deutsche Jugend“ 107. ff.; STOB, Aufgaben der Hauptabteilung Propaganda 121. ff.; továbbá az „*országos gazdavezető*“ jelentését: KAUFMES, Die Landesbauernschaft der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 134. ff.

¹²⁰Ezt már akkor is sokat hangsúlyozták, lásd: MAY, Die Deutsche Volksgruppe in Rumänien im fünften Kriegsjahr 88–89. A szerző szerint a „*népcsoport (...) előző években végrehajtott újjászervezését (...) a nemzetiszocialista totalitás*“ és az egység gondolkodás jellemezte.

¹²¹Az új „*nemzetiszocialista elvek szerinti gondoskodás*“ különböző példáit lásd: SCHIEL, Nationalsozialistische Volkswohlfahrt und das Winterhilfswerk der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 169. ff.; SCHIEL, Kriegseinsatz der NS-Volkswohlfahrt 117. ff. WOKALEK, Die volksgesundheitsliche Lage und Betreuung der Volksgruppe 175. ff. Az ő számára „*a nemzetiszocialista egészségügyi vezetés (...) mindenképp azt is magába foglalta, hogy minden egyes embert felvilágosítson a biológiai és faji higiéniai törvényekről, amelyek döntő fontosságúak voltak egy nemzet életében*“. A náci „*egészségügyi propaganda*“ minden eszközét fel kellett használni arra, hogy „*a fajbiológia és a fajhigiénia eme megállapításait újra belevessék az emberekbe*“ WOKALEK, Die volksgesundheitsliche Lage und Betreuung der Volksgruppe 179.

¹²²A név nélkül közölt *Die Arbeit der Bewegung* című beszámoló az 1941–1942-es állapotokról azt írja, hogy „*a romániai német népcsoport egységesített nemzetiszocialista iskolájának első tanéve*“ következetesen „*a nemzetiszocialista szellemben való áttörés és átalakulás jegyében zajlott le*“. (90., 97.).

¹²³MAY, Neues Volksgruppenrecht 42.

„széleskörű kerettörvénynek“ és „egy példaértékű népcsoportjog alapjának“ tekintette azt. Úgy vélték, hogy „az egész Délkelet számára jelentősége van“. Mint Oskar Wittstock kronstadti professzor rámutatott, Románia kormánya végre „törölte politikai szótárából a versailles-i államférfiak keredlmányát, a ‚kisebbség‘ kifejezést“, és „fenntartás nélkül elfogadta a ‚népcsoport‘ szóból eredő messzemenő következményeket“. ¹²⁴ Walter May, a népcsoport fő propagandistája pedig a „németiség“ kezelésének „történelmi fordulópontjaként“, valamint „az új Európa jellegzetes és fontos dokumentumaként“ méltatta a törvényerejű rendeletet. ¹²⁵ Románia kormánya a népcsoportjogalkotással „örökre lemondott a német nemzetiségűek románosításáról“, „életjogokat“ biztosított a népcsoportnak, és egyenrangúvá tette őket a román többséggel. Mindenekelőtt azonban a megítélt autonómia olyan széleskörű volt, hogy a népcsoportot „abba a helyzetbe hozta, hogy saját nemzeti életét nemcsak egymás között ápolhassa, hanem azt az anyaországgal való kapcsolatainak állandó alakításával tovább is fejleszthesse“. ¹²⁶

Mind ennek a megvalósításához előnyt jelentett Ion Antonescu diktátor jóindulata is. A „Conducător“ (Vezér) szoros partnerként erősítette a tengelyhatalmakat – az antikomintern és a háromhatalmi paktum keretében is –, kiállt az akkori német-román kapcsolatok politikai és gazdasági elmélyítése mellett, és a nácikkal egy véleményen volt többek között az antiszemitizmus és a zsidók kiirtásának kérdésében is. ¹²⁷

A népcsoport vezetője – szintén a Népi Német Közvetítőszerv megbízásából – az erdélyi szász Andreas Schmidt volt. Jogi tanulmányait Kolozsváron nem fejezte be, helyett inkább különösen radikális nemzetiszocialistaként tűnt ki. Maga is SS-tag volt, aki magas rangú SS-tisztviselőkkel ápolt szoros kapcsolatot. Ez és jó családi kapcsolatai segítették hozzá ahhoz, hogy hivatalt kapjon, és mindössze 28 éves volt, amikor kinevezték népcsoportvezetővé. ¹²⁸ Schmidt széles hatáskörével élve különös lendülettel szorgalmazta a romániai németek részvételét a háborúban (3. ábra), kezdve a Waffen SS népi német „önkénteseinek“ első illegális toborzási kampányával, ¹²⁹ majd 1943-tól annak a paktumnak a végrehajtása során, ¹³⁰ amelyet Hitler és Antonescu a sztálingrádi vereség után kötött. Ennek eredményeként akár 60.000 romániai német, azaz a népcsoport összes

¹²⁴ WITTSTOCK, Das neue Volksgruppenrecht der Deutschen in Rumänien 472–477., itt: 476; LORENZ, Die Rechtslage der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 2. ff. Továbbá, „az új romániai népcsoporttörvényt nem csupán elszigetelt tényként kell tekinteni, hanem egy elkerülhetetlen történelmi fejlődés kifejeződéseként“ a „népcsoport (...) mint jogi közösség“ tiszteletben tartása irányába. Az új jog „példaértékű lehet a délkeleti országok nemzeti jogi problémái szempontjából“, mivel „nagyvonalú struktúrája“ a népcsoportvezetőre támaszkodik. Lásd hozzá: LIEB, Neues Volksgruppenrecht im Legionären Rumänien 803–804. A szerző biztosnak tűnt azt illetően, hogy a szabályozás „előbb-utóbb más délkeleti államokban is az élet általános előfeltételévé válik“. Lásd még: SCHMIDT, Nationalsozialistischer Volkstumskampf 13.

¹²⁵ MAY, Neues Volksgruppenrecht 39., 41. A szerző eufórikusan jegyezte meg a következőket: „Ha a [román] állam és a német népcsoport közötti viszony kérdését a Németországgal való valódi barátság próbakövének kellene tekinteni, akkor a legionárius Romániának kellene a legjobb bizonyítványt kiállítani“.

¹²⁶ WITTSTOCK, Das neue Volksgruppenrecht der Deutschen in Rumänien 476–477.; MAY, Neues Volksgruppenrecht 41.

¹²⁷ DELETANT, Hitler's Forgotten Ally; HILLGRUBER, Hitler, König Carol und Marschall Antonescu.

¹²⁸ POPA, Die Herrschaftsbestrebungen des Volksgruppenführers Andreas Schmidt und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien 54. ff. Példaértékű a szerző számos más vonatkozó publikációjára is, lásd: BÖHM, Das Nationalsozialistische Deutschland und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien 21.

¹²⁹ Az ún. „1000-fős-akció“ létrejöttével kapcsolatban lásd: HENNING, Die Tausend-Mann-Aktion.

¹³⁰ Először ebbe a megállapodásba vonták be a német népcsoportot, míg a népcsoport-megállapodásról vagy a részleges áttelepítésekről szóló egyeztetésekben nem vettek részt. Lásd: KRONER, Zur politischen Rolle der „Deutschen Volksgruppe in Rumänien“ 133–162., itt: 139.

férfi tagjának mintegy 20 százaléka érintett lehetett.¹³¹ Figyelemre méltó, hogy ez a háborús erőfeszítés az állampolgársági jog szempontjából is következményekkel járt. Az 1943. májusi „Führer-rendelet” értelmében minden harcoló katona birodalmi német állampolgárságot kapott: egy tollvonással a romániai német nemzetiségűek közel 10%-a birodalmi német lett, ami ez Európa etnográfiai átrendeződésének újabb meglepő eleme volt.¹³² Schmidt azon törekvése, hogy népcsoportját a birodalom eszközévé tegye,¹³³ ezáltal katonai szempontból is meghozta gyümölcsét.

3. ábra: Andreas Schmidt romániai német népcsoportvezető az 1.300 SS „önkéntes” búcsúztatásán, hangsúlyozott náci szimbolikával (1943)

Összességében megállapítható, hogy a romániai német népcsoport a német népcsoportjog és más párhuzamok – mint például a zsidóvagyron árjásításában való aktív részvétel – következtében¹³⁴ súlyos helyzetbe került „a III. Birodalom kicsinyített másaként (*en miniature*)”.¹³⁵ Romániában is megvalósultak azok a követelések, amelyeket korábban a népcsoport egy része (mindenekelőtt a nácihoz kötődő „megújulási mozgalom”) támasztott, és amelyeket a birodalom mint hegemon jelentős mértékben támogatott, miután kitérült a kapu Európa náci újjászervezése előtt.¹³⁶

¹³¹ Átfogóan lásd: MILATA, Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu; TRĂȘCĂ, Rumäniendeutsche in Wehrmacht und Waffen-SS 2. ff.

¹³² Lásd hozzá: BEER, Deutsche in Rumänien 76.

¹³³ SCHMIDT, Vorwort 1: „A Volksgenossen-eket (népi elvtársakat) arra nevelték, hogy felismerjék, hogy kötelességeiket és feladataikat úgy kell teljesíteniük, ahogyan az a birodalom európai politikájához szükséges. Csak akkor mondhatjuk el magunkról, hogy német küldetést teljesítünk ezen a területen, ha ezáltal már a birodalom eszközévé váltunk. A népcsoport munkája a keleti frontszolgálatban „a legmagasabb bizonyító erejű jelet szolgáltatotta”.

¹³⁴ Lásd hozzá: WEBER – DANECKE, „Arisierung“ statt „Rumänisierung“ 209. ff.

¹³⁵ MILATA, Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu 80.; MIEGE, Das Dritte Reich und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien 1933–38; BÖHM, Das Nationalsozialistische Deutschland und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien 1936–1944 (további utalásokkal).

¹³⁶ Lásd a követelések korábbi romániai elutasításával kapcsolatban: KRONER, Zur politischen Rolle der „Deutschen Volksgruppe in Rumänien“ 148–149.

4.4. Független Horvát Állam (1941-től)

A náci népcsoportjog utolsó jogalkotási szakaszát Jugoszlávia 1941-es németek általi szétverése eredményezte elsőként az ún. Független Horvát Államban (*Nezavisna Država Hrvatska* = NDH),¹³⁷ később szerb területen is. A jugoszláviai népi német lakossága számára, akik több mint 500.000 fővel az ország legnagyobb nemzeti kisebbségét alkották, eddig a beavatkozásig nem fogadtak el népcsoporttörvényt,¹³⁸ és ennek a helyzetnek a megváltoztatására sem a nácikhoz szorosan kötődő tömegszervezet, a Sváb-Német Kulturális Egyesület (*Schwäbisch-Deutscher Kulturbund*), sem pedig a „megújítók” nem tettek semmit,¹³⁹ pedig ezek a Birodalommal a legjobb kapcsolatokat ápoló nemzetiszocialista mozgalmak akárcsak Romániában, itt is érvényesülni tudtak.

A „felosztásra váró” Jugoszláviából a birodalom és Olaszország „védelme” alatt 1941 áprilisában új bábállamként jött létre a Független Horvát Állam.¹⁴⁰ A fasiszta *Ante Pavelić* a birodalomhoz hű államfőnek bizonyult, akinek az uralma alatt a *Führer*-elv, az antiszemitizmus és a zsidóüldözés nem az egyetlen ideológiai hasonlóságot jelentette a „III. Birodalommal”.¹⁴¹ A náci Németországgal való politikai-stratégiai szövetséget az 1941-ben véglegesített háromhatalmi egyezményhez és az antikomintern paktumhoz való csatlakozás is megjelenítette. Ahogy az várható volt, a birodalmi-német szakirodalom a legmagasabb fokon méltatta az új fejleményeket: *Karl Christian von Loesch*, a Német Jogakadémia Nemzetiségi Jogi Bizottságának Horvátországban különleges kapcsolatokkal rendelkező tagja,¹⁴² dicsérte az új szövetséget, és hangsúlyozta, hogy elutasítja „a parlamentarizmust, a szabadkőműveséget és a zsidó gazdaságot”. Emellett bástyaként lépett fel a „pánszlávizmus, a jugoszlávizmus vagy az orientalizmus”, valamint a „marxista vagy bolsevik tendenciák” ellen.¹⁴³

¹³⁷ RAMET, *The Independent State of Croatia 1941–45*.

¹³⁸ A számok 505.000 (állami adat) és 685.000 (népcsoporti adat) között ingadozta, ami 4-5 % népességarányt jelentett. Lásd: BRUNNER, *Biologische und soziologische Streiflichter auf das Südostdeutschum* 362–363.; REIMERS, *Das neue Jugoslawien* 206.; GUŠTIN – PREBILIĆ, *Die Rechtslage der deutschen Minderheit in Jugoslawien* 297. ff.

¹³⁹ A korabeli értékelések szerint azonban a népi németek néhány nem kielégítő év után, az egyesület megerősödésével „gyakorlatilag szervezett népcsoporttá fejlődtek” 1939-re, illetve a következő évre. Lásd: RÖHM, *Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe* 21. A szerző rámutatott arra, hogy Jugoszláviában szinte minden német közösségben volt egy helyi csoportja az egyesületnek. Lásd még: JANKO, *Volkwerdung der Deutschen in Südslawien* 11. Összefoglalóan lásd: SATTLER, *Die Deutsche Volksgruppe im Unabhängigen Staat Kroatien*; CALIC, *Die Deutsche Volksgruppe im „Unabhängigen Staat Kroatien”* 11. ff. Az „etnikai mobilizálás” előtörténetéhez lásd: BETHKE, *Deutsche und ungarische Minderheiten in Kroatien und der Vojvodina 1918–1941*.

¹⁴⁰ Áttekinően és további utalásokkal lásd: SCHMID, *Deutsche und italienische Besatzung im Unabhängigen Staat Kroatien* 40. ff.; valamint lásd a kortárs szerzőt: RASCHHOFER, *Der kroatische Staat* 613. ff.

¹⁴¹ SLADOVIĆ, *Der Unabhängige Staat Kroatien* 1. ff. Az *usztasa* „faji doktrína” horvátországi előfutáiról lásd: BARTULIN, *The Racial Idea in the Independent State of Croatia*.

¹⁴² *Loesch* az egyik vezető náci népcsoportjogász volt. Már akkor is jó kapcsolatokat ápolt a weimari népi körökkel, és nem volt közömbös a hatalom átadásában az *usztasa* mozgalom javára: ő továbbította egy memorandumot az *usztasa* vezetőjétől Hitlerhez. *Pavelić* viszont *Göring*-nél lobbizott azért, hogy *Loesch* professzori állást kapjon a Berlini Egyetemen. *Loesch* hozzájárult ahhoz, hogy az *usztasa* átvegye a hatalmat a horvát szatellitállamban. RETTERATH – KORB, *Karl Christian von Loesch* 446. ff. *Loesch*, aki rendszeresen elutazott Horvátországba és kapcsolatokat ápolt az ottani német népcsoporttal, erőteljesen kiállt Európa népi újjászervezése mellett. *Pavelić* horvát diktátor magas kitüntetésben részesítette a „német-horvát sorsközösség” és az *usztasák* iránti elkötelezettségéért.

¹⁴³ LOESCH, *Croatia restituta* 238. ff. (Az idézetet lásd: 244.)

A horvát nemzetállamban élő 150.000-200.000 népi német javára, akik a több mint 5,5 milliós lakosságnak csak viszonylag kis hányadát, mintegy 2,5%-át tették ki,¹⁴⁴ az NS-népcsoportjogi jogalkotás hamarosan megvalósult. A német népcsoport ideiglenes jogállásáról szóló 1941. június 21-i törvény (*Gesetz über die vorläufige Rechtsstellung der deutschen Volksgruppe*), amelyet néhány héttel az államalapítás után hoztak, kezdetben központi jelentőségű volt.¹⁴⁵ A 2. cikkelyben a Független Horvát Államban a német népcsoportot közjogi testületté tette, ezzel teljesítve a náci népcsoportjogászok egyik központi követelését. Szembetűnő az is, hogy a nemzetiségi németek „minden tekintetben” egyenlő jogokat kaptak a horvátokkal (5. cikkely 1. félmondat), azaz az államot irányító néppel. Más kisebbségeket ezzel szemben súlyosabban hoztak hátrányos helyzetbe.¹⁴⁶ A 6. cikkely (1) bekezdése további nemzetiszocialista kiváltságokat biztosított a népcsoportnak, például „német nemzetiségük korlátlan megőrzését” és a nemzetiszocialista világnézet „akadálytalan megvallását”. De biztosítva volt a „nemzeti és kulturális kapcsolatok akadálytalan kezdeményezése és fenntartása a német anyanemzettel” is – vagyis a náci népcsoportjog által megkövetelt, az össznémet népközösségen belüli konnacionális kapcsolatok, amelyekre a népcsoport is többször hivatkozott.¹⁴⁷

A 6. cikkely (2) bekezdésében foglalt átfogó egyesülési szabadság adta meg a német népcsoport tevékenységi körének határait, és egyben keretet biztosított a figyelemre méltó intézményi diverzifikációhoz. Az Adolf-Hitler-Platz-on Essegben székelő népcsoportvezetésen, valamint a kerületi és helyi vezetőségeken kívül például a Személyzeti és Regionális Pénztár, a közigazgatási, közegészségügyi, nemzetgazdasági és kulturális főhivatalok, köztük a Horvátországi Német Népcsoport Propagandahivatala (*Propagandaamt der Deutschen Volksgruppe in Kroatien*),¹⁴⁸ a munkaügyi szolgálat, a kiadó és a nyomda. Összesen 293 helyi csoportja volt a népcsoport-szervezetnek, ami jelentős szám a viszonylag kis országhoz képest. Az NSDAP mintájára a Horvátországi Nemzetiszocialista Német Követők (NSDGK = *Nationalsozialistische Deutsche Gefolgschaft in Kroatien*) volt a népcsoport egyedüli képviselője. A népcsoportok dolgozó tagjai számára is léteztek „kötelező szakmai szervezetek”, például az Országos Gazdálkodók (*Landesbauernschaft*) és a Iparúzők Szervezete (*Gemeinschaft der gewerblichen Wirtschaft*). „Az állam érdekeinek védelmére és a népcsoport egységes

¹⁴⁴ SLADOEVIČKI, Verfassungs- und Verwaltungsrecht des unabhängigen Staates Kroatien 253. (150.000); STÖTZER, Ein Jahr Deutsche Volksgruppe in Kroatien 46. (200.000). A kutatás során mintegy 170.000 népi némettel számoltam, lásd hozzá: SCHMID, Deutsche und italienische Besatzung im Unabhängigen Staat Kroatien 167. Összefoglalóan lásd: RABL, Die Rechtsstellung der deutschen Volksgruppen in Kroatien 129. ff.; JAREB, The German Ethnic Group in the Independent State of Croatia 201. ff.

¹⁴⁵ Német fordításban a ZaöRV 1942–1943. évi számában jelent meg (247–248.). Lásd: SLADOEVIČKI, Verfassungs- und Verwaltungsrecht des unabhängigen Staates Kroatien 254.; N. N., Die ersten Volksgruppengesetze in Kroatien 41–42.; SATTLER, Die Deutsche Volksgruppe im Unabhängigen Staat Kroatien 68–69. (A mellékletben közli a horvátországi, német népcsoportra vonatkozó összes többi központi népcsoportjogi aktust is.). Összefoglalóan RABL, Die Rechtsstellung der deutschen Volksgruppen in Kroatien 129.

¹⁴⁶ Erről tanúskodik a szerb és cseh elemi iskolák és óvodák feloszlásáról szóló 1941. június 21-i rendelet (ZoeR 1941–1942, 583.), amelyet érdekes módon ugyanazon a napon adtak ki, mint a német népcsoport ideiglenes jogállásáról szóló törvényt.

¹⁴⁷ Példaként egy hivatalos propagandaműben: KRAUS, Vom deutschen Menschen 41–45., itt: 45.

¹⁴⁸ A „Kampf dem Judentum und der Freimaurerei” („Harcolj a zsidósággal és a szabadkőművességgel ellen”) című kiállítás, amelyet állítólag 40.000 ember látogatott meg, jelezte többek között azt, hogy az ideológia teljesen egybeesett a náci rezsim ideológiájával. A Népcsoportok Propaganda Hivatalának (*Volksgruppenpropagandaamt*) kiadványa szerint a kiállítás célja az volt, hogy tájékoztatást adjon „a szabadkőművesség, a zsidóság és a bolsevizmus valódi arcáról”. Lásd: STÖTZER, Ein Jahr Deutsche Volksgruppe in Kroatien 75. ff.

*világnézet*i nevelésére” különböző egyesületeket alapítottak, mint például a Német Jogászok Egyesülete (*Rechtswahrerbund*), a Német Tanárok Egyesülete (*Deutscher Lehrerbund*) és a Német Diákok Egyesülete (*Deutscher Studentenbund*).¹⁴⁹ A Német Ifjúság (*Deutsche Jugend*) a korai katonai kiképzést volt hivatott szolgálni.¹⁵⁰ Valamennyi szervezet kapcsolatokat tartott fenn a „Nagynémet Birodalommal”, illetőleg az ottani párhuzamos és modellszervezetek aktívan támogatták őket, különösen a széles körű ideológiai képzés területén. Emellett különböző szociális szolgáltatásokat is nyújtottak. Így például a Német Nőszövetség (*Deutsche Frauenschaft*) szervezett csecsemőtanfolyamokat, gyermektáborokat, valamint kiterjedt ifjúsági és sportmunkát. Számos rendezvény a nemzetiszocialista képzést és egyéb ideológiai célokat szolgált, például a „faji higiénia” és az „aszociálisok” elleni küzdelem terén.¹⁵¹ A német népcsoportot tehát nem csak intézményesen tagolták, hanem ideológiai szempontból és a szimbólumok használata területén is harmonizálták a „III. Birodalommal”.¹⁵²

A német iskolarendszerről szóló 1941. szeptember 20-i törvényerejű rendelet és az ugyanezen a napon kiadott végrehajtási rendelet biztosította az ideológiai töltetű öngazgatás és a kulturális autonómia kiterjesztését. Hozzájárultak a nemzetiségi német iskolarendszer gyors kiépítéséhez, a népcsoportvezetés jelentős együtdöntési jogaival. Az „új szellemben” történő politizálás itt is kiemelt szerepet kapott.¹⁵³ 1941 októberének végén egy törvénycsomagot is elfogadtak. Ebbe a körbe tartozott a német népcsoport vezetőjének jogállásáról szóló törvény a Független Horvát Államban (*Gesetz über die rechtliche Stellung des Führers der deutschen Volksgruppe im USK*),¹⁵⁴ amely konkretizálta a birodalomból importált *Führer*-elvet a népcsoportvezetés számára, és még a népcsoportvezető rendeletalkotási jogáról is rendelkezett. Említeni kell a német nyelv, a német zászló és a német jelvények használatáról szóló törvényt (*Gesetz über den Gebrauch der deutschen Sprache, der deutschen Fahne und der deutschen Abzeichen im USK*) is.¹⁵⁵ Ez utóbbi az 1. §-ban biztosította a Hitler-tisztelgés vagy „német tisztelgés” jelképes jogát. Továbbá rendelkezett arról, hogy német bírakat kel alkalmazni, ha egyes bíróságok elé német nemzetiségűek kerülnek. E náci népcsoportokhoz kapcsolódó változásoknak a népi vezérelvei tehát sok helyen megmutatkoztak.

¹⁴⁹ Lásd részletesen a népcsoportvezetés által kiadott és *Andreas Nikolaus Stötzer* által írt évkönyvet (*Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien 1944.*).

¹⁵⁰ BRASCHEL, *Leibesübung* 125. ff.

¹⁵¹ Összefoglalóan lásd: STÖTZER, *Ein Jahr Deutsche Volksgruppe in Kroatien*; WELKER, *Deutsche Volkshilfe* 139. Az egyébként szociális célokat szolgáló népi jóléti szervezet „fajhigiéniai” céljaival kapcsolatban lásd: NIEDERMAYER, *Einige Worte der Aufklärung über die Tätigkeit und Aufgaben der „Deutschen Volkshilfe”* 140.

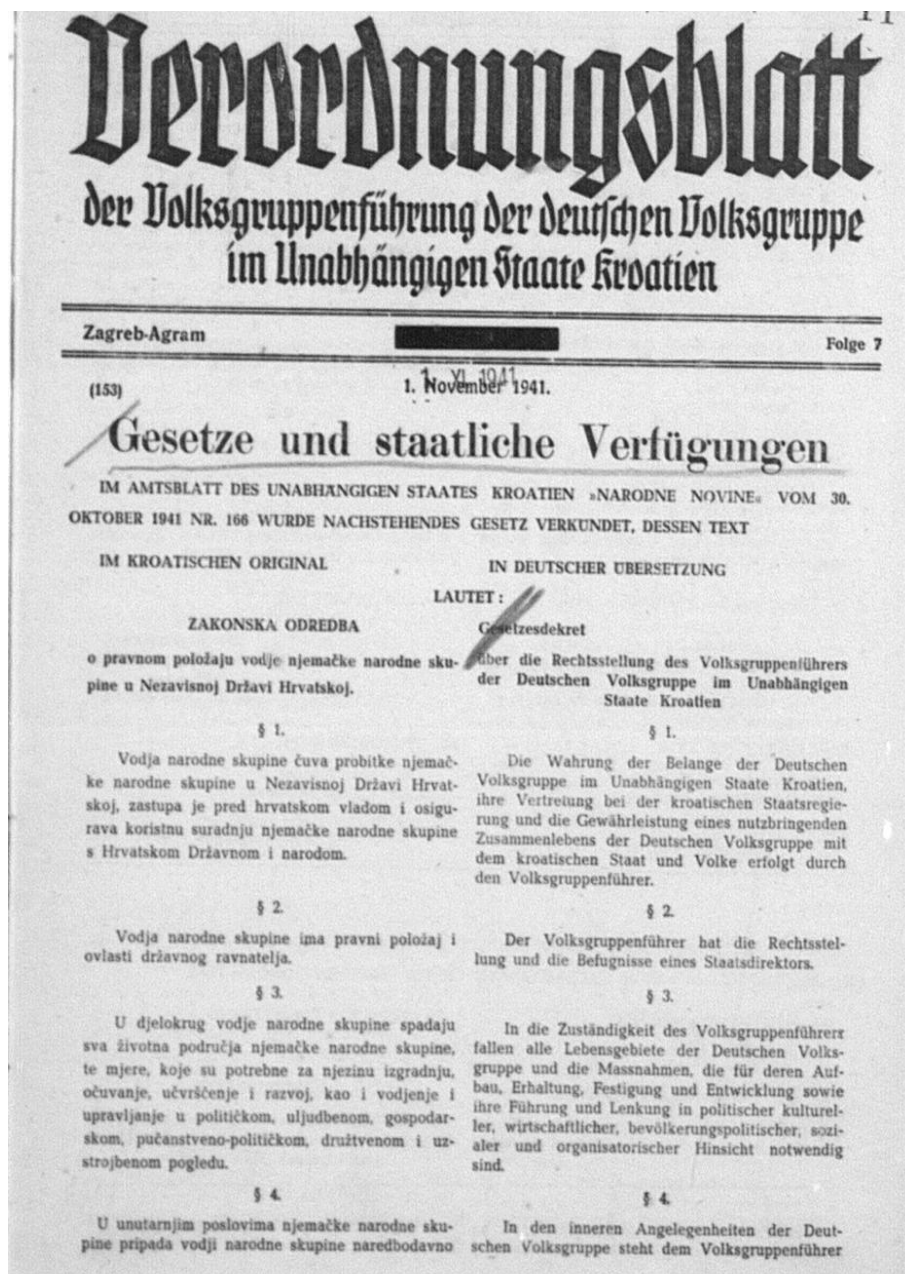
¹⁵² Összegzően lásd: BÖHM, *Die deutschen Volksgruppen* 96. ff. A német népcsoport hivatalos jelképe a horogkereszt volt.

¹⁵³ SLADOEVIČKI, *Verfassungs- und Verwaltungsrecht des unabhängigen Staates Kroatien* 256. Ezt egészítette ki a szeptember 21-i végrehajtási rendelet és egy október 28-i módosítás, majd a német nemzetiségi oldal választotta ki a tanterveket és a tananyagokat, amelyeket egy külön miniszteri osztály hagyott jóvá, amelynek az élén egy német nemzetiségi vezető állt. 1941 októberétől több mint 300 német nemzetiségi iskola nyílt meg „nemzetiszocialista oktatási intézményként”. STÖTZER, *Ein Jahr Deutsche Volksgruppe in Kroatien* 60. ff.; RETTIG, *Das deutsche Schulwesen in Kroatien* 143. ff.

¹⁵⁴ A törvény német fordításban a *ZaöRV* közölte 1942-ben (250–251.).

¹⁵⁵ Lásd a törvény szövegét: N. N.: *Neue Volksgruppengesetze in Kroatien* 97–98. A 4. § szerint a német neveket is az eredeti német helyesírásukban kellett megőrizni és ennek megfelelően viselni. Lásd hozzá: SLADOEVIČKI, *Verfassungs- und Verwaltungsrecht des unabhängigen Staates Kroatien* 256. ff.; DIERSSEN, *Die deutsche Volksgruppe in Kroatien* 414.

Mindez a német népcsoport számára számos kizárólagos különjogot jelentett, ami lehetővé tette azt, hogy jelentős belső jogalkotást is megvalósítsanak (lásd a 4. ábrát).

4. ábra: Kivonat a *Verordnungsblatt der Volksgruppenführung der deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien* (1941) című közlönyből, amely nemcsak az állami jogszabályokat (itt: *Gesetzesdekret über die Rechtsstellung des Volksgruppenführers der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien*) hozta nyilvánosságra, hanem a népcsoportvezetés által alkotott belső normákat is.

A különjog, valamint a számtalan új népcsoport-intézmény miatt helyénvalónak tűnik, hogy egy népi német államról beszéljünk a Független Horváth Államon belül. A horvátországi német népcsoportjog tehát különösen átfogó jogi szabályozást jelentett, amelyeket végső soron a „Nagynémet Birodalom” beavatkozása tett lehetővé hegemoniája csúcspontján.

A népcsoportvezető *Branimir Altgayer*, az SS-szel jó kapcsolatokat ápoló katona és „újító” volt, akit a szomszédos országokbeli kollégáihoz hasonlóan a Népi Német Közvetítőszerv nevezett ki.¹⁵⁶ Az új népcsoportjog szerint *Altgayer*, aki államtitkárként – más német népcsoportvezetőkkel ellentétben – részt vett az állam irányításában is, számos hatáskörrel rendelkezett. Mielőtt német nemzetiségi alkalmazottakat nevezett volna ki a közszolgálatba, amihez a népcsoportvezetés jóváhagyása is szükséges volt, a törvény felhatalmazta hatóságát, hogy rendszeresen ellenőrizze a jelentkezők meggyőződését és „népi-politikai megbízhatóságát”.¹⁵⁷ Ráadásul *Altgayer* utasításai voltak felelősek a népcsoporthoz tartozás tesztelésének ideológiai befolyásolt módjaitól, különösen a „vérszerinti németek” esetében.¹⁵⁸ Jogalkotási jogkörének részeként végül 1941 szeptember végén döntött a nürnbergi „faji törvények” népcsoporton belüli alkalmazásáról: „Tekintettel a német népcsoport különösen kényes helyzetére”, különösen a „Vérendelmi törvényt”, valamennyi végrehajtási rendeletével együtt, „szigorúan alkalmazni kell”.¹⁵⁹ A szimbolikán túl (5. ábra) mindez az akkori „III. Birodalommal” való ideológiai szinkronizálásról tanúskodott.

A sokrétű jogi keretek a függő szövetséges államban, Horvátországban is megalapozták az ottani német népcsoport aktív részvételét a háborúban: fokozott, *de facto* többnyire kötelező toborzás, különösen a *Waffen* SS-be, de a hazai fronton való aktív részvétel is jellemezte a képet.¹⁶⁰ Összesen a horvátországi német férfiak mintegy 20 százaléka harcolt a német háborúban a

¹⁵⁶ *Altgayer* (1897–1950) katonatisztként kezdte pályafutását osztrák-magyar hadseregben. A jugoszláv időszakban részt vett a Német-Sváb Kulturális Egyesület munkájában, majd a horvát Miniszterelnöki Hivatal államtitkára lett 1943 januárjában, és mindeközben *Waffen* SS tag volt. Dicsőítő hangnemben ír róla: KROTZ, Volksgruppenführer Altgayer 33. ff. Lásd hozzá: BETHKE, „Erweckung” und Distanz 189. ff.

¹⁵⁷ Gesetzesdekret über Beamte und Angestellte deutscher Volkszugehörigkeit im öffentlichen Dienst (Törvényerejű rendelet a közszolgálati tisztviselőkről és a német állampolgárságú közszolgálati alkalmazottakról), amelyet a ZaöRV 1942–1943. évi számában is közzétettek (248. ff.). Figyelemre méltó, hogy a horvát államhoz és vezetőhöz való hűségnyilatkozatot meg kellett előznie a „német nemzetiséghez és Führerhez” való hűségnyilatkozatnak (4. § 2. oldal). A horvátországi német népcsoport 1941. május 8-i ideiglenes szervezeti szabályzata szerint a népcsoportvezetőnek „legfőbb döntéshozó és végrehajtó hatalma” volt a népcsoporton belül. Ezek és más rendelkezések megtalálhatók a 41/1. számú népcsoportvezetői rendeletben (*Verordnungsblatt 41/1 des Volksgruppenführers*). Idézi: RABL, Die Rechtsstellung der deutschen Volksgruppen in Kroatien 132–133.

¹⁵⁸ Különös figyelmet fordítottak nemcsak a német vezetőknél, hanem a politikai hozzáállásra és a „faji megjelenésre” is. „Hazaáruló” vagy „aszociális” magatartás esetén a népcsoporthoz való tartozást akár „el is lehetett veszíteni”. A náci jogász *Rabl* szerint ugyanezt kellene alkalmazni, „ha egy német kúrtatón próbál kibújni a mai világban a nemzetisége által rá rótt különleges kötelességek teljesítése alól”. A leg súlyosabb szankcióként az érintett személyt „örökre ki lehet zárni a német nemzeti közösségből”. Lásd a népcsoportvezető 1941. október 14-i rendeletét a nemzetiségi hovatartozás elismeréséről (*Anordnung des Volksgruppenführers vom 14. 10. 1941 über die Anerkennung der Volkszugehörigkeit*) és radikális kommentárját: RABL, Die Rechtsstellung der deutschen Volksgruppen in Kroatien 132–133.

¹⁵⁹ A határozatot (94–95.) – számos más határozathoz hasonlóan – lásd: SATTLER, Die Deutsche Volksgruppe im Unabhängigen Staat Kroatien.

¹⁶⁰ STÖTZER, Ein Jahr Deutsche Volksgruppe in Kroatien 40.; LICHTENBERGER, Kriegsbeitrag der Deutschen Volksgruppe in Kroatien 33–34., 75–76.; MOSER, Das große Aufgebot 67–68.; BETHKE, Kroatien. Részletesen – a toborzás jogi keretének kezdetben lehetővé tevő („önkéntes egyesületek”), később kötelező jellegéről és a különböző német birodalmi hatóságok közötti nézeteltérésekről a központi toborzási kérdésekben lásd: SUNDHAUSEN, Zur Geschichte der Waffen-SS in Kroatien 176. ff.

csúcsidőszakban,¹⁶¹ végül pedig a horvátországi német népcsoport is a „*totális háborús erőfeszítésben*“ találta magát.¹⁶²

5. ábra: Horvátországi német propagandakiadvány *Branimir Aligayer* népcsoportvezető látogatásáról, aki 1941–1942 körül SS-egyenruhában és „német üdvözléssel“ lépett fel.

Összességében a horvátországi német népcsoport javára hozott jogszabály – ami *Raschhofer* korabeli értékelése szerint a „*legátfogóbb és legbőkezűbb népcsoportjogi szabályozást*“¹⁶³ jelentette – a „III. Birodalom“ szempontjából jelentős siker volt a náci népcsoportjog eszméinek átadása tekintetében.

4.5. Szerbia és a (Nyugat-) Bánát (1941-től)

A „dunai Európában“ a náci népcsoportjogi jogalkotás a nyugati Bánát mellett Szerbia katonai közigazgatási területével zárult le, amelyet szintén 1941-ben, Jugoszlávia „megsemmisülése“ után hoztak létre. Nem szuverén állam volt, hanem megszállt terület, német katonai parancsnokság és felügyelet alatt, amelyet egy bábkormány irányított.¹⁶⁴ Különösen a Bánátban volt erős a népi német befolyás.¹⁶⁵ Ezt biztosította például a belső közigazgatásról szóló 1941. június 27-i rendelet, amely

¹⁶¹ SPANNENBERGER, The Ethnic Policy of the Third Reich toward the Volksdeutsche in Central and Eastern Europe 67.

¹⁶² Mindenesetre ezt több írás is hangsúlyozta az 19-es évkönyvben (*Jahrbuch der Deutschen Volkgruppe 1944*) amelyet a népcsoportvezetés adott ki (lásd többek közt: 128.).

¹⁶³ RASCHHOFER, Entwicklung und Funktion des neuen Volksgruppenrechts 438.

¹⁶⁴ N. N., Serbien 64. ff.; SCHLARP, Wirtschaft und Besatzung in Serbien 1941–1944; MANOSCHEK, „Serbien ist judenfrei“; PORTMANN – SUPPAN, Serbien und Montenegro im Zweiten Weltkrieg 265. ff.

¹⁶⁵ VÖLKL, Der Westbanat 69. ff.

a közigazgatás, a joghatóság és a pénzügyek terén fontos német nemzetiségi együttdöntési jogokat állapított meg¹⁶⁶ és a német népcsoportnak különleges autonóm területi státuszt biztosított. A német nyelv hivatalos nyelvvé emelése a szerb mellett a Bánátnak „*túlnyomórészt német jelleget*” adott.¹⁶⁷

Szerbiában, különösen a (nyugati) Bánátban több mint 150.000 német nemzetiségű lakos élt, így a paraszti karakterű népcsoport itt is az egyik legnagyobb nemzeti kisebbség volt.¹⁶⁸ Központi jelentősége a német katonai közigazgatás utasítására 1941. július 19-én kiadott, a szerbiai német népcsoport jogállásáról szóló rendeletnek (*Verordnung über die Rechtsstellung der deutschen Volksgruppe in Serbien*) volt. Ezt a szerbiai németiség „alaptörvényének” tekintett normát kétszer módosították¹⁶⁹ és erősen a horvát modellhez igazodott. Négy cikkelye a német népcsoportot köztestületként hozta létre, és „*a politikai, kulturális, gazdasági és szociális területen való tevékenység korlátlan jogát*” (1. cikkely 2. bek.), valamint messzemenő kollektív jogokat biztosított. A német népcsoportnak a szerbekkel való átfogó egyenlőségét „*minden tekintetben*” garantálták (4. cikkely). Az népcsoporthoz tartozásra vonatkozó szabályozást különösen hangsúlyozták. Ezáltal „*a tagságot már nem az egyén akarata, hanem a vérségi származás határozza meg*”,¹⁷⁰ ez azt jelentette, hogy a német népcsoportjog a „dunai Európa” ezen részén is azon alapult, amit a „III. Birodalomban” követeltek. Az a tény, hogy a többi német népcsoportra vonatkozó szabályozástól eltérően a jogállásról szóló rendelet (*Rechtsstellungsverordnung*, 1. cikkely 1. bek.) nem irányzott elő kifejezett felülvizsgálati jogot a népcsoportvezetés számára, nem tűnt zavarónak. A szakirodalom szellemében a népi listák az egyértelmű „*nemzeti határok*” meghúzására szolgáltak. Az ún. népi listák arra szolgáltak, hogy – a vonatkozó szakirodalom szellemében – világos „*etnikai határokat*” húzzanak.¹⁷¹

Mint másutt, a népcsoportot egy ún. népcsoportvezető képviselte itt is. Ez a vezető saját normaalkotási és számos más jogkörrel rendelkezett a népcsoport tagjaival szemben, akiktől „*feltétel nélküli hűséget*” és antiszemita programjának végrehajtását követelte.¹⁷² A hivatalban lévő Josef „*Sepp*” Janko, egy fiatal jogász volt, aki Grazban tanult, bírósági titkárként dolgozott, és akit a Népi Német Közvetítőszerv nevezett ki új vezetői posztjára. A Jugoszláviai Németek Sváb-Német Kulturális Egyesületének (*Schwäbisch-Deutscher Kulturbund der Jugoslawiendeutschen*) vezetője volt egyébként már

¹⁶⁶ A rendeletet nyomtatásban közölte a ZaöRV 1941–1942. évi száma (623. ff.). A népi németek „*gazdasági és kulturális életének bővítését szolgáló keretnek*” tekintették, lásd: RÖHM, Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe 21.

¹⁶⁷ RÖHM, Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe 21.; BEER, Ein Jahr Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien 20., 21. A kívülállók azt a téves következtetést vonhatná le, hogy a bánáti németek voltak az államalkotó nép, a többi népcsoport pedig a „*kisebbségek*”. A népcsoport tehát „*jelentős mértékben részt vett hazánk általános kormányzásában*”.

¹⁶⁸ BÖHM, Die deutschen Volksgruppen 231. ff. VÖLKL, Der Westbanat 63–64. A szerző szerint a Nyugat-Bánátban mintegy 120.000 népi német lakos élt (az 1941-es német népszámlálás szerint 130.000), azaz a népesség aránya több mint 20 % volt. Ezzel a németek a legnagyobb nemzeti kisebbséggé váltak, megelőzve a magyarokat és a románokat, a szerbek viszont a lakosság kevesebb mint 50 százalékát tették ki, lásd: PULS, Die Bedeutung der Schule in den deutschen Volksgruppen 1. A szerző szerint Szerbiában csak 70.000 ismerte el magát német nemzetiségűnek.

¹⁶⁹ Az 1941. 7. 19-i rendelet nyomtatásban megtalálható a ZaöRV 1942–1943. évi számában (253.), ahol a kiegészítése is olvasható (621–622.). A rendelet „alaptörvényként” szolgált a német népcsoport számára, lásd: N. N., Serbien 65.; valamint RÖHM, Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe 22.

¹⁷⁰ RÖHM, Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe 22.

¹⁷¹ BEER, Ein Jahr Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien 20.

¹⁷² Lásd: BEER, Ein Jahr Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien 20.; RÖHM, Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe 22. A népcsoportvezetés jogalkotási aktusai megjelentek nyomtatásban a következőkben: *Verordnungsblatt der Volksgruppenführung in Serbien und im Banat* (1943. szeptembertől: *Amtsblatt der Volksgruppenführung der Deutschen Volksgruppe im Banat und in Serbien*).

korábban is Jugoszláviában. A népcsoportvezetés, mint „*legfőbb hivatali és végrehajtó szerv*“ segítette őt.¹⁷³ A propaganda szerint ez a szerv egy „*vezetői apparátus (volt), amely felöleli az egész etnikai csoportot, és egységes szellemiségű és akaratú politikai testté formálja*” azt.¹⁷⁴

Az „alaptörvény” 5. cikkelye döntőnek bizonyult a német népcsoport „*népi fejlődési szabadsága*” szempontjából. Eszerint garantálták számukra „*német nemzetiségük teljes megőrzését, a nemzetiszocialista életsemlethez való ragaszkodást, eredeti nemzeti életük szabad kibontakozását, valamint a német anyanemzettel való nemzeti és kulturális kapcsolatok szabad kialakítását és fenntartását*”. A kisebbségnek „*joga volt a politikai, kulturális, gazdasági és társadalmi téren a zavartalan tevékenység kibontakoztatásához szükséges struktúrák (szervezetek), hivatalok és intézmények létrehozására*.” Az elégedett népcsoport-funkcionáriusok számára az ilyen messzemenő szabadságjogok „*először jelentettek jogi kiindulópontot az autonómiához, amelyre mindig is törekedtiünk*”, és „*függetlenséget az élet minden területén*”. Ezek képezték „*az állami szférától való messzemenő elkülönülés jogi előfeltételét*”, és elősegítették a nemzetiszocialista harmonizációt.

A népi német kiváltságok csúcsát azonban ezzel még nem érték el. A rendeletnek csak a 6. cikkelye hatalmazta fel a népcsoportot arra, hogy kötelező járulékokat, illetőleg népcsoportadót vessen ki. Így 1942 júliusának végén Janko népcsoportvezető rendeletet adott ki az iskolaadóról. Csak 1943-ban a népcsoport kereső tagjai és a német nemzetiségi vállalkozások által fizetett hozzájárulás a közvetlen állami adók 30%-át tették ki.¹⁷⁵

A 7. cikkely még ennél is tovább ment, és külön fegyelmi joghatóságot hozott létre. Ennek célja az volt, hogy a népcsoport azon tagjait szankcionálja, akik „*szavakkal vagy tettekkel sértik a német népet, a népcsoport vagy vezető német személyiségek becsületét és jó hírnevét*”, vagy „*nem követik a népcsoportvezető utasításait*”.¹⁷⁶ A maximális büntetés „*nevelőtáborban*” letöltendő szabadságvesztés volt. Ezt a „*népbírósi rendelet*” szabályozta, amellyel Janko népcsoportvezető 1942. február 28-án fegyelmi bíraskodást vezetett be. Ennek eredményeként a népcsoportvezetőség székhelyén létrehozták az Országos Népbíróságot.¹⁷⁷ A kortársak örültek a megvalósítás „*jó sikereinek*”, és annak, hogy a népcsoport belső ügyeit „*a saját néphez tartozó bírák bírálják el*”.¹⁷⁸ 1944. április 20-án rendeletet adtak ki a Német Népcsoport Állandó Választottbíráóságáról (*Verordnung über das ständige Schiedsgericht der Deutschen Volksgruppe*), amely kiterjesztette azt a polgári és kereskedelmi ügyekre.¹⁷⁹

Összefoglalva elmondható, hogy Szerbiában és a (nyugati) Bánátban is törvényesen teljesültek „*mindazok a pontok, amelyekre minden délkelet-európai német népcsoport hosszú évek óta*

¹⁷³ Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 5. Összegzően lásd: SUPPAN, Hitler – Beneš – Tito 1025–1026.

¹⁷⁴ Elégedett hangnemben írt: BEER, Ein Jahr Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien 20. Szerinte a népcsoportvezetés szándékai befelé „*teljes mértékben érvényesültek*”.

¹⁷⁵ A rendelettel kapcsolatban: RÖHM, Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe 22. A számokra vonatkozóan lásd: Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 7.

¹⁷⁶ A joghatóság azonban nem vonatkozott „*a kifejezetten hivatalból üldözendő bűncselekményekre cselekményekre*”. TILKOVSKY, Ungarn und die deutsche „Volksgruppenpolitik” 256.

¹⁷⁷ RÖHM, Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe 22.; SUPPAN, Hitler – Beneš – Tito 1024–1025. A népcsoport saját Jogvédelmi Hivatala (*Amt für Rechtsschutz*) volt felelős az népcsoport saját bíraskodásának kialakításáért, a normatervezetek előkészítéséért, a közlöny szerkesztéséért és általában a jogi tanácsadás szolgáltatásokért, lásd: Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 47.

¹⁷⁸ RÖHM, Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe 22.

¹⁷⁹ VÖLKL, Der Westbanat 96–97.

törekedett,¹⁸⁰ sőt még néhány másik is. 1943-ban a helyi népcsoport sajtó- és propagandahivatala (*Amt für Presse und Propaganda*) elégedetten hangsúlyozta, hogy a „dunai németek“ történetében először a kisebbség „szabadon és akadálytalanul fejlődhet“ az új népcsoportjognak köszönhetően. Az az igény, hogy „utat mutassanak a többi népcsoportnak és (...) a soknemzetiségű terület nemzeti problémáinak megoldásához“,¹⁸¹ valamint az új jogbiztosítás egyértelműen megfelelt a kor követelményeinek. A „szerb területek németjeinek nemzetiségi harca“ ezzel „teljesen új szakaszba lépett“.¹⁸²

Hogy ezek a szavak nem ígértek túl sokat, és program lett belőlük, azt a német népcsoport feltűnően gyors és széleskörű intézményesülése bizonyította Szerbiában és a Bánátban. A népcsoportvezetés különböző hivatalokba szerveződött, mint például az Országos Pénztár, a jogvédelmi, oktatási, kulturális, testnevelési és közegészségügyi hivatalok. A Népjóléti Hivatal (*Amt für Volkswohlfahrt*) a nemzeti közösség eszméjét hívta életre, házassági kölcsönöket és nagycsaládosoknak járó prémiumokat nyújtott, és a „népegészségügy“ előmozdítását tűzte ki célul. A kiterjedt szociális gondoskodást a náci propagandával ötvözte.¹⁸³ Emellett számos tömegszervezet létezett, amelyek szintén a „III. Birodalom“ modelljeit utánozták: az olyan szervezetek, mint a Német Ifjúság (*Deutsche Jugend*), a Német Csapat (*Deutsche Mannschaft*), a Német Nőszövetség (*Deutsche Frauenschaft*) és a Német Munkaszolgálat (*Deutscher Arbeitsdienst*) mind a *Führer*-elv szerint szerveződtek. Propagandakiadványaikban gyakran büszkén számoltak be arról, hogy a népcsoport több mint 90 %-át lefedik.¹⁸⁴ A nemzetiszocialista világnézethez vezető úton „egészen különleges nevelési feladatuk“ volt.¹⁸⁵

A szerbiai és bánáti német népcsoport a gyakorlatban is megvalósította a teljes német népesség totalitárius nyilvántartásának igényét.¹⁸⁶ Emellett a birodalommal való konnacionális

¹⁸⁰ N. N., Serbien 64–65.

¹⁸¹ Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 4. Korábban már elhangzott, hogy a német népcsoportnak népi szempontból „a Nyugat-Bánát keretein túlmutató történelmi küldetést kell teljesítenie“.

¹⁸² N. N., Serbien 64–65.

¹⁸³ STAHL, Deutsche Volkswohlfahrt im Banat 30–31. (további utalásokkal). A Népjóléti Hivatal (*Amt für Volkswohlfahrt*) nemcsak üdülőtáborokat és szabadidős gyerektáborokat szervezett, hanem betegeket szállított a birodalomba a jobb orvosi ellátás érdekében, „népegészségügyi központokat“, tuberkulózis-szanatóriumokat, szülészeti klinikákat, gyermekotthonokat, árvaházakat és öregotthonokat épített, és mindenféle szociális kérdésben kapcsolattartó pont volt. Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 44. ff.

¹⁸⁴ Pontosabb adatok itt találhatóak: Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 35–36. (a Német Csapatról), 36. ff. (a Német Nőszövetségről), 40. ff. (a Német Ifjúságról), 42. ff. (a Német Munkaszolgálatról).

¹⁸⁵ A népcsoportfőnök 1942. március 1-jei rendelete a Német Munkaszolgálat felállításáról: MAIER-HELMER, Der Arbeitsdienst – Schule der Nation 31.

¹⁸⁶ Az odavezető cél „egy széles körű, az utolsó német településig terjedő közigazgatási apparátus felállítása“ és „az egész népcsoport korlátlan szervezeti nyilvántartása“ látszólag megvalósul, lásd: Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 6. A hivatalokkal kapcsolatban: 5–6. Csak a bánáti népcsoportban 91 helyi csoport létezett, míg a Német Nőszövetségnek (állítólag több mint 40.000 német nemzetiségű nővel) és a rendőrségi jellegű Német Csapatnak mintegy 100 helyi csoportja. Német Csapatot egy SS-Obersturmführer hozta létre. Nem csak a partizánok elleni harcban vetettek be, és az 1942–1943-as évektől minden 18 és 40 év közötti német nemzetiségű férfi számára kötelező volt a tagság (35. ff.). A Német Ifjúság állítólag a német fiatalok közel 90 százalékát tette ki. A Kulturális Hivatal minden új kiadványt cenzúrának vetett alá, és felelős volt az „egész világnézeti

kapcsolatok jelentős elmélyítését szorgalmazták. „Egyenrangú tagjai lettünk német népünknek“, fogalmazott a népcsoportvezető 1943-ban egy rádióbeszédben, hangsúlyozva népcsoportjának a korabeli népi gondolkodás szerint kiemelkedő jelentőségű kapcsolódását az össznémet nemzeti közösséghez. Janko lelkesedve jelentette ki, hogy a „birodalommal való lépéstartás minden tekintetben (...) döntő tényező volt“ és – nyilvánosság szempontjából is¹⁸⁷ – a megvalósult.¹⁸⁸ A német népcsoportnak a „III. Birodalom“ mintáját követve kialakított struktúrái Szerbiában és a Bánátban ezért messzemenően kiépültek.

Emellett a náci indoktrináció felé vezető „fejlesztési munka“ is előre haladt. Itt is elégedettek voltak a gyors „sikerekkel“, annál is inkább, mert a népcsoportvezetőség politikai munkájuk „legfőbb feladatának“ kifejezetten az „egyénnek a közösségre, a mi világnézetiünknek megfelelő nemzetiszocialista közösségi rendre való nevelését“ tekintette.¹⁸⁹ A népcsoport kiadványai a vér és a föld („Blut und Boden“), a „faji“ kérdések és más tipikus nemzetiszocialista témákkal foglalkoztak, és számos egységük különösen nagy jelentőséget tulajdonított az a „világnézeti“ képzésnek.¹⁹⁰

Az iskolarendszert is alapjaiban átalakították a népi német elveknek megfelelően, amiben elsődleges szerepe az 1941 őszi iskolarendeletnek volt.¹⁹¹ A teljesen újonnan létrehozott német iskolákat elkülönítették magyar társaiktól: asszimiláció helyett disszimiláció, azaz népi elhatárolódás volt itt is a jelszó. Egy külön német iskolai alapítvány gondoskodott iskolafenntartóként a német iskolarendszer politikai irányultságáról, amelynek „új szellemisége“ az volt, hogy „személyi, nyelvi, tananyagbeli és tartalmi szempontból (...) minden idegen elemet eltávolítson az iskolából“. Ugyanez vonatkozott a felsőoktatásra is, ahol a népi német diákokat szisztematikusan a birodalmi oktatási intézményekbe küldték.¹⁹²

A német népcsoport náci népcsoportjog által történő mozgósítása többek között azzal járt, hogy a II. világháború alatt aktívan részt vettek a birodalmi-német katonai szolgálatban.¹⁹³ A népcsoportvezető által bevezetett általános katonai szolgálatra a 17 és 50 év közötti teljes férfi lakosságot besorozták. Ennek eredményeképpen sokan ténylegesen harcba vonultak, különösen

képzési programért“. Jogosan ismerték fel, hogy mindez a nemzetiszocialista totalitás elvnek világos megvalósulását jelentette. Lásd: BEER, Ein Jahr Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien 21.

¹⁸⁷ Ez például a *Banater Beobachter* című folyóiraton keresztül történt. Alcíme (*Kampfblatt der Deutschen Volksgruppe im Banat und in Serbien* / A bánáti és szerbiai német népcsoport harci lapja) alcíme és felirata (*Ehre, Blut und Boden* / Becsület, vér és föld) elárulta az ideológiai érintettséget.

¹⁸⁸ Josef Janko népcsoportvezető 1943. április 6-i rádióbeszédét idézi: Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 3. A Népcsoport Kulturális Hivatala (*Presse- und Propagandaamt der Volksgruppenführung*) minden új kiadványt elküldött a Birodalomba, és a „*Volksdeutsche Stunde*“ (Népi Német Óra) című rádióműsorral „a délkeleti németiség szócsövénél“ nevezett propagandaműsort működtetett (17–18.) Az oktatás területén is szorosan együttműködtek a birodalommal, például a náci Németországból származó tanárok alkalmazásával vagy a népi németek számára a birodalomban szervezett képzésekkel (38.).

¹⁸⁹ BEER, Ein Jahr Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien 20.

¹⁹⁰ Példa a Német Ifjúság, lásd: Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 42.

¹⁹¹ Verordnung über die Schulen der deutschen Volksgruppe im Banat vom 28. 09. 1941, melyet a ZaöRV 1942–1943. évi számában is közzétettek (254. ff.).

¹⁹² Összegzően lásd: RÖHM, Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe 22.; Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 22. ff. (idézet: 24.).

¹⁹³ A patetikus hangvételű véleményt lásd: JANKO, Deutsche Volksgruppe im serbischen Banat und in Serbien 143., 144.

azért, mert a népcsoportvezetés a nyilvánosságot ösztönözve azt hangsúlyozva, hogy „a háborús erőfeszítéseknek kell a középpontba kerülniük”.¹⁹⁴ A nem katonai jellegű katonai szolgálat, mint például az ellenőrzött „hadigazdaságra” való törvényes átállás, szintén ide tartozott.¹⁹⁵ Ugyanakkor a 7. SS hegyi hadosztály, a „*Prinz Eugen*” energikus toborzása is hozzájárult a Bánátban ahhoz,¹⁹⁶ hogy a *Waffen* SS nagy részét népi németek tették ki.¹⁹⁷ Az egység különösen brutálisan járt el, és számos háborús bűncselekményért volt felelős. A hazatérő sebesült német nemzetiségi katonákról sajátos módon gondoskodtak: *Janko* népcsoportvezető elrendelte, hogy az „árjásított” vagyontárgyakat, amelyek nagy része amúgy is a német nemzetiségi csoporthoz és a birodalomhoz folyt be,¹⁹⁸ különösen közöttük kell szétosztani.¹⁹⁹

Összességében a népi német propagandahivatal – nem meglepő módon – arra a következtetésre jutott, hogy a rendelet rendelkezései olyan szervezeti kereteket teremtettek Szerbiában és a (nyugati) Bánátban is, „amelyek jelentőségét a jövőbeli fejlődés szempontjából nem lehet eléggé hangsúlyozni”,²⁰⁰ és amely „biztosította a népcsoport további fejlődését ezen a területen”. Rövid idő alatt „igazán jelentős eredményeket” értek el, különösen a szoros, egységes szervezet²⁰¹ és az európai újjászervezésben való együttműködés tekintetében.²⁰² Tény, hogy a törvény segítségével a

¹⁹⁴ Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 7. ff. Jelentős természetbeni és pénzbeli adományokról (1943-ig állítólag több mint 9 millió birodalmi márka), több mint 500.000 „katonacsomagról” és jelentős mezőgazdasági adományokról volt szó a „III. Birodalom” számára. A jelentősen kibővített Népi Német Országos Gazdahivatal (*volksdeutsches Landesbauernamt*) például „munkájával hozzá akart járulni abhoz, hogy a Bánát teljes mértékben teljesítse háborús feladatát”. A népcsoport háborús gazdaságáról és a birodalmi szervek, mint például a Birodalmi Élelmezési Hivatal (*Reichsnährstand*) aktív támogatásáról a fontos mezőgazdasági ágazatban lásd: 28. ff. Bár a propaganda idealizálásait természetesen mindig meg kell kérdőjelezni, a nyújtott támogatásról szóló pontos információkról feltételezhető, hogy a lényegét tekintve pontosak voltak. Lásd továbbá a népcsoportvezető írását: JANKO, Zum Geleit 19.

¹⁹⁵ A német nemzetiségűek német hadigazdaságba való integrációjára (például a mezőgazdasági „termelési harc” révén), a sebesült német katonák ellátására, a birodalmi német szervezeteknek, például a Német Vöröskeresztnek és a Téli Segélyszervezetnek szánt adományokra, valamint a „Heimatfront” ruházati és számos más gyűjtésre való hivatkozással lásd a következőt: BEER, Ein Jahr Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien 20.

¹⁹⁶ Ez volt az első a háború végére Délkelet-Európában felállított négy *Waffen* SS hadosztály közül. A németek keleti vereségeire válaszul hozták létre, és új katonák mozgósítását célozta. A népi német egységek nem voltak döntő hatással a háború menetére. Azonban a birodalom nemzetek feletti, népi alapú délkeleti terjeszkedését hűen megjelenítették. Lásd: CASAGRANDE, „Unsere Gegner haben uns als Deutsche kennengelernt” 161. ff.; JAKIR, Die 7. SS-Gebirgs-Division „Prinz Eugen” in Dalmatien 369. ff.; ZAUGG, Rekrutierungen für die Waffen-SS in Südosteuropa 65. ff. Az elnevezés *Savoyai Eugén* hercegre utal, akit az oszmán uralom alóli felszabadítóként, a keresztény Nyugat védelmezőjeként, valamint a német dominancia és a délkelet-európai német népi betelepülés megszélyesítőjeként dicsőítettek. Lásd: PRAEBST, Eugenio von Savoy 36. ff.

¹⁹⁷ Lásd hozzá: BÖHLER – GERWARTH, Non-Germans in the Waffen-SS 1. ff.

¹⁹⁸ A pontosabb számokat lásd: VÖLKL, Der Westbanat 170. ff.

¹⁹⁹ Az „árjásítást” Szerbiában a birodalmi német gazdasági meghatalmazottal szoros együttműködésben hajtották végre. A népcsoport vezetése létrehozta a *Trenband* AG-t a lefoglalt zsidó ingatlanok, vállalatok és egyéb vagyontárgyak kezelésére. Ez elsősorban a hadirokkantokról és a túlélő eltartottakról, de a partizánharcban érintett „néptársakról” is gondoskodtak. Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 31–32.

²⁰⁰ Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien, Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront 32.

²⁰¹ RÖHM, Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe 22.

²⁰² BEER, Ein Jahr Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien 20–21.

„népcsoportunk (...) mindig méltóan állt a birodalomban élő bonfítársaink mellé, és ezzel azt hirdette, hogy egy vérből valók (vagyunk)”, és hogy „ugyanaz a sorsközösség hordoz bennünket” – adott hangot a lelkesedésének Janko népcsoportvezető.²⁰³ A náci népcsoportjog átadása mindezek következtében Szerbiában és a (nyugati) Bánátban is messzemenő és jogon kívüli következményekkel járt, különösen az ottani német nemzetiségűek háborús mozgósítása szempontjából.

5. Összehasonlító elemzés és következtetések

A náci népcsoportjog összehasonlításakor a „dunai Európa” minden részében azonos ideológiai irányvonal tapasztalható. A német kisebbségek messzemenő nácivá tételének a jogi keretét képezte a „III. Birodalom” terjeszkedésének csúcspontjában a náci népcsoportjog, ami – nemzetiszocialista eszmével beoltva – széleskörű biztosítékokkal erősítette meg a német nemzeti közösséget és az adott népcsoport népi-kollektív közösségi struktúráját: a legfontosabb jogi követelések, amelyeket szinte valamennyi vizsgált államban megvalósítottak, mindenekelőtt a német népcsoport közjogi testületté való alakítása, a birodalomhoz való konnacionális kötődés fenntartásának biztosítása és a német nemzetiségi öngazgatás széleskörű kialakítása volt. Ez utóbbit azonban csak attól az államtól való nagyobb eltávolodásként lehetett értelmezni, ahol az adott népcsoport élt – miközben a „Nagynémet Birodalom” külső befolyása minden korábbinál erősebbé vált. Meg kell még említeni a saját népi német iskolarendszer létrehozását és a birodalom által kinevezett, a nemzetiségi csoportok tagjai felett széleskörű jogkörrel rendelkező népcsoportvezető beiktatását. A jogszabályok rendszerint messzemenő jogegyenlőséget biztosítottak a német népcsoport számára az államot irányító néppel – de nem a többi, hátrányos helyzetű nemzeti kisebbséggel, amelyekkel szemben inkább távolságot tartottak fenn. A népi hovatartozás tisztázásának módja is szabályozva volt, általában az egyéni megvallás elvének elfogadásával, de a népcsoportvezetésnek a jóváhagyási joga mellett. A széleskörű jogokért cserébe hangsúlyozták a népcsoport lojalitását a lakóhely szerinti államhoz, gyakran – az egyébként kizárólagos jogosultságokkal rendelkező – népcsoport egyetlen kötelezettségeként.

Másrészt azonban a végrehajtás tekintetében felismerhetők különbségek is, például a népcsoport sajátos jogállása, az újonnan létrehozott népi német intézmények hatásköre, de az adott népcsoportvezetőnek hatásköre és az állami vezetésben való részvétele tekintetében is. A nemzetiszocialista népi német pártok és a nemzetiszocialista jelképek védelmére, valamint a nemzeti kataszter létrehozására vonatkozó rendelkezések nem voltak azonosak. Az eltérések leginkább a birodalom és az adott szövetséges állam közötti viszony sajátosságaival, valamint a Németország által gyakorolt nyomás eltérő kezelésével magyarázhatók.²⁰⁴ Míg a náci népcsoporttörvények végrehajtása a birodalomtól különösen függő Horvátországban és Szerbiában, illetve a (nyugati) Bánát területén egyaránt rendkívül széleskörű volt, addig a magabiztosabb Magyarország felé kevésbé volt erőteljes a népcsoportjog átadása. A fent vázolt egyértelmű ideológiai alaptendencia azonban minden esetben fennállt.

²⁰³ JANKO, Volkwerdung der Deutschen in Südslawien 18.

²⁰⁴ Bár nincs jogi fókusz, de összességében tanulságos a következő kötet: OLSCHOWSKY – LOOSE, Nationalsozialismus und Regionalbewusstsein im östlichen Europa.

A korabeli német irodalom többnyire teljes meglegedettségét fejezte ki a kodifikációs sikerekkel kapcsolatban: a *Nation und Staat* (*Nemzet és Állam*) című vezető folyóirat például úgy méltatta az új népcsoportjogot, mint egy „óriási forradalom” kifejeződését, amelynek hatótávolsága „a legvadabb álmokat is felülmúlta (...)”:²⁰⁵ Ez különösen igaz volt a legnagyobb német népcsoporttal rendelkező, központi államoknak a nagynémet térségbe való – elvárt – bevonására. A náci népcsoport-jogalkotásban nem csak új, „a tengelyhatalmak kegyelméből félig szuverén entitások” jöttek létre²⁰⁶ mint Szlovákia, Horvátország vagy Szerbia és a (nyugati) Bánát, ami a birodalom által ellenőrzött katonai közigazgatási terület volt, bár az átalakítás ezeken a birodalomtól függő területeken különösen messzemenő volt. A náci jogátruházás ezen felül olyan régebbi államokra is kiterjedt, mint Magyarország és Románia. A náci Németország 1940-ben még nemzetközi szerződéseket is kötött velük a népcsoportok kérdésében, miközben egyébként a birodalom nyomására a belföldi jogi normákon keresztül történő jogátruházás dominált. Az érintett államok mindegyike csatlakozott a háromhatalmi és antikomintern egyezményekhez, azaz a tengelyszövetség része volt.²⁰⁷

A náci népcsoportjog tehát a „III. Birodalomtól” délkeleti irányba történő messzemenő és következményekkel bíró – egyoldalú – jogátruházást jelentett. Ez annak a politikai nyomásnak az eredménye volt, amelyet „Nagy-Németország” hegemonként Európa e részén képes volt gyakorolni a szövetséges és függő államokra. Ez a szabályozás Európa újjászervezése során a kívánt rendszerváltást is megtestesítette, nevezetesen a „liberális” genfi kisebbségi jog felváltását az új nemzetiszocialista népcsoportjoggal, mint népi megoldással. A náci jogászok fontos ötletgazdaként, jogi tanácsadóként és kommentátorként működtek közre a kiterjedt új népcsoportjogban. Ez az átvitel nem alapult semmilyen, magában a birodalomban érvényes pozitív jogon, azaz nem léteztek az új népcsoportjog szellemében törvények vagy rendeletek az „idegen-népi” kisebbségekre, például a lengyel, a szorb vagy a dán kisebbségre vonatkozóan. Ehelyett az „exportjavak” csupán a náci jogtudomány fogalmai voltak.

A „dunai Európa” egyes jogi rendelkezései azonban túlmutattak a náci jogászok követelésein is: a legfontosabb példák erre a nemzetiszocialista érzelmek, a náci pártok és a hozzájuk tartozó szimbolika kifejezett védelme, a népcsoportvezetők központi szerepvállalása, valamint a szervezett népcsoportokban egyesült népi németek tevékenysége volt a *Waffen* SS-ben és a *Wehrmach*tban. Mindezek csak ennek a „forradalmi változás(nak az) állapotában” találhattak kifejeződésre.²⁰⁸ Ráadásul a jogászok követeléseinek katalógusában nem szerepelt egyes népcsoportok a birodalomba történő kényszer-betelepítésének a programja („*Haza a birodalomba*” – „*Heim ins Reich*”),²⁰⁹ ami különösen 1939 őszétől, Hitler európai etnikai viszonyok újjászervezéséről szóló beszédét követően fogalmazódott meg. A „németiség ezen előőrseit” feláldozták a tömörebb népi német nemzetiségi települési tömb kialakítása érdekében. A tudomány és népcsoport szerkezetek régóta fennálló követeléseitől való eltérés oka valószínűleg az volt, hogy a „III. Birodalom” hegemon uralma alatt a „dunai Európában” feltárult ez a gyakorlati lehetőség. Ez utóbbit a német

²⁰⁵ BRUNNER, Volksdeutsche Wende im südosteuropäischen Raum 367.

²⁰⁶ BROSZAT, Németország – Magyarország – Románia 46.

²⁰⁷ Ez Szerbiára és a Bánátra valószínűleg csak azért nem vonatkozott, mert ott német megszállás volt.

²⁰⁸ RONNEBERGER, Gedanken zum Volksgruppenproblem 195.

²⁰⁹ Ehhez több más helyett további utalásokkal LENIGER, Nationalsozialistische „Volkstumsarbeit” und Umsiedlungspolitik 43. ff.

nagyter részének tekintették, amelynek keretében Európa népi alapú újjászervezése a náci birodalom égisze alatt történt volna meg. A német népcsoportok tárgyasításának példáját különösen a részleges kitelepítések jelentették, amelyek valójában ellentmondtak a kisebbségek önértékének. Mindez a jogi megerősítésük ellenére történt, és ezért paradoxonként jelent meg. A náci állam és jogászai többször követelték a német népcsoportok jogi státuszának és valódi autonómiájának a biztosítását más országokban, és ezt végül szinte mindenhol el is érték a „dunai Európa” területén, a „III. Birodalom” esetében azonban nem ez volt a helyzet: ebben a viszonyban a beolvasztott népcsoportok nagyrészt a „Nagynémet Birodalom” parancsainak egyszerű címzettjei maradtak. Ebben a tekintetben nem különböztek a délkeleti szatellitállamoktól, és a népcsoportjog etatistaellenes, népi forradalmáról szóló népszerű fantáziákkal ellentétben nem jelentek meg a nemzetközi jogi gyakorlatban.

A *Carl Schmitt* és mások által elképzelt és jogilag legitimált, német dominanciájú „nagyteren” (*Großraum*) kívül azonban nem született megfelelő népcsoporti jogalkotás. Így különösen a Szovjetunióban élő több millió volgai német, de az Olaszországban élő dél-tiroli németek is kimaradtak. A tisztán belső, a nagy területre vonatkozó jogalkotást tehát a birodalom diffúz, a jogtudomány által csak a nagytérre posztulált konnacionális beavatkozási jogának példaként tekintett. Ebben a tekintetben a nemzetiszocializmus nemcsak transznacionálisan (*transnational*) sugározott ki, hanem Európa náci újjászerveződése²¹⁰ során jelentős mértékben konnacionális (*konnational*) is, azaz a birodalomoldaláról a német népcsoportok felé irányult.

Amint a megvizsgált normák következményei mutatják, valamennyi tárgyalt országban a német népcsoportok nemzetiszocialista harmonizálása ment végbe úgy, hogy azt a birodalom kényszerítette ki. A náci népcsoportjog alapján mindenütt átfogó – bár némileg eltérő – szervezeti struktúra alakult ki. A „III. Birodalom” nemzetiszocialista modelljei szándékos utánzásának az volt a célja, hogy intézményesen garantálja az élet minden területének totalitárius lefedettségét.²¹¹ A gyakorlatban az új német népcsoportjog népi német „államokat” eredményezett a „dunai Európa” államaiban, amelyek a birodalom tényleges határain kívül, „*kis III. Birodalmaként*” vagy a náci Németország „*ötödik gyarmataiként*” („*fünfte Kolonnen*”) működtek. Minden vizsgált országban létezett egy népi német központi szervezet, amely kizárólagos képviselettel bírt, és amelynek élén a *Führer*-elv szerint a népcsoportvezető állt. Ez koordinálta (megfelelő jogi háttérrel) az adott nemzetiségi német tömegszervezeteket, miközben intenzíven használta a náci szimbolikát. A széles körű disszimilációs program „*népi német párhuzamos társadalmak*” létrehozásához vezetett.²¹² A Népi Német Közvetítőszerv (*Volksdeutsche Mittelstelle*), a „III. Birodalom” nemzetiségi politikáért felelős központi hatósága ezekre a folyamatokra jelentős befolyást gyakorolt. Összességében a német népcsoportjogi elképzelések erőltetése Európa nagy német kisebbségekkel rendelkező részein, ami a két világháború közötti időszakban elképzelhetetlen lett volna, újabb bizonyítékot szolgáltatott a

²¹⁰ Európa újjászervezéséhez való kapcsolódásról lásd: RASCHHOFER, Entwicklung und Funktion des neuen Volksgruppenrechts 444: „Így az új népcsoportjog [...] strukturális összefüggésben jelenik meg a Cseh- és Morva Protektorátus, a „Nebenland” (Mellékország) általános kormányzatával és az Ostland-on (Kelet-Ország) belüli átszervezés jogi alakzataival, mint olyan területen, ahol a politikai egység államról birodalomra történő szerkezeti átalakulása különösen nyilvánvaló.”

²¹¹ Nem jogi szempontból, de összességében hasonló vélemény: SPANNENBERGER, The Ethnic Policy of the Third Reich toward the Volksdeutsche in Central and Eastern Europe 56. ff.

²¹² Jugoszláviával kapcsolatban lásd a Kelet-Európa történetével foglalkozó művet: BETHKE, Deutsche und ungarische Minderheiten in Kroatien und der Vojvodina 381.

„Nagynémet Birodalom“ hegemon magatartásáról a határaitól délkeletre. Nyilvánvaló azonban, hogy ennek a konnacionális imperializmusnak nem kellett feltétlenül együtt járnia más államok területeinek bekebelezésével. Sokkal inkább megelégedett azzal, hogy az ottani német nemzetiségűekhez (akiknek korábban egyébként kevés kapcsolatuk volt a Birodalommal) a jog eszközével biztosított személyi hozzáférést. A terv szerint haladó „Nagynémet Birodalom“ szempontjából ezeket a struktúrákat különösen katonai célokra lehetett kiválóan felhasználni a „*totális háborúban*“ a Himmler által posztulált „*népi sorozástól*“ kezdődően a nemzetek feletti német népközösség érdekében történő átfogó mozgósításig.²¹³

Mi volt tehát végső soron a náci népcsoportjog funkciója? Eredetileg a kelet-közép-európai és délkelet-európai német kisebbségek védelmére és megőrzésére hívták életre, de a „III. Birodalom“ befolyása alatt szándékosan homályosan tartott tartalmú „*jogi lehetőség*” vált a német népcsoportok transznacionális harmonizálása, jogszerű nácizálása és végül a háborúban való bevetése érdekében. Európa II. világháború alatti népi-nemzetiszocialista újjászervezésének ez a része végső soron a „dunai Európa“ német népcsoportjainak utolsó nagy mozgósítását jelentette, mielőtt a háborút követően sok helyen megkezdődött tömeges menekülésük és kitelepítésük.

Felhasznált források és irodalom

- ACKER, Stephan: Die slowakische Verfassung in nationalitätenrechtlicher Schau. Nation und Staat 1939–1940. sz. 254–261.
- ALBRECHT, Timo Marcel: Die rechtliche Lage der deutschen Minderheit im Ungarn der Horthy-Ära. Díké 2019/2. sz. 19–36.
- ALBRECHT, Timo Marcel: Das deutsch-ungarische Volksgruppenabkommen von 1940 als Ausdruck des NS-Volksgruppenrechts. Díké 2021/2. sz. 67–95.
- B., Siegmund: Erwägungen zum deutsch-polnischen Uebereinkommen vom 5. November 1937. Kulturwehr 1938. sz. 1–5.
- BARBIAN, Jan-Pieter: „Kulturwerte im Zeitkampf“. Die Kulturabkommen des Dritten Reichs als Instrumente nationalsozialistischer Außenpolitik. In: BARBIAN, Jan-Pieter (szerk.): Kultur als Spiegelbild der Gesellschaft in Deutschland. Hannover 2021, 67–109.
- BARTULIN, Nevenko: The Racial Idea in the Independent State of Croatia. Origins and Theory. Leiden 2014
- BASCH, Franz: Aus der Arbeit der Deutschen Volksgruppe in Ungarn. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1944. sz. 148–150.
- BEER, Josef: Ein Jahr Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien. In: JANKO, Sepp (szerk.), Kalender der Deutschen Volksgruppe im Banat und in Serbien für das Jahr 1943. Großbetschkerek 1942. sz. 20–21.
- BEER, Mathias: Deutsche in Rumänien 1918–1945. Von regionalen Minderheiten zur gleichgeschalteten „Volksgruppe“. In: Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde/Landesarchiv Baden-Württemberg (szerk.): Brechungen. Willy Prager. Rumänische Bildräume 1924–1944. Ostfildern 2007, 67–78.
- BETHKE, Carl: „Erweckung“ und Distanz. Aspekte der Nazifizierung der „Volksdeutschen“ in Slawonien 1935–1940. In: HAUSLEITNER, Mariana – ROTH, Harald (szerk.): Der Einfluss von Faschismus und Nationalsozialismus auf Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa. München 2006, 183–217.
- BETHKE, Carl: Deutsche und ungarische Minderheiten in Kroatien und der Vojvodina 1918–1941. Identitätsentwürfe und ethnopolitische Mobilisierung. Wiesbaden 2009
- BETHKE, Carl: Kroatien. OME-Lexikon 2014 (2021. 09. 02.), <https://ome-lexikon.uni-oldenburg.de/laender/kroatien>

²¹³ Lásd: HÖRDLER, „Volksdeutsche Ss-Freiwillige“ aus Südosteuropa 345. ff.; SUNDHAUSEN, Zur Geschichte der Waffen-SS in Kroatien 176. ff.

- BINDSCHIEDLER, Rudolf L.: Neue Entwicklungen des Völkerrechtes. Neue Schweizer Rundschau 1943–1944. sz. 290–305.
- BODENSIECK, Heinrich: Volksgruppenrecht und nationalsozialistische Außenpolitik nach dem Münchener Abkommen 1938. Zeitschrift für Ostforschung 1958. sz. 502–518.
- BÖHLER, Jochen – GERWARTH, Robert: Non-Germans in the Waffen-SS: An introduction. In: BÖHLER, Jochen – GERWARTH, Robert (szerk.): The Waffen-SS. A European History. Oxford 2017, 1–15.
- BÖHM, Johann: Das Nationalsozialistische Deutschland und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien 1936–1944. Das Verhältnis der Deutschen Volksgruppe zum Dritten Reich und zum rumänischen Staat sowie der interne Widerstreit zwischen den politischen Gruppen. Frankfurt am Main 1985
- BÖHM, Johann: Die deutschen Volksgruppen im Unabhängigen Staat Kroatien und im serbischen Banat. Ihr Verhältnis zum Dritten Reich 1941–1944. Frankfurt am Main 2012
- BÖHM, Johann: Einfluss des Nationalsozialismus auf die Presse der deutschen Volksgruppen in Rumänien, Ungarn und Jugoslawien. Zeitungsstrukturen und politische Schwerpunktsetzungen. Frankfurt am Main 2016
- BOEHM, Max Hildebert: Das eigenständige Volk. Volkstheoretische Grundlagen der Ethnopolitik und Geisteswissenschaften. Göttingen 1932
- BRANDSCH, Rudolf: Rechtsgrundlagen der deutschen Volksgruppe in Rumänien. ZöR 1935–1936. sz. 262–280.
- BRASCHEL, Stefan: Leibesübung – Charakterbildung und Wehrerziehung. Die vormilitärische Ausbildung der Deutschen Jugend. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien 1944. sz. 125–127.
- BROSZAT, Martin: Heranziehung von slowakischen Staatsbürgern deutscher Volkszugehörigkeit zum Dienst in der Waffen-SS. In: Gutachten des Instituts für Zeitgeschichte. München 1958, 412–417.
- BROSZAT, Martin: Deutschland – Ungarn – Rumänien: Entwicklung und Grundfaktoren nationalsozialistischer Hegemonial- und Bündnispolitik 1938–1941. Historische Zeitschrift 1968. sz. 45–96.
- BRUNNBAUER, Ulf: Südosteuropa. OME-Lexikon 2012 (2021. 11. 05.)
<https://ome-lexikon.uni-oldenburg.de/begriffe/suedosteuropa>
- BRUNNER, Heinz: Biologische und soziologische Streiflichter auf das Südostdeutschtum. Nation und Staat 1939–1940. sz. 362–371.
- BRUNNER, Heinz: Volksdeutsche Wende im südosteuropäischen Raum. Nation und Staat 1941–1942. sz. 358–368.
- CALIC, Marie-Janine: Die Deutsche Volksgruppe im „Unabhängigen Staat Kroatien“ 1941–1944. In: HAUSLEITNER, Mariana (szerk.): Vom Faschismus zum Stalinismus: Deutsche und andere Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1941–1953. München 2008, 11–22.
- CASAGRANDE, Thomas: „Unsere Gegner haben uns als Deutsche kennengelernt“. Die 7. SS-Freiwilligen-Gebirgsdivision „Prinz Eugen“ – eine volksdeutsche Kampfformation als nationalsozialistisches Herrschaftsinstrument. In: SCHULTE, Jan Erik – LIEB, Peter – WEGNER, Bernd (szerk.): Die Waffen-SS. Neue Forschungen. Paderborn 2014, 161–178.
- CERCEL, Cristian: Rumänien. OME-Lexikon 2013 (2021. 02. 12.), <https://ome-lexikon.uni-oldenburg.de/p32633>
- DELETANT, Dennis: Hitler's Forgotten Ally. Ion Antonescu and His Regime, Romania 1940–1944. Basingstoke 2006
- DEPNER, Willi: Die „Deutsche Jugend“. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1942. sz. 107–113.
- Deutsche Volksgruppe im Banat und in Serbien – Presse- und Propagandaamt der Volksgruppenführung (szerk.): Bericht über Kriegseinsatz und Leistungen unserer Heimatfront. Betschkerek 1943
- Deutscher Bundestag – Wissenschaftliche Dienste (szerk.): Kriterien für die Anerkennung nationaler Minderheiten, WD 3 - 3000 -067/09 (2009. 03. 24.) Berlin 2009
- Deutscher Bundestag – Wissenschaftliche Dienste (Hrsg.), Rechte der polnischen Minderheit im Deutschen Reich, WD 3 - 3000 - 181/16 (2016. 07. 28.) Berlin 2016
- DIERSEN, Hanns: Die deutsche Volksgruppe in Kroatien. Nation und Staat 1940–1941. sz. 411–414.
- DRESS, Hans: Slowakei und faschistische Neuordnung Europas 1939–1941. Ost-Berlin 1972
- DROST, Heinrich: Probleme deutscher Völkerrechtswissenschaft. ARSP 1938–1939. sz. 486–497.
- DUKA ZÓLYOMI, Norbert: Die gesetzliche Regelung der Nationalitätenfrage in der Slowakei. Donauropa 1943. sz. 445–448.
- DUKA-ZÓLYOMI, Norbert: Die Rechtsschöpfung in der Slowakei. Donauropa 1942. sz. 742–745.
- EISLER, Cornelia: Auslandsdeutschtum. OME-Lexikon 2015 (2021. 07. 13.)

- <https://ome-lexikon.uni-oldenburg.de/p32850>
- FAHLBUSCH, Michael: Wissenschaft im Dienst der nationalsozialistischen Politik? Die „Volksdeutschen Forschungsgemeinschaften“ von 1931–1945. Baden-Baden 1999
- FISCHER, Rudolf: Deutschland und Ungarn. Volk und Reich 1942. sz. 380–382.
- FREY, Konrad: Das Lebensrecht des deutschen Volkes außerhalb der deutschen Staatsgrenze und seine Ausgestaltung im Volksgruppenrecht der Nachkriegszeit. Erlangen 1937
- FREYTAGH-LORINGHOVEN, Axel Freiherr von: Völkerrechtliche Neubildungen im Kriege. Hamburg 1941
- FREYTAGH-LORINGHOVEN, Axel Freiherr von: Zwei Volksgruppenschutzverträge. Europäische Revue 1941. sz. 7–9.
- GELLÉRT, Andor: Umbruch in der Nationalitätenfrage. Donaueuropa 1943. sz. 30–39.
- GÖRLICH, Frank: Volksdeutsche Mittelstelle (VoMi). OME-Lexikon 2014 (2021. 01. 05.)
<https://ome-lexikon.uni-oldenburg.de/p32870>
- GOLDSCHMIDT, Georg: Vom Minderheitenrecht zum Volksgruppenschutz. Deutscher Volksbote 1940. 10. 27-i sz.
- GONDA, Gábor – SPANNENBERGER, Norbert (szerk.): Minderheitenpolitik im „unsichtbaren Entscheidungszentrum“. Der „Nachlass László Fritz“ und die Deutschen in Ungarn 1934–1945. Stuttgart 2014
- GRATZ, Gustav: Deutschungarische Probleme. Budapest 1938
- GREWE, Wilhelm: Südöstliche Perspektiven und „Gesamtregelung“. Europäische Revue 1938. sz. 58–61.
- GREWE, Wilhelm: Das Volksgruppenrecht der Wiener Protokolle. Monatshefte für Auswärtige Politik 1940. sz. 768–772.
- GROH, Kathrin: NS-Volksgruppenrecht. In: FAHLBUSCH, Michael – HAAR, Ingo – PINWINKLER, Alexander (szerk.): Handbuch der völkischen Wissenschaften. 2. rész. Berlin 2017², 1080–1089.
- GROTMANN, Richard: Die Rechtslage der deutschen Volksgruppe in Ungarn. Gießen 1942
- GÜRKE, Norbert: Der Nationalsozialismus, das Grenz- und Auslandsdeutschtum und das Nationalitätenrecht. Nation und Staat 1932–1933. sz. 7–30.
- GÜRKE, Norbert: Volk und Völkerrecht. Tübingen 1935
- GUŠTIN, Damijan – PREBILIČ, Vladimir: Die Rechtslage der deutschen Minderheit in Jugoslawien 1944 bis 1946. In: KITTEL, Manfred et al. (szerk.): Deutschsprachige Minderheiten 1945. Ein europäischer Vergleich. München 2007, 297–346.
- HALTENBERGER, Michael: Die geographischen Grundlagen Donaueuropas. Donaueuropa 1944. sz. 1–8.
- HASSELBLATT, Werner: Die politischen Elemente eines werdenden Volksgruppenrechts. JAKDR 1938. sz. 13–24.
- Hugo: Mitteleuropa, Donaueuropa, Südosteuropa. Volkstum im Südosten 1941. sz. 173–176.
- HENLEIN, Konrad: Die Forderungen der Sudetendeutschen Partei an den tschechoslowakischen Staat. Volk und Reich 1938. sz. 346–347.
- HENNING, Emil: Die Tausend-Mann-Aktion. Eine Dokumentation über die ersten Freiwilligen der Waffen-SS aus Rumänien. Farchant 1994
- HILLGRUBER, Andreas: Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938–1944. Wiesbaden 1954 (1965²)
- HOENSCH, Jörg K.: Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik. Hlinkas slowakische Volkspartei zwischen Autonomie und Separation 1938/1939. Köln 1985
- HÖRDLER, Stefan: „Volksdeutsche SS-Freiwillige“ aus Südosteuropa. Rekrutierung, Einsatz und Gewalt 1941–1945. In: OLSCHOWSKY, Burkhard – LOOSE, Ingo (szerk.): Nationalsozialismus und Regionalbewusstsein im östlichen Europa. München 2016, 345–367.
- HOHLFELD, Klaus (gond.): Die Zeit der nationalsozialistischen Diktatur 1933–1945. Aufbau und Entwicklung 1933–1938, IV. kötet. In: HOHLFELD, Johannes (szerk.): Dokumente der Deutschen Politik und Geschichte von 1848 bis zur Gegenwart. Berlin 1954
- HUGELMANN, Karl Gottfried: Die Gesetzesinitiative der Sudetendeutschen Partei im Prager Parlament. AöR 1937. sz. 58–80.
- HUGELMANN, Karl Gottfried: Der völkische Staat und der Reichsgedanke. Deutsche Rechtswissenschaft 1940. sz. 179–201.
- HUGELMANN, Karl Gottfried: Die Vereinbarungen über die deutschen Volksgruppen in Ungarn und Rumänien in geschichtlicher Beleuchtung. ZoeR 1941–1942. sz. 235–277.
- HUTZELMANN, Barbara: Die deutsche Volksgruppe und die Enteignungen der Juden in der Slowakei 1939–1945. In:

- OLSCHOWSKY, Burkhard – LOOSE, Ingo (szerk.): Nationalsozialismus und Regionalbewusstsein im östlichen Europa. München 2016, 229–248.
- IMHOFF, Christoph Freiherr von: Grundlagen und Grundzüge eines neuen Volksgruppenrechts im Rahmen der politischen Lage Europas. Greifswald 1937
- ISCHBOLDIN, Boris: Donauropa und die mitteleuropäische Zukunft. Ein Beitrag zum Problem der Großraumwirtschaft. Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik 1937. sz. 639–661.
- JAENSCH, Bernd: Volkszugehörigkeit als Rechtsproblem. Jena 1937
- JAKIR, Aleksandar: Die 7. SS-Gebirgs-Division „Prinz Eugen“ in Dalmatien. In: OLSCHOWSKY, Burkhard – LOOSE, Ingo (szerk.): Nationalsozialismus und Regionalbewusstsein im östlichen Europa. München 2016, 369–386.
- JANKO, Josef: Volkwerdung der Deutschen in Südslawien. Deutsche Arbeit 1941. sz. 9–15.
- JANKO, Sepp: Zum Geleit. In: JANKO, Sepp (szerk.): Kalender der Deutschen Volksgruppe im Banat und in Serbien für das Jahr 1943. Großbetschkerek 1942. sz. 19.
- JANKO, Sepp: Deutsche Volksgruppe im serbischen Banat und in Serbien. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1944. sz. 143–145.
- JAREB, Mario: The German Ethnic Group in the Independent State of Croatia (Deutsche Volksgruppe in Kroatien) from 1941 to 1945. Review of Croatian History 2007. sz. 201–217.
- KARMASIN, Franz: Die fünfte Staatsform in der Slowakei. Deutsche Arbeit 1941. sz. 5–7.
- KARMASIN, Franz: Geleitwort des Führers der Deutschen Volksgruppe der Slowakei. In: GROTHE, Hugo (szerk.): Das Deutsche Volkstum der Slowakei in Vergangenheit und Gegenwart. München-Starnberg 1943, V.
- KAUFMES, Hans: Die Landesbauernschaft der Deutschen Volksgruppe in Rumänien. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1942. sz. 134–139.
- KLAUSS, Herbert: Nationalsozialistisches Volksgruppenrecht. Würzburg 1937
- KLETZIN, Birgit: Europa aus Rasse und Raum. Die nationalsozialistische Idee der Neuen Ordnung. Münster 2002²
- KLIPP, Anton: Franz Karmasin. Karpatenjahrbuch 2014. sz. 129–131.
- KORKISCH, Friedrich: Die rumänischen Gebietsabtretungen an Ungarn und Bulgarien und die Regelung damit zusammenhängender Volkstumsfragen. ZaöRV 1940. sz. 707–767.
- KRASBERG, Helmuth: Die konnationale Intervention. Münster 1944
- KRAUS, Felix: Vom deutschen Menschen. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien 1944. sz. 41–45.
- KRAWINKEL, Niklas: Belastung als Chance. Hans Gmelins politische Karriere im Nationalsozialismus und in der Bundesrepublik Deutschland. Göttingen 2020
- KRONER, Michael: Zur politischen Rolle der „Deutschen Volksgruppe in Rumänien“ in den Jahren 1940–1944. In: ROTH, Harald (szerk.): Minderheit und Nationalstaat. Siebenbürgen seit dem Ersten Weltkrieg. Köln 1995, 133–162.
- KROTZ, Fritz: Volksgruppenführer Altgayer. Der Erwecker und Führer der Deutschen in Kroatien. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien 1944. sz. 33–35.
- KÜCHENHOFF, Günther: Großraumgedanke und völkische Idee im Recht. ZaöRV 1944. sz. 34–82.
- LEIBROCK, Otto: Der Südosten, Großdeutschland und das neue Europa. Berlin 1941
- LENIGER, Markus: Nationalsozialistische „Volkstumsarbeit“ und Umsiedlungspolitik 1939–1945. Von der Minderheitenbetreuung zur Siedlerauslese. Berlin 2006
- LICHTENBERGER, Jakob: Kriegsbeitrag der Deutschen Volksgruppe in Kroatien. Deutschtum im Ausland 1944. sz. 33–34.
- LICHTENBERGER, Jakob: Kriegsbeitrag der Deutschen Volksgruppe in Kroatien. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien 1944. sz. 75–76.
- LIEB, Otto: Neues Volksgruppenrecht im Legionären Rumänien. Nationalsozialistische Monatshefte 1940. sz. 803–804.
- LOESCH, Karl Christian von: Croatia restituta. Volk und Reich 1941. sz. 238–244.
- LORENZ, Viktor: Die Rechtslage der Deutschen Volksgruppe in Rumänien. Vom Weltkrieg bis 1940. Volk im Osten 1941. sz. 2–9.
- LUTHER, Tammo: Volkstumspolitik des Deutschen Reiches 1933–1938. Die Auslandsdeutschen im Spannungsfeld zwischen Traditionalisten und Nationalsozialisten. Stuttgart 2004

- LUMANS, Valdis O.: *Himmler's Auxiliaries. The Volksdeutsche Mittelstelle and the German National Minorities of Europe, 1933–1945*. Chapel Hill 1993
- MAIER-HELMER, Christof: *Der Arbeitsdienst – Schule der Nation*. In: JANKO, Sepp (szerk.): *Kalender der Deutschen Volksgruppe im Banat und in Serbien für das Jahr 1943*. Großbetschkerek 1942. sz. 31.
- MAJER, Diemut: *Der allgemeine Gleichheitssatz und seine Umwandlung zum Sonderrecht im nationalsozialistischen Staat*. In: DAVY, Ulrike et al. (szerk.): *Nationalsozialismus und Recht. Rechtssetzung und Rechtswissenschaft in Österreich unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*. Wien 1990, 55–67.
- MANNOVÁ, Elena: *Kategorisierungen der deutschsprachigen Einwohner auf dem Gebiet der Slowakei im 19. und 20. Jahrhundert*. In: VITÁRI, Zsolt (szerk.): *Minderheiten und Mehrheiten in ihren Wechselbeziehungen im südöstlichen Mitteleuropa. Festschrift für Gerhard Seewann zum 65. Geburtstag*. Pécs 2009, 69–85.
- MANOSCHEK, Walter: *„Serbien ist judenfrei“: Militärische Besatzungspolitik und Judenvernichtung in Serbien 1941–1942*. München 1995²
- MARCHUT, Réka: *Assimilation und Dissimilation der Ungarndeutschen in der Zwischenkriegszeit (1920–1941)*. In: OLSCHOWSKY, Burkhard – LOOSE, Ingo (szerk.): *Nationalsozialismus und Regionalbewusstsein im östlichen Europa*. München 2016, 47–61.
- MAY, Walter: *Neues Volksgruppenrecht. Volk im Osten 1940*. sz. 39–43.
- MAY, Walter: *Die Deutsche Volksgruppe in Rumänien im fünften Kriegsjahr. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1944*. sz. 86–89.
- MELZER, Roland: *Der Kriegseinsatz der deutschen Volksgruppen. Nation und Staat 1941/42*. sz. 342–351
- MIEGE, Wolfgang: *Das Dritte Reich und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien 1933–38. Ein Beitrag zur nationalsozialistischen Volkstumspolitik*. Bern 1972
- MIEGE, Wolfgang; Schmidt, Andreas. In: BERNATH, Mathias – NEHRING, Karl (szerk.): *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, 4. kötet. München 1981, 95–96.
<https://www.biolex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=1633>
- MILATA, Paul: *Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu. Rumäniendeutsche in der Waffen-SS*. Köln 2009²
- MOSER, Karl: *Das große Aufgebot. Mit SS-Freiwilligen aus dem Südosten in den Krieg. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien, 1944*. sz. 67–68.
- MÜLLER, Helmut: *Die polnische Volksgruppe im Deutschen Reich. Ihre Stellung in Verfassung und Verwaltung seit 1871*. Warschau 1941
- MULEJ, Oskar: *Territorial and Non-territorial Aspects in the Autonomist Proposals of the Sudeten German Party, 1937–38*. *Nationalities Papers* 2022. sz. 1–21.
- MUTTUS, Bernhard Ludwig von: *Zur gegenwärtigen Situation des Nationalitätenrechts. ZAkDR 1938*. sz. 668–669.
- N. N.: *Warum „Donauropa“? Donauropa 1941*. sz. 1–2.
- N. N.: *Die ersten Volksgruppengesetze in Kroatien. Nation und Staat 1941–1942*. sz. 40–45.
- N. N.: *Serbien. Nation und Staat 1941–1942*. sz. 64–66.
- N. N.: *Neue Volksgruppengesetze in Kroatien. Nation und Staat 1941–1942*. sz. 96–98.
- N. N.: *Die Leistung der Deutschen Mannschaft. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1942*. sz. 97–101.
- N. N.: *Die Arbeit der Bewegung. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1944*. sz. 90–102.
- N. N.: *Oberländers Gefolgschaft. Die Zeit 1954/18*. (1954. 05. 06.)
- N. N.: *Drittes Reich im Kleinen. Der Spiegel 1959/49*. (1959. 12. 01.)
- N. N.: *Karmasin. Macht des Schicksals. Der Spiegel 1966/21*. (1966. 05. 15.)
- NIEDERMAYER, Emilie: *Einige Worte der Aufklärung über die Tätigkeit und Aufgaben der „Deutschen Volkshilfe“*. *Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien 1944*. sz. 140.
- NIKLAJ, Patrícia Dominika: *Hungary's Assimilation Policy in the Fields of Culture and Education during the Horthy Era*. In: SCHUMANN, Eva – HERGER, Eszter Cs. (szerk.): *Nationalsozialismus transnational. Rechts- und Ideologietransfer insbesondere zwischen dem „Dritten Reich und Ungarn*. Göttingen 2024, 571–610.
- OLSCHOWSKY, Burkhard – LOOSE, Ingo (szerk.): *Nationalsozialismus und Regionalbewusstsein im östlichen Europa*. München 2016
- PABST, Manfred: *Volkszugehörigkeit und Recht*. Leipzig 1942
- PĂCLIȘANU, Zenobius: *Der Ausrottungskampf Ungarns gegen seine nationalen Minderheiten*. Bukarest 1941
- PAUSER, Wolfgang: *Was heißt „artfremdes Blut“? Identitätsbegriffe in der Geschichte der rechtlichen Verfahren zur*

- „Feststellung von Volkszugehörigkeit“. In: DAVY, Ulrike et al. (szerk.): Nationalsozialismus und Recht. Rechtssetzung und Rechtswissenschaft in Österreich unter der Herrschaft des Nationalsozialismus. Wien 1990, 97–123.
- PELINKA, Anton: Dokumentation zum „Fall Rabl“. Die Furche 1967. 12. 09-i sz.
- POPA, Klaus: Die Herrschaftsbestrebungen des Volksgruppenführers Andreas Schmidt und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien (1940–1944) als Paradebeispiel für NS-Fanatisierung und Instrumentalisierung. Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik 2004. sz. 54–62.
- PORTMANN, Michael – SUPPAN, Arnold: Serbien und Montenegro im Zweiten Weltkrieg (1941–1944/45). In: LUKAN, Walter – TRGOVČEVIĆ, Ljubinka – VUKČEVIĆ, Dragan (szerk.): Österreichische Osthefte. Ländersonderband Serbien und Montenegro. Raum und Bevölkerung – Geschichte – Sprache und Literatur – Kultur – Politik – Gesellschaft – Wirtschaft – Recht. Wien 2005, 265–295.
- PRAEBST, Hermann: Eugenio von Savoy. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien 1944. sz. 36–40.
- PREHN, Ulrich: „Volksgruppen Rights“ versus „Minorities Protections“. The evolution of German and Austrian political order paradigms from the 1920s to 1945. In: DAFINGER, Johannes – POHL, Dieter (szerk.): A New Nationalist Europe Under Hitler. Concepts of Europe and Transnational Networks in the National Socialist Sphere of Influence, 1939–1945. London, New York 2019, 27–42.
- PULS, Willi Walter: Die Bedeutung der Schule in den deutschen Volksgruppen. Die Deutsche Schule 1943. sz. 1–5.
- RABL, Kurt: Zur jüngsten Entwicklung der slowakischen Frage. ZaöRV 1939–1940. sz. 284–321.
- RABL, Kurt: Verfassungsrecht und Verfassungsleben in der neuen Slowakei II. ZaöRV 1940. sz. 127–167.
- RABL, Kurt: Verfassungsgeschichtliche und staatsrechtliche Grundlagen des deutsch-mitteuropäischen Großraums. Institut für Deutsche Ostarbeit Krakau, Jahrbuch 1941. sz. 58–88.
- RABL, Kurt: Die Rechtsstellung der deutschen Volksgruppe in Kroatien. Zeitschrift für Völkerrecht 1944. sz. 129–160.
- RAMET, Sabrina P. (szerk.): The Independent State of Croatia 1941–45. Oxford 2008
- RASCHHOFFER, Hermann: Die nationalitätenrechtlichen Gesetzesanträge der Sudetendeutschen Partei. ZaöRV 1937. sz. 536–549.
- RASCHHOFFER, Hermann: Nationalität als Wesen und Rechtsbegriff. In: PLANCK, Max (szerk.): 25 Jahre Kaiser Wilhelm-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften, Bd. 3, Die Geisteswissenschaften. Berlin 1937, 329–373.
- RASCHHOFFER, Hermann: Der kroatische Staat. Monatshefte für Auswärtige Politik 1941. sz. 613–624.
- RASCHHOFFER, Hermann: Entwicklung und Funktion des neuen Volksgruppenrechts. ZaöRV 1942–1943. sz. 418–444.
- REIMERS, Erich: Das neue Jugoslawien. Leipzig 1939
- RETTERATH, Hans-Werner – KORB, Alexander: Karl Christian von Loesch. In: FAHLBUSCH, Michael – HAAR Ingo – PINWINKLER Alexander (szerk.): Handbuch der völkischen Wissenschaften, 1. kötet: Biographien. Akteure, Netzwerke, Forschungsprogramme. Berlin 2017², 446–452.
- RETTERATH, Jörn: Volksdeutsche. OME-Lexikon 2021 (2022. 02. 14.)
<https://ome-lexikon.uni-oldenburg.de/begriffe/volksdeutsche>
- RETTIG, Stephan: Das deutsche Schulwesen in Kroatien. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien 1944. sz. 143–145.
- RIEDL, Franz: Ungarn arbeitet für das neue Europa. Volk und Reich 1942. sz. 672–674.
- RIEDL, Franz: Volksdeutscher Aufbau in Ungarn. Volk und Reich 1942. sz. 460–461.
- RÖHM, Andreas: Die derzeitige Rechtslage der Volksgruppe. In: JANKO, Sepp (szerk.): Kalender der Deutschen Volksgruppe im Banat und in Serbien für das Jahr 1943. Großbetschkerek 1942, sz. 21–22.
- RONNEBERGER, Franz: Gedanken zum Volksgruppenproblem. Donauropa 1943. sz. 191–197.
- SACHSE, Carola (szerk.): „Mitteleuropa“ und „Südosteuropa“ als Planungsraum. Wirtschafts- und kulturpolitische Expertisen im Zeitalter der Weltkriege. Göttingen 2010
- SALZBORN, Samuel: Ethnisierung der Politik. Theorie und Geschichte des Volksgruppenrechts in Europa. Frankfurt am Main 2005
- SALZBORN, Samuel: Carl Schmitts völkerrechtliches Erbe. Volksgruppenrechtstheorie und europäisches Großraum-Denken vom Ende des Zweiten Weltkriegs bis in die Gegenwart. In: VOIGT, Rüdiger (szerk.): Großraum-Denken. Carl Schmitts Kategorien der Großraumordnung. Stuttgart 2008, 145–166.

- SATTLER, Wilhelm: Die Deutsche Volksgruppe im Unabhängigen Staat Kroatien. Graz 1943
- SCHEER, Emmerich: Drei Jahre Aufbau in der Slowakei. Donaueuropa 1942, 183–189.
- SCHIEL, Wilhelm: Nationalsozialistische Volkswohlfahrt und das Winterhilfswerk der Deutschen Volksgruppe in Rumänien. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1942. sz. 169–173.
- SCHIEL, Wilhelm: Kriegseinsatz der NS-Volkswohlfahrt. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1944. sz. 117–119.
- SCHLARP, Karl-Heinz: Wirtschaft und Besatzung in Serbien 1941–1944. Ein Beitrag zur nationalsozialistischen Wirtschaftspolitik in Südosteuropa. Stuttgart 1986
- SCHMID, Sanela: Deutsche und italienische Besatzung im Unabhängigen Staat Kroatien. 1941 bis 1943/45. Berlin 2020
- SCHMID-BURCK, Ernst Moritz: Vom Minderheitenschutz zum Volksgruppenrecht. Volk und Reich 1934. sz. 212–219.
- SCHMIDT, Andreas: Vorwort. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1942
- SCHMIDT, Andreas: Nationalsozialistischer Volkstumskampf. Reden und Aufsätze eines Kampffahres. Hermannstadt 1943
- SCHMIDT, Ute: „Heim ins Reich“? Propaganda und Realität der Umsiedlungen nach dem „Hitler-Stalin-Pakt“. Zeitschrift des Forschungsverbundes SED-Staat 2009. sz. 43–60.
- SCHMITT, Carl: Völkerrechtliche Großraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte. Ein Beitrag zum Reichsbegriff im Völkerrecht. (változatlan kiadása az 1941. évi 4. kiadásnak, Berlin – Leipzig – Wien) Berlin 2022 (1. kiadás: 1939)
- SCHMÖLDERS, Günter: Probleme und Kräfte des erweiterten Wirtschaftsraumes. JAKDR 1938. sz. 196–202.
- SCHUBERT, Werner (szerk.): Akademie für Deutsches Recht 1933–1945. Protokolle der Ausschüsse. XIV. kötet. Ausschüsse für Völkerrecht und für Nationalitätenrecht (1934–1942). Frankfurt am Main 2002
- SCHVARC, Michal: Eine Kugel für den Staatssekretär. Die Hintergründe des Attentatsversuchs auf Franz Karmasin in Untermetzenseifen am 11. Dezember 1938. Karpatenjahrbuch 2014. sz. 132–146.
- SCHWARTZ, Michael: Die Slowakei. Berlin 1943
- SEEWANN, Gerhard: Grundzüge der Entwicklung des Ungarndeutschtums 1918–1938. In: KOVACSICS József (szerk.): Die Deutschen in Ungarn zwischen 1870–1980. Budapest 1993, 98–108.
- SEEWANN, Gerhard – PORTMANN, Michael: Donauschwaben. Deutsche Siedler in Südosteuropa. Ulm 2020²
- SEEWANN, Gerhard – SPANNENBERGER, Norbert (szerk.): Akten des Volksgerichtsprozesses gegen Franz A. Basch. Volksgruppenführer der Deutschen in Ungarn. Budapest 1945–1946. München 1999
- SLADOEVIČKI, Eugen Sladović von: Verfassungs- und Verwaltungsrecht des unabhängigen Staates Kroatien. AöR 1943. sz. 222–282.
- SLADOVIĆ, Eugen: Der Unabhängige Staat Kroatien. Eine staats- und völkerrechtliche Betrachtung. ZoeR 1942. sz. 1–41.
- SPANNENBERGER, Norbert: Der Volksbund der Deutschen in Ungarn 1938–1944 unter Horthy und Hitler. München 2005²
- SPANNENBERGER, Norbert: Zwischen Hakenkreuz und Stephanskronen. Der Volksbund der Deutschen in Ungarn 1938–1944. In: KOCHANOWSKI, Jerzy – SACH, Maike (szerk.): Die „Volksdeutschen“ in Polen, Frankreich, Ungarn und der Tschechoslowakei. Mythos und Realität. Osnabrück 2006, 235–255.
- SPANNENBERGER, Norbert: The Ethnic Policy of the Third Reich toward the Volksdeutsche in Central and Eastern Europe. In: CATTARUZZA, Marina – DYROFF, Stefan – LANGEWIESCHE, Dieter (szerk.): Territorial Revisionism and the Allies of Germany in the Second World War. Goals, Expectations, Practices. New York 2015, 56–71.
- SPANNENBERGER, Norbert: Der sog. erste Basch-Prozess – Juristische Ahndung politischen Engagements. In: SCHUMANN, Eva – HERGER, Eszter Cs. (szerk.): Nationalsozialismus transnational. Rechts- und Ideologietransfer insbesondere zwischen dem „Dritten Reich und Ungarn. Göttingen 2024, 545–570.
- SPANNENBERGER, Norbert – VONYÓ, József: Rezeption der nationalsozialistischen Ideologie in Ungarn und in der deutschen Volksgruppe. In: HAUSLEITNER, Mariana – ROTH Harald (szerk.): Der Einfluss von Faschismus und Nationalsozialismus auf Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa. München 2006, 237–251.
- SPIEGEL-SCHMIDT, Friedrich: Franz Anton Basch. 1901–1946. Ein Beitrag zur Klärung des volksdeutschen Schicksalsweges. Ulm 1957
- SPIEGEL-SCHMIDT, Friedrich: Basch, Franz Anton. In: BERNATH, Mathias – SCHROEDER, Felix von (szerk.):

- Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas, 1. kötet. München 1974, 145–146.
<https://www.biolex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=524>
- STAHL, Lorenz: Deutsche Volkswohlfahrt im Banat. In: JANKO, Sepp (szerk.): Kalender der Deutschen Volksgruppe im Banat und in Serbien für das Jahr 1943. Großbetschkerek 1942. sz. 30–31.
- STELZER, Stefan: Ungarns Verwaltungsentwicklung seit dem Abschluß des Wiener deutsch-ungarischen Volksgruppenabkommens. Nationalsozialistische Monatshefte 1941. sz. 348–355.
- STÖTZER, Andreas Nikolaus. In: Landespropagandaamt der Deutschen Volksgruppe in Kroatien (szerk.): Ein Jahr Deutsche Volksgruppe in Kroatien. Sommersonnenwende 1941–1942. Esseg 1942
- STOB, Franz: Aufgaben der Hauptabteilung Propaganda. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1942. sz. 121–124.
- SUNDHAUSSEN, Holm: Zur Geschichte der Waffen-SS in Kroatien 1941–1945. Südost-Forschungen 1971. sz. 176–196.
- SUPPAN, Arnold: Hitler – Beneš – Tito. Konflikt, Krieg und Völkermord in Ostmittel- und Südosteuropa, II. kötet. Wien 2014
- SWANSON, John C.: Nation, Volk, Minderheit, Volksgruppe: Die deutsche Minderheit in Ungarn in den Begriffskämpfen der Zwischenkriegsära. Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung 2006. sz. 526–547.
- TECHET Péter: Carl Schmitts Reisen nach Ungarn und in das ungarische Rechtsdenken. In: SCHUMANN, Eva – HERGER, Eszter Cs. (szerk.): Nationalsozialismus transnational. Rechts- und Ideologietransfer insbesondere zwischen dem „Dritten Reich und Ungarn. Göttingen 2024, 321–338.
- TILKOVSKY Lóránt: Ungarn und die deutsche „Volksgruppenpolitik“ 1938–1945. Köln 1981
- TILKOVSKY Lóránt: Das Ungarndeutschtum in den Jahren des Zweiten Weltkrieges. In: KOVACSICS József (szerk.): Die Deutschen in Ungarn zwischen 1870–1980. Budapest 1993, 90–97.
- TÖNSMEYER, Tatjana: Das Dritte Reich und die Slowakei 1939–1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation und Eigensinn. Paderborn 2003
- TÖRÖK Arpad (Árpád): Volksgruppenrecht oder Menschenrechte. Nation und Staat 1934–1935. sz. 560–569.
- TRAŞCĂ, Ottmar: Rumäniendeutsche in Wehrmacht und Waffen-SS 1940–1944. In: KOCHANOWSKI, Jerzy – SACH, Maike (szerk.): Die „Volksdeutschen“ in Polen, Frankreich, Ungarn und der Tschechoslowakei. Mythos und Realität. Osnabrück 2006, 273–316.
- UNGVÁRY Krisztián: Die in Frage gestellte Assimilation. Zur Genese der „Deutschenfrage“ in Ungarn in der Zwischenkriegszeit. In: KOCHANOWSKI, Jerzy – SACH, Maike (szerk.): Die „Volksdeutschen“ in Polen, Frankreich, Ungarn und der Tschechoslowakei. Mythos und Realität. Osnabrück 2006, 113–134.
- USLAR, Thilo von: Der „ehrenwerte“ Karmasin. Die Geschichte eines Staatssekretärs aus Hitlers Diensten. Die Zeit 1966/26. (1966. 06. 24.)
- VEITER, Theodor: Nationale Autonomie. Rechtstheorie und Verwirklichung im positiven Recht. Wien 1938
- VIERERBL, Karl: Auslandsdeutsche Rundschau. Nationalsozialistische Monatshefte 1940. sz. 177–180.
- VITÁRI, Zsolt: Minderheitenrecht in Ungarn in der Zwischenkriegszeit und dessen Anwendung im Alltag am Beispiel der Ungarndeutschen. Díké 2019/2. sz. 118–144, 124.
- VITÁRI, Zsolt: Das nationalsozialistische Volksgruppenrecht als Herausforderung für die ungarische Minderheitenpolitik. In: SCHUMANN, Eva – HERGER, Eszter Cs. (szerk.): Nationalsozialismus transnational. Rechts- und Ideologietransfer insbesondere zwischen dem „Dritten Reich und Ungarn. Göttingen 2024, 505–544.
- VÖLKL, Ekkehard: Der Westbanat 1941–1944. Die deutsche, die ungarische und andere Volksgruppen. München 1991
- WALZ, Gustav Adolf: Minderheitenrecht oder Volksgruppenrecht? Völkerbund und Völkerrecht 1936–1937. sz. 594–600.
- WALZ, Gustav Adolf: Neue Grundlagen des Volksgruppenrechts. Zeitschrift für Völkerrecht 1939. sz. 129–164.
- WEBER, Elisabeth – DANECKE, Florian: „Arisierung“ statt „Rumänisierung“ – Die Beteiligung der Deutschen Volksgruppe an der Beraubung der jüdischen Bevölkerung Rumäniens. In: OLSCHOWSKY, Burkhard – LOOSE, Ingo (szerk.): Nationalsozialismus und Regionalbewusstsein im östlichen Europa. München 2016, 209–228.
- WELKER, Hans: Deutsche Volkshilfe. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien 1944. sz. 139.
- WITTSTOCK, Oskar: Das neue Volksgruppenrecht der Deutschen in Rumänien. ZoeR 1940–1941. sz. 472–477.

- WÖLLNER, Eberhard: Die Bedeutung der nationalen Minderheit und die Juden in Deutschland. Weida 1938
- WOKALEK, Franz W.: Die volksgesundheitliche Lage und Betreuung der Volksgruppe. Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien 1942. sz. 175–180.
- WUCHER, Waldemar: Sieg im Südosten. Volk und Reich 1941. sz. 225–238.
- ZAUGG, Franziska Anna: Rekrutierungen für die Waffen-SS in Südosteuropa. Ideen, Ideale und Realitäten einer Vielvölkerarmee. Berlin 2021
- ZIEGERT, Georg: Das autonome deutsche Volksgruppenrecht. Strehlen 1937